

**GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA BĘDZINA
NA LATA 2021 – 2024**

BĘDZIN, WRZESIEŃ 2021

OPRACOWANIE: WYDZIAŁ INWESTYCJI

SPIS TREŚCI

I.	WPROWADZENIE	4
II.	PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	6
III.	UWARUNKOWANIA FORMALNO – PRAWNE	7
IV.	UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA NARODOWEGO	15
1.	Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	15
1.1.	Krajowy Program Opieki nad Zabytkami	15
1.2.	Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego	15
1.3.	Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego	16
1.4.	Strategia Rozwoju Kraju	17
1.5.	Polityka Ekologiczna Państwa	17
2.	Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	18
2.1.	Strategia Rozwoju Województwa	18
2.2.	Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami	19
2.3.	Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego	19
2.4.	Strategia Ochrony Przyrody Województwa Śląskiego	20
V.	UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO NA POZIOMIE MIASTA BĘDZIN	21
1.	Relacje GPONZ z dokumentami wykonanymi na poziomie miasta	21
1.1.	Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego	21
1.2.	Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Będzina	42
1.3.	Aktualizacja Programu Rewitalizacji Miasta Będzina	44
1.4.	Uchwały Rady Miejskiej	44
2.	Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego miasta	49

2.1. Zarys historii miasta	49
2.2. Krajobraz kulturowy	53
2.3. Zabytki nieruchome	54
2.4. Zabytki archeologiczne	72
2.5. Zabytki ruchome oraz zabytki w zbiorach muzealnych	77
2.6. Dziedzictwo niematerialne	78
2.7. Dobra kultury współczesnej	82
2.8. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	84
2.9. Zabytki w Gminnej Ewidencji Zabytków	88
2.10. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla Miasta	88
2.11. Dziedzictwo przyrodnicze	89
 VI. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ	 103
VII. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE	111
VIII. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU	121
IX. ZASADY OCENY REALIZACJI PROGRAMU	122
X. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU	124
XI. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ MIASTO ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW	 135
Załącznik nr 1	142
Załącznik nr 2	165

I. WPROWADZENIE

Podstawowym celem opracowania programu opieki nad zabytkami jest określenie zasadniczych kierunków działań oraz kluczowych zadań, jakie winny być realizowane w celu poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego Miasta Będzin dla zachowania śladów przeszłości.

Zachowanie, ochrona i konserwacja zabytków to jeden z najważniejszych interesów publicznych - prawidłowe zachowanie dóbr kultury i dziedzictwa narodowego ma ogromny wpływ na kształtowanie tożsamości lokalnej.

Obowiązek opracowania programu wynika z art. 87 ust. 1 Ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami i ma na celu poprawę stanu zachowanych zasobów kulturowych przez właściwe eksponowanie walorów krajobrazu kulturowego, wykorzystanie w celach edukacyjnych i wychowawczych, rozwój turystyki, a także cele społeczne i gospodarcze.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Będzin jest dokumentem pomocniczym i uzupełniającym, nie ma on charakteru aktu prawnego. Jest elementem samorządowej polityki strategicznej służącym podejmowaniu działań w celu poprawy stanu zasobów dziedzictwa kulturowego na terenie miasta poprzez określenie działań organizacyjnych, finansowych i realizacyjnych.

Wymaga cyklicznej aktualizacji z uwagi na zmieniające się przepisy prawa oraz zmieniające się uwarunkowania gospodarcze i kulturowe, a także zmieniający się stan zasobów dziedzictwa kulturowego.

Integralną częścią dokumentu jest Gminna Ewidencja Zabytków obejmująca spis obiektów, zespołów budowlanych, zespołów urbanistycznych, parków oraz cmentarzy, a także stanowisk archeologicznych na terenie Będzina. Należy zaznaczyć, że w kolejnych latach będzie ona podlegać stałej weryfikacji.

Ileć w opracowaniu mowa jest o:

- **ustawie** – rozumie się przez to ustawę z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2020r., poz. 282 tekst jednolity z 21 lutego 2020r.).
- **programie** – rozumie się przez to „Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Będzin na lata 2020 - 2023”,
- **mieście** – rozumie się przez to Miasto Będzin,
- **ewidencji** – rozumie się Gminną Ewidencję Zabytków Miasta Będzin, prowadzoną

w formie papierowej i elektronicznej,

- **zabytku** – rozumie się nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- **zabytku nieruchomym** – rozumie się w szczególności: krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne, ruralistyczne i zespoły budowlane, dzieła architektury i budownictwa, dzieła budownictwa obronnego, obiekty techniki, cmentarze, parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni, miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne lub działalność wybitnych osobistości bądź instytucji (art. 6 ust. 1 pkt 1 ustawy),
- **zabytku ruchomym** – rozumie się w szczególności: dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcje, numizmaty oraz pamiątki historyczne, wytwory techniki, materiały biblioteczne, instrumenty muzyczne, wytwory sztuki ludowej i rękodzieła oraz inne obiekty etnograficzne oraz przedmioty upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji (art. 6 ust.1 pkt 2 ustawy),
- **zabytku archeologicznym** – rozumie się w szczególności: pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyska, kurhany, relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej (art. 6 pkt 3 ustawy),
- **krajobrazie kulturowym** – rozumie się przestrzeń historycznie ukształtowaną w wyniku działalności człowieka, zawierającą wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze (art. 3 pkt 14 ustawy);

Ochronie podlegać mogą nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej (art. 6 ust.2 ustawy).

II. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawą prawną opracowania Programu Opieki nad Zabytkami jest Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2020r., poz. 282 tekst jednolity z 21 lutego 2020r.).

Program opieki nad zabytkami dla Miasta Będzin opracowano również na podstawie:

- Ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2020r. poz. 713 tekst jednolity z 21 kwietnia 2020r.),
- Poradnika metodycznego - Gminny program opieki nad zabytkami - Praca zespołowa. Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków Warszawa 2008r.,
- Rejestru i ewidencji zabytków nieruchomości Województwa Śląskiego i ewidencji stanowisk archeologicznych Województwa Śląskiego,
- Gminnej Ewidencji Zabytków Miasta Będzin,

oraz aktów wspólnotowych:

- Rozporządzenia Rady (WE) nr 1164/1994 z dnia 16 maja 1994r. dotyczącego ustanowienia Funduszu Spójności,
- Rozporządzenia Rady (WE) nr 1260/1999 z dnia 21 czerwca 1999r. ustanawiającego ogólne przepisy w sprawie funduszy strukturalnych,
- Rozporządzenia (WE) nr 1783/1999 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 12 lipca 1999r. w sprawie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego,
- Rozporządzenia (WE) nr 1784/1999 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 12 lipca 1999r. w sprawie Europejskiego Funduszu Społecznego,
- Projektów Rozporządzeń (WE) Parlamentu Europejskiego i Rady wprowadzających ogólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego i Funduszu Spójności w nowej perspektywie finansowej UE.

III. UWARUNKOWANIA FORMALNO – PRAWNE

Podstawowym aktem prawnym regulującym przepisy prawa dotyczące ochrony dziedzictwa narodowego jest **Konstytucja Rzeczypospolitej z dnia 2 kwietnia 1997r.** Zgodnie z art. 5, art. 6 i art. 86 Ustawy zasadniczej ochrona zabytków jest obowiązkiem państwa i każdego obywatela.

Jednym z głównych aktów prawa regulującym szczegółowo zasady ochrony i opieki nad zabytkami jest **Ustawa z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (Dz. U. z 2020r., poz. 282 tekst jednolity z 21 lutego 2020r.). Ustawa określa min. przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków oraz opieki nad nimi, zasady tworzenia programów ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach (w szczególności art. 3, 4, 6, 7, 16 ust. 1, art. 17, 18, 19, 20, 21, 22 oraz art. 71, 89).

Art. 3 Ustawy określa znaczenie pojęć:

- zabytku – nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- zabytku nieruchomego – nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1,
- zabytku ruchomego – rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1,
- zabytku archeologicznego – zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem,
- instytucji kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami – instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami,
- prac konserwatorskich – działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań,
- prac restauratorskich – działania mające na celu wyeksponowanie wartości

- artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań,
- robót budowlanych – roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku,
  - badań konserwatorskich – działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich, -badań architektonicznych-działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń,
  - badań archeologicznych – działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego,
  - historycznego układu urbanistycznego lub ruralistycznego – przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg,
  - historycznego zespołu budowlanego – powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi,
  - krajobrazu kulturowego – przestrzeń historycznie ukształtowaną w wyniku działalności człowieka, zawierającą wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze,
  - otoczenia – teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Art. 4 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami formułuje podstawowe obowiązki organów administracji publicznej w zakresie ochrony zabytków, mające na celu m.in.:

1. Zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie.
2. Zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków.
3. Udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków.

4. Przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę.
5. Kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków.
6. Uwzględnianie zadań ochronnych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań władczych (decyzje administracyjne) mających na celu trwałe zachowanie zabytku, kontrolę stanu zachowania, zapobieganie zagrożeniom, a także uwzględnienie zadań ochronnych i w zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Opieka nad zabytkami ma charakter zindywidualizowany, odpowiedzialnym za jej realizację jest właściciel, posiadacz obiektu zabytkowego (art. 5 ustawy). Powinien on zachować zabytek w jak najlepszym stanie, a także umożliwić dokonanie badań naukowych i konserwatorskich.

Art. 6 Ustawy

1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:
  - 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:
    - a) krajobrazami kulturowymi,
    - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
    - c) dziełami architektury i budownictwa,
    - d) dziełami budownictwa obronnego,
    - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
    - f) cmentarzami,
    - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
    - h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.
  - 2) Zabytki ruchome będące, w szczególności:
    - a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
    - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
    - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,

- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
  - e) materiałami bibliotecznymi (..)
  - f) instrumentami muzycznymi,
  - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
  - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.
- 3) Zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
  - b) cmentarzyskami,
  - c) kurhanami,
  - d) relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.
2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej. Art. 7 Ustawy wymienia formy ochrony:
- 1) wpis do rejestru zabytków;
  - 2) uznanie za pomnik historii;
  - 3) utworzenie parku kulturowego;
  - 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

Art.16 ust. 1 wskazuje procedury w celu utworzenia parku kulturowego:

- 1. Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.

Art.17 Ustawy wskazuje zakazy i ograniczenia w wypadku utworzenia parku kulturowego na terenie Gminy.

Art. 18 Ustawy

- 1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu

i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:
  - 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
  - 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
  - 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

Art. 19 Ustawy

1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:
  - 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
  - 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
  - 3) parków kulturowych.
2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.
3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Art. 20 Ustawy

Projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Art. 21 Ustawy

Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Art. 22 Ustawy

1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.
2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.
3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.
4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków.

Według art. 71 ust. 2 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w przypadku gdy tytuł prawny do zabytku posiada jednostka samorządu terytorialnego, sprawowanie opieki nad zabytkami, określonej w art. 5 ustawy, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, jest zadaniem własnym tej jednostki.

Art. 89 Ustawy wymienia organy ochrony zabytków:

Organami ochrony zabytków są:

1. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków.
2. Wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa, iż opracowanie programu opieki nad zabytkami ma na celu:

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania przestrzennego kraju.

2. Uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanów ich zachowania.
4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
5. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Zadaniem samorządu jest przejęcie roli inicjującej i stymulującej opiekę nad dziedzictwem kulturowym gminy, jako wartości podlegającej szczególnej trosce uwarunkowanej względami polityczno – społecznymi.

Ustawa o samorządzie gminnym (tekst jednolity Dz. U. z 2020r., poz. 713 tekst jednolity z 21 kwietnia 2020r.) określając zadania własne gminy, wymienia również te, które bezpośrednio lub pośrednio odnoszą się do ochrony zabytków. Należą do nich sprawy:

- ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska oraz gospodarki wodnej,
- gminnych dróg, ulic, placów oraz organizacji ruchu drogowego,
- kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- kultury fizycznej i turystyki, zieleni i zadrzewienia, cmentarzy gminnych,
- utrzymania gminnych obiektów, urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych,
- promocji gminy.

W art. 7 ust. 1 pkt 9 Ustawy o samorządzie gminnym określone zostały zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”.

Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji

koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, a także decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowych.

Przepisy dotyczące ochrony zabytków i opieki nad nimi zostały ujęte w wielu aktach prawnych, m.in. w:

- Ustawie z dnia 7 lipca 1994r. Prawo budowlane (Dz. U. 2019r., poz. 1086 tekst jednolity z 26 czerwca 2019r.);
- Ustawie z dnia 27 marca 2003r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2020r., poz. 293 tekst jednolity z 24 lutego 2020r.);
- Ustawie z dnia 27 kwietnia 2001r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2019r. poz., 1396 tekst jednolity z 29 lipca 2019r.);
- Ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2020r., poz. 65 tekst jednolity z 15 stycznia 2020r.);
- Ustawie z dnia 24 kwietnia 2003r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U. z 2020r., poz. 1057 tekst jednolity z 18 czerwca 2020r.);
- Ustawie z dnia 16 kwietnia 2004r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2020r., poz. 55 tekst jednolity z 14 stycznia 2020r.);
- Ustawie z dnia 25 października 1991r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2020, poz. 194 tekst jednolity z 07 lutego 2020r.).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach określone zostały w:

- Ustawie z dnia 21 listopada 1996r. o muzeach (Dz. U. z 2020r., poz. 902, tekst jednolity z 21 maja 2020r.);
- Ustawie z dnia 27 czerwca 1997r. o bibliotekach (Dz. U. z 2019r., poz. 1479 tekst jednolity z 07 sierpnia 2019r.);
- Ustawie z dnia 14 lipca 1983r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2020, poz. 164 , tekst jednolity z 03 lutego 2020r.).

IV. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA NARODOWEGO

1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami określa:

1.1 Krajowy Program Opieki nad Zabytkami na lata 2019 - 2022 (przyjęty uchwałą nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019r.)

Program zakłada ujednolicenie polityki konserwatorskiej. Jego cele to:

- a) „podniesienie sprawności i skuteczności działań organów ochrony zabytków, w tym jakości merytorycznej decyzji administracyjnych (szkolenia, standaryzacja działań, itp.),
- b) porządkowanie rejestru zabytków oraz stworzenie wiarygodnej metodologicznie diagnozy stanu zachowania zabytków nieruchomych (księgi rejestru A i C),
- c) zwiększenie uspołecznienia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; budowanie przez organy ochrony zabytków partnerskich relacji z obywatelami, jak i propagowanie postaw współodpowiedzialności społecznej za zachowanie zabytków (współpraca z mediami, wykorzystywanie mediów elektronicznych, konkursy, itp.),
- d) wdrożenie procesów kształtowania postawy krajobrazowej wśród organów ochrony zabytków,
- e) zwiększenie zaangażowania samorządów, ze szczególnym uwzględnieniem gmin, w ochronę i opiekę nad zabytkami oraz wzmocnienie zaangażowania społecznego na rzecz ochrony zabytków, w tym propagowanie parków kulturowych (ich stanowienie jest władczą kompetencją rad gmin) jako skutecznej formy ochrony zabytków.”

1.2 Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego 2021 Ochrona Zabytków

Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne. Kluczowe dla realizacji celów programu są zadania prowadzące do zabezpieczenia, zachowania i utrwalenia substancji zabytku, w ramach programu dofinansowania nie mogą zaś uzyskać projekty zakładające adaptację, przebudowę obiektów zabytkowych lub ich znaczącą rekonstrukcję. Duży nacisk kładziony będzie na dofinansowanie prac przy obiektach najbardziej zagrożonych oraz zabytkach najcenniejszych – wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa

Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości UNESCO, uznanych za Pomniki Historii oraz tych, posiadających wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Istotnym celem programu jest również zwrócenie uwagi na obiekty, mające szczególne znaczenie dla dziedzictwa kulturowego – zarówno w kontekście ogólnoswiatowym, jak lokalnym, gdzie pełnią ważną rolę nośnika historii i tradycji. Określone regulaminem zasady dopuszczają możliwość całkowitego finansowania zadania, to jednakże wsparcie takie będzie można otrzymać tylko w szczególnych przypadkach, gdy zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną i naukową, wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac lub gdy stan zabytku wymaga niezwłocznej interwencji. Istotnym elementem branym pod uwagę przy ocenie organizatorów będzie podejmowanie przez nich w przeszłości działań zmierzających do zabezpieczenia obiektu, będące wyrazem troski i dbałości o dziedzictwo. Kluczowym efektem działań realizowanych w ramach programu winno być stworzenie trwałych podstaw dla harmonijnego funkcjonowania obiektów zabytkowych we współczesnym, podlegającym dynamicznym, nierzadko nieodwracalnym zmianom otoczeniu. Dzięki realizacji nakreślonych wyżej celów obiekty zabytkowe, zachowując status materialnych świadectw minionych wieków, pozostaną integralną, pełnoprawną częścią czasów obecnych i przyszłych. W najbliższych latach wśród dofinansowanych projektów szczególne znaczenie będą odgrywały te, dotyczące obiektów pełniących obecnie lub w przyszłości funkcje kulturalne. Istotnym celem programu jest poprawa stanu instytucji kultury mieszczących się w zabytkowych siedzibach, których remonty ze względu na intensywność użytkowania są szczególnie potrzebne. Skromne środki jakimi dysponują jednostki samorządu terytorialnego a także samorządowe instytucje kultury często nie pozwalają na przeprowadzenie kompleksowych prac, co z kolei oznacza postępującą degradację zabytkowej substancji i wymaga większego niż dotychczas wsparcia ze strony Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego .

1.3 Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030

W przyjętej przez rząd „Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)” wskazano nowy model rozwoju regionalnego Polski. Przewidziano w nim rozwój naszego kraju jako społecznie i terytorialnie zrównoważony, dzięki któremu efektywnie będą rozwijane oraz wykorzystywane miejscowe zasoby i potencjały wszystkich regionów. Celem takiego modelu jest wspomaganie w szczególności obszarów, które nie mogą w pełni rozwinąć swojego potencjału

rozwojowego, bo utraciły swoje funkcje społeczno-gospodarcze (np. przestały być miastami wojewódzkimi) przez co stały się mniej odporne na różne zjawiska kryzysowe (np. negatywne skutki procesów demograficznych).

Dokument przedstawia cele polityki regionalnej oraz działania i zadania, jakie do ich osiągnięcia powinien podjąć rząd, samorządy: wojewódzkie, powiatowe i gminne oraz pozostałe podmioty uczestniczące w realizacji tej polityki w perspektywie roku 2030.

1.4 Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju – Polska 2030

Trzecia fala nowoczesności jest, zgodnie z przepisami ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju z dnia 6 grudnia 2006 r. (art. 9 ust 1) – dokumentem określającym główne trendy, wyzwania i scenariusze rozwoju społeczno – gospodarczego kraju oraz kierunki przestrzennego zagospodarowania kraju, z uwzględnieniem zasady zrównoważonego rozwoju, obejmującym okres co najmniej 15 lat. Stanowi najszerszy i najbardziej ogólny element nowego systemu zarządzania rozwojem kraju, którego założenia zostały określone w ustawie o zasadach prowadzenia polityki rozwoju kraju oraz przyjętym przez Radę Ministrów 27 kwietnia 2009r. dokumencie Założenia systemu zarządzania rozwojem Polski. W przypadku tej Strategii to okres prawie 20 lat, gdyż przyjętym przy jej konstruowaniu horyzontem czasowym jest rok 2030.

Założeniem wyjściowym przy konstruowaniu Strategii stała się konieczność przezwyciężenia kryzysu finansowego w jak najkrótszym czasie. Próba uniknięcia „straconej dekady”, czyli rozwoju gospodarczego wolniejszego niż w poprzednim dziesięcioleciu. Wolniejszy rozwój spowodowałby, że jakość życia ludzi poprawiałaby się bardzo wolno. Niezbędne jest zbudowanie przewag konkurencyjnych na kolejne dziesięć lat, czyli do 2030 r., tak, aby po wyczerpaniu dotychczasowych sił rozwojowych, Polska dysponowała nowymi potencjałami wzrostu w obszarach dotychczas nie eksploatowanych.

1.5 Polityka Ekologiczna Państwa 2030 – strategia rozwoju w obszarze środowiska i gospodarki wodnej

Rolą *Polityki* jest zapewnienie bezpieczeństwa ekologicznego Polski oraz wysokiej jakości życia dla wszystkich mieszkańców. Wzmacnia działania rządu polegające na budowie innowacyjnej gospodarki z zachowaniem zasad zrównoważonego rozwoju.

Cele szczegółowe będą realizowane przez kierunki interwencji takie jak:

- zrównoważone gospodarowanie wodami, w tym zapewnienie dostępu do czystej wody dla społeczeństwa i gospodarki oraz osiągnięcie dobrego stanu wód,

- likwidacja źródeł emisji zanieczyszczeń do powietrza lub istotne zmniejszenie ich oddziaływania,
- ochrona powierzchni ziemi, w tym gleb,
- przeciwdziałanie zagrożeniom środowiska oraz zapewnienie bezpieczeństwa biologicznego, jądrowego i ochrony radiologicznej,
- zarządzanie zasobami dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, w tym ochrona i poprawa stanu różnorodności biologicznej i krajobrazu,
- wspieranie wielofunkcyjnej i trwale zrównoważonej gospodarki leśnej,
- gospodarka odpadami w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym,
- zarządzanie zasobami geologicznymi przez opracowanie i wdrożenie polityki surowcowej państwa,
- wspieranie wdrażania ekoinnowacji oraz upowszechnianie najlepszych dostępnych technik BAT (polegają one na określaniu granicznych wielkości emisji dla większych zakładów przemysłowych),
- przeciwdziałanie zmianom klimatu,
- adaptacja do zmian klimatu oraz zarządzanie ryzykiem klęsk żywiołowych,
- edukacja ekologiczna, w tym kształtowanie wzorców zrównoważonej konsumpcji,
- usprawnienie systemu kontroli i zarządzania ochroną środowiska oraz doskonalenie systemu finansowania.

Ze szczególną intensywnością realizowane będą działania mające na celu poprawę jakości powietrza przez ograniczenie niskiej emisji, która jest główną przyczyną powstawania smogu. Na szczeblu rządowym oznacza to przygotowanie odpowiednich przepisów i instrumentów finansowego wsparcia, takich jak program „Czyste powietrze”, dla niezbędnych inwestycji oraz koordynację ich wdrażania w regionach.

2. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

2.1. STRATEGIA ROZWOJU WOJEWÓDZTWA „ŚLĄSKIE 2020+”

Jednym z priorytetów Strategii jest rewitalizacja zabudowy mieszkaniowej w centrach miast. Wskazuje ona również na konieczność dalszej rozbudowy i unowocześniania infrastruktury ochrony środowiska, jako czynnika przyczyniającego się do wzrostu konkurencyjności i atrakcyjności regionu. Z tych względów Strategia przewiduje również

rewitalizację terenów przemysłowych (w tym po-górnich i powojennych) jak i rekultywację terenów zdegradowanych. Priorytetem jest również odnowienie i modernizacja infrastruktury urbanistycznej centrów i dzielnic miast oraz struktury osadniczej obszarów wiejskich. Istotą rzeczy jest zachowanie i kształtowanie krajobrazu, ochrona i wykorzystanie zasobów środowiska przyrodniczego.

Strategia podkreśla również znaczenie sektora turystycznego, w tym turystykę kulturową, sentymentalną, przemysłową, aktywną czy agroturystyczną. Konieczne jest integrowanie usług turystycznych oraz szerokie promowanie walorów regionu.

2.2. WOJEWÓDZKI PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO NA LATA 2018 – 2021

WPONZ Województwa Śląskiego zakłada budowę kapitału społecznego, rozwoju gospodarczego oraz jego szerokiej promocji, w oparciu o dobrze zachowane, zadbane zabytki jako czynnika stanowiącego o tożsamości regionu. Główne jego cele strategiczne to: kształtowanie kulturowego obrazu województwa i kształtowanie pozytywnych postaw społeczeństwa wobec dziedzictwa kulturowego regionu. Do celu strategicznego ustalono trzy cele operacyjne: ustalenie potencjału zasobów, budowa systemu zarządzania zabytkami i włączenie zabytków w procesy gospodarcze.

2.3. PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO

PZP zakłada optymalizację istniejących zasobów i szans w celu zapewnienia długotrwałego, zrównoważonego rozwoju regionu. Plan zakłada takie zarządzanie przestrzenią, które pozwoli na pozyskiwanie niezbędnych funduszy na realizację inwestycji pomocnych w osiągnięciu:

- wysokiej, trwałej i konkurencyjnej pozycji w Europie Środkowej,
- wizerunku regionu o zrównoważonym rozwoju,
- estetycznej przestrzeni o wysokich walorach architektury i krajobrazu oraz indywidualnym wyrazie.

PZP przewiduje ochronę krajobrazu obejmującą m. in. zachowanie wartości kulturowych z uwzględnieniem archeologicznych dóbr kultury oraz charakterystycznych krajobrazów kulturowych, w tym objęcie ochroną historycznych kompozycji krajobrazowych oraz układów ruralistycznych. Założono również racjonalne użytkowanie terenów o wysokich walorach środowiska i dużej atrakcyjności dla rozwoju rekreacji i turystyki.

2.4. STRATEGIA OCHRONY PRZYRODY WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO DO ROKU 2030

Strategia już w preambule zakłada działania na rzecz zachowania i odtwarzania dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego regionu. Strategia ta stanowi rozwinięcie Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020” w dziedzinie ochrony przyrody i krajobrazu.

Misją województwa śląskiego jest zachowanie i odtwarzanie dziedzictwa przyrodniczego i przyrodniczo - kulturowego oraz zrównoważone korzystanie z zasobów przyrody i kształtowanie środowiska przyrodniczego na jego obszarze, uwzględniające potrzeby przyszłych pokoleń oraz nie naruszające potrzeb i praw w tym zakresie mieszkańców sąsiadujących województw. (..) Ochrona prawna krajobrazu na podstawie przepisów ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody na terenie województwa śląskiego realizowana jest w formie parków krajobrazowych, obszarów chronionego krajobrazu oraz zespołów przyrodniczo - krajobrazowych. Ochrona kulturowych elementów krajobrazu realizowana jest również na podstawie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.

V. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO NA POZIOMIE MIASTA BĘDZIN

1. Relacje GPONZ z dokumentami wykonanymi na poziomie miasta (analiza dokumentów programowych miasta)

1.1. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Zgodnie z art. 15, ust. 2 pkt. 5 ustawy z dnia 27 marca 2003r. ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, w planie miejscowym określa się obowiązkowo zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

Projekt planu, zgodnie z ww. ustawą musi zostać uzgodniony przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Obowiązujące na terenie miasta Będzin miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego określają obowiązkowe zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, zasady ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego.

Do najistotniejszych planów obowiązujących na terenie Miasta Będzin pod względem ochrony dziedzictwa kulturowego miasta należy **miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Będzina dla terenu położonego w dzielnicy Śródmieście przyjęty uchwałą Nr LII/456/2018 Rady Miejskiej Będzina z dnia 13 czerwca 2018r.**

W niniejszym planie, celem ochrony i zachowania wartości kulturowych obszaru koncentracji elementów dziedzictwa kulturowego o szczególnym znaczeniu oraz zabezpieczenia interesów ochrony archeologicznej, ustalono strefy ochrony konserwatorskiej:

Strefa A 1 – ścisłej ochrony konserwatorskiej, obejmującą wschodnie zbocze Góry Zamkowej. W obrębie strefy A1 ustala się:

1. Zachowanie historycznej kompozycji urbanistycznej w zakresie: układu dróg, placów oraz zieleni.
2. Sytuowanie budynków w nawiązaniu do linii zabudowy wyznaczonych przez budynki istniejące.
3. Kształtowanie brył oraz kompozycji frontowych elewacji budynków w nawiązaniu do budynków zabytkowych zlokalizowanych w bezpośrednim sąsiedztwie.
4. Zakaz stosowania na elewacjach materiałów w formie:
  - blachy falistej;

- blachy trapezowej;
  - płytek gresowych;
  - blacho dachówki.
5. Nakaz zachowania i stosowania historycznego pokrycia dachów w formie:
    - dachówki ceramicznej;
    - blachy płaskiej lub łączonej na rąbek stojący;
    - papy.
  6. Zakaz lokalizowania elementów technicznego wyposażenia budynków na elewacjach eksponowanych od strony dróg publicznych, ciągów pieszych oraz zieleni urządzonej, w zakresie: okablowania, klimatyzatorów, anten satelitarnych, przewodów dymowych i wentylacyjnych.
  7. Zakaz lokalizowania dysharmonizujących obiektów tymczasowych, w tym w szczególności: blaszanych garaży i pawilonów.
  8. Zakaz stosowania ogrodzeń z prefabrykatów betonowych.
  9. Realizację nawierzchni wydzielonych dróg i ciągów pieszych z historycznych materiałów naturalnych.
  10. Zakaz lokalizowania reklam.
  11. Dopuszczenie lokalizowania szyldów wyłącznie w płaszczyźnie elewacji pierwszej kondygnacji nadziemnej, w pasie znajdującym się bezpośrednio nad otworami okiennymi i drzwiowymi, pod ewentualnym gzymsem między kondygnacyjnym.

Strefa B1 – ochrony konserwatorskiej, obejmującą układ urbanistyczny z XIX/XX w., z wyłączeniem obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz strefy A1. W obrębie strefy B1 ustala się:

1. Zachowanie historycznej kompozycji urbanistycznej w zakresie: układu dróg, placów oraz zieleni.
2. Sytuowanie budynków w nawiązaniu do linii zabudowy wyznaczonych przez budynki istniejące, z uwzględnieniem linii zabudowy wyznaczonych w planie.
3. Kształtowanie brył oraz kompozycji frontowych elewacji budynków w nawiązaniu do budynków zabytkowych zlokalizowanych w bezpośrednim sąsiedztwie.
4. Zakaz lokalizowania elementów technicznego wyposażenia budynków na elewacjach eksponowanych od strony: dróg publicznych, placów, ciągów pieszych i pieszo-jezdnym oraz zieleni urządzonej, w zakresie: okablowania, klimatyzatorów, anten satelitarnych, przewodów dymowych i wentylacyjnych.
5. Zakaz lokalizowania dysharmonizujących obiektów tymczasowych, w tym

w szczególności: blaszanych garaży i pawilonów.

6. Zakaz stosowania ogrodzeń z prefabrykatów betonowych.

Strefa E1 – ochrony ekspozycji Góry Zamkowej. W jej obrębie ustala się:

1. Zakaz lokalizowania obiektów budowlanych o gabarytach zakłócających ekspozycję zamku na wzgórzu zamkowym.
2. Kształtowanie zieleni w sposób podkreślający ekspozycję zamku na wzgórzu zamkowym.

Strefa AW – ścisłej ochrony archeologicznej, w jej obrębie uwzględnia się wymogi wynikające z ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity: Dz. U. z 2017r. poz. 2187 z późn. zm.).

Strefa OW – obserwacji archeologicznej, w jej obrębie uwzględnia się wymogi wynikające z ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity: Dz. U. z 2017r. poz. 2187 z późn. zm.).

KOLEJNE MIEJSCOWE PLANY ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO TO:

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Będzina dla terenu położonego przy ulicy Wolności zatwierdzony uchwałą nr XXI/244/2008 Rady Miejskiej Będzina z dnia 31 marca 2008 roku.

W obszarze planu obowiązują następujące strefy:

1. "OK" - Ochrony krajobrazowej.
2. "OW"- Ochrony archeologicznej.
3. Oraz w ramach informacji wskazano na strefę lokalizacji stanowisk przeciwogniowych.

W granicach stref ustala się:

1. Dla prac ziemnych nadzór archeologiczny /nie dotyczy prac modernizacyjnych istniejących układów drogowych.
2. Podporządkowanie wartościom krajobrazowym wszelkiej działalności inwestycyjnej.
3. Ograniczenie wysokości nowej i przebudowywanej zabudowy, stosownie do określonego przeznaczenia terenu.
4. Układ budynków i zieleni winien zapewnić otwarcie widokowe na Górę Zamkową i kościół.
5. Uporządkowanie i kompozycję zieleni wysokiej w celu wyeksponowania Wzgórza Zamkowego.

6. Zakaz przesłaniania Wzgórza Zamkowego celem jego ekspozycji z głównych tras komunikacyjnych.
7. Zakaz tworzenia dominant /masztów, reklam/.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Będzina dla terenu położonego w dzielnicy Łagisza w obrębie ulic: Parkowej, Pokoju, Energetycznej, Dąbrowskiej, Bory, Podłósie, Podleśnej, Niepiekło oraz rzeki Przemszy zatwierdzony uchwałą nr XVII/129/2016 Rady Miejskiej Będzina z dnia 27 stycznia 2016 roku.

Na obszarze planu znajduje się zabytek archeologiczny – stanowisko archeologiczne (nr 96-49/1). W jego obrębie uwzględnia się wymogi wynikające z przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Wyznacza się obiekty zabytkowe chronione prawem miejscowym, wpisane do gminnej ewidencji zabytków:

1. 1 - kaplica grzebalna (ok. 1924r.), ul. Pokoju 40, w jej obrębie ustala się:
  - a) nakaz zachowania historycznej wysokości – zgodnej z okresem jej powstania;
  - b) nakaz zachowania historycznej geometrii dachu – zgodnej z okresem jej powstania;
  - c) nakaz zachowania historycznego detalu kompozycyjnego elewacji;
  - d) nakaz zachowania drzwi wejściowych.
2. 2 – kapliczka murowana (k. XIXw.), ul. Rzeczna / Niepiekło, w jej obrębie ustala się:
  - a) nakaz zachowania istniejącej formy architektonicznej.
3. 3 – dom, ul. Podłósie 9, w jego obrębie ustala się:
  - a) nakaz zachowania historycznej wysokości – zgodnej z okresem jego powstania;
  - b) nakaz zachowania historycznej geometrii dachu – zgodnej z okresem jego powstania;
  - c) nakaz zachowania historycznego rozplanowania otworów okiennych i drzwiowych elewacji – zgodnego z okresem jego powstania;;
  - d) nakaz zachowania deskowania elewacyjnego.
4. 4 – dom, ul. Bory 65, w jego obrębie ustala się:
  - a) nakaz zachowania historycznej wysokości – zgodnej z okresem jego powstania;
  - b) nakaz zachowania historycznej geometrii dachu – zgodnej z okresem jego powstania;
  - c) nakaz zachowania historycznego rozplanowania otworów okiennych i drzwiowych elewacji frontowej – zgodnego z okresem powstania budynku;

- d) nakaz zachowania historycznego detalu kompozycyjnego elewacji – zgodnego z okresem powstania budynku
  - e) nakaz odtworzenia historycznych podziałów stolarki okiennej i drzwiowej – zgodnych z okresem powstania budynku.
5. 5 – dom, ul. Bory 57, w jego obrębie ustala się:
- a) nakaz zachowania historycznej wysokości – zgodnej z okresem jego powstania;
  - b) nakaz zachowania historycznej geometrii dachu – zgodnej z okresem jego powstania;
  - c) nakaz zachowania historycznego rozplanowania otworów okiennych i drzwiowych elewacji – zgodnego z okresem jego powstania;
  - d) nakaz zachowania deskowania elewacyjnego.
6. 6 – dom, ul. Bory 55, w jego obrębie ustala się:
- a) nakaz zachowania historycznej wysokości – zgodnej z okresem jego powstania;
  - b) nakaz zachowania historycznej geometrii dachu – zgodnej z okresem jego powstania;
  - c) nakaz zachowania historycznego rozplanowania otworów okiennych i drzwiowych elewacji – zgodnego z okresem jego powstania;
  - d) nakaz zachowania deskowania elewacyjnego.
7. 7 – dom, ul. Bory 41, w jego obrębie ustala się:
- a) nakaz zachowania historycznej wysokości – zgodnej z okresem jego powstania;
  - b) nakaz zachowania historycznej geometrii dachu – zgodnej z okresem jego powstania;
  - c) nakaz zachowania historycznego rozplanowania otworów okiennych i drzwiowych elewacji – zgodnego z okresem jego powstania;
  - d) nakaz zachowania deskowania elewacyjnego.

Wyznacza się **strefę B9 – ochrony konserwatorskiej** – Kościół pw. Niepokalanego Poczęcia wraz założeniem parkowym, w jej obrębie ustala się:

1. Zachowanie historycznego rozplanowania założenia przestrzennego.
2. Zabudowa i zagospodarowanie terenu w sposób uczyniający oś kompozycyjną;
3. W odległości po 8m w każdą stronę od wyznaczonej osi kompozycyjnej ustala się zagospodarowanie działki w sposób umożliwiający niezakłóconą ekspozycję frontowej elewacji kościoła.
4. Zabudowa i zagospodarowanie terenu w sposób zachowujący dominantę w postaci kościoła pw. Niepokalanego Poczęcia.

5. Kształtowanie zabudowy w nawiązaniu do formy architektonicznej kościoła pw. Niepokalanego Poczęcia.
6. Zakaz stosowania ogrodzeń z prefabrykatów betonowych.
7. Lokalizowanie ogrodzeń ażurowych minimalnie w – 60% (rozliczanych w ramach jednego segmentu ogrodzenia).

Wyznacza się **strefę B8 – ochrony konserwatorskiej** – Cmentarz Łagisza, w jej obrębie ustala się:

1. Zachowanie historycznego rozplanowania założenia przestrzennego.
2. Zakaz stosowania ogrodzeń z prefabrykatów betonowych.

Wyznacza się strefę ochrony zabytków archeologicznych w formie **strefy "OW" obserwacji archeologicznej**, w jej zasięgu uwzględnia się wymogi wynikające z ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity: Dz. U. z 2014r., poz. 1446 z późn. zm.).

Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Będzina dla terenu położonego w dzielnicy Warpie zatwierdzona uchwałą nr LIV/960/2010 Rady Miejskiej Będzina z dnia 28 czerwca 2010 roku.

W zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego na obszarze zmiany miejscowego planu wyznaczono obiekty o wartościach kulturowych i zabytkowych zakwalifikowane w ramach ustaleń do ochrony prawnej na podstawie przepisów prawa miejscowego oraz wyznaczono strefy ochrony konserwatorskiej:

Strefa „B” – pośredniej ochrony konserwatorskiej zachowanych elementów zabytkowych. Podlega rygorom w zakresie utrzymania zasadniczych elementów istniejącej substancji zabytkowej oraz dostosowania do niej charakteru i skali zabudowy. Obejmuje:

1. Zespół osiedla robotniczego pomiędzy ulicą 1 Maja, a ulicą św. Brata Alberta.
2. Zespół dawnych koszar przy ulicy Henryka Sienkiewicza oraz 2 zespoły szkolne przy ulicy Mikołaja Kopernika.

Strefa „W” – obserwacji archeologicznej i obejmuje ona północną granicę opracowania, tj. rejon ulicy Henryka Sienkiewicza i Krakowskiej. Ponadto ze względu na fakt, że ziemia będzińska bogata jest w ślady osadnictwa prehistorycznego, wszelkie prace ziemne należy zabezpieczyć nadzorem archeologicznym (pod tym określeniem rozumie się prace ziemne związane z realizacją sieci infrastruktury technicznej, wykopy pod fundamenty budynków usługowych, produkcyjnych oraz prace związane z budową nowych dróg komunikacyjnych).

Dla obiektów chronionych, oznaczonych na rysunku zmiany planu ustala się:

1. Zakaz przekształcania obiektów oraz ich bezpośredniego otoczenia mogącego obniżyć wartość historyczną i architektoniczną, umieszczania reklam wielkoformatowych na obiektach.
2. Nakaz utrzymania obiektów z zachowaniem ich formy, skali, wystroju architektonicznego i detali elewacji,
3. Dopuszcza się:
  - a) podwyższenie standardu użytkowego oraz zmiany funkcji obiektów z zachowaniem cech stylowych, skali i wystroju architektonicznego elewacji,
  - b) umieszczanie elementów informacyjno - reklamowych małogabarytowych i oświetlenia po uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków,
  - c) w przypadku prowadzenia prac remontowych i adaptacyjnych obiektów wybudowanych przed 1945r. objętych ochroną prawną na podstawie przepisów prawa miejscowego, każdorazowo należy uzyskać pozytywną opinię konserwatorską,
  - d) w przypadku koniecznych wyburzeń obiektów sprzed 1945r. każdorazowo należy uzyskać pozytywną opinię konserwatorską oraz wykonać konieczną dla nich dokumentację konserwatorską dla celów archiwalnych.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w obrębie ulic Brzozowickiej, Siemońskiej, Wiejskiej, Krętej, Zielonej zatwierdzony uchwałą nr XLV/435/2013 Rady Miejskiej w Będzinie z dnia 18 grudnia 2013 roku.

Na części obszaru planu wyznacza się **strefę "OW" – obserwacji archeologicznej**, w jej zasięgu uwzględnia się obowiązek wynikający z ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Będzina dla terenu położonego w dzielnicy Warpie przy Alei Kołłątaja zatwierdzona uchwałą nr L/919/2014 Rady Miejskiej Będzina z dnia 29 marca 2014 roku.

Dla terenu 1 MWU wyznaczono obiekty chronione w ramach zapisu planu:

1. Obiekty zabytkowe przy Al. Kołłątaja 54, 56, 58.

Dla w/w obiektów obowiązuje nakaz uzgadniania dokumentacji projektowej ze stosownymi służbami ochrony zabytków.

Obowiązuje nakaz zachowania istniejących gabarytów budynku, kształtu dachu oraz

zachowanie podziału okien i elementów elewacji.

Dla terenu 1 MWU, 1 U, 1 ZP obowiązuje strefa obserwacji archeologicznej, gdzie w ramach działań inwestycyjnych obowiązuje nadzór archeologiczny.

Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Będzina dla terenu położonego przy Alei Kołłątaja zatwierdzona uchwałą nr VI/55/2011 Rady Miejskiej Będzina z dnia 28 lutego 2011 roku.

W planie wyznaczono **strefę „B” ochrony konserwatorskiej** w celu zachowania układu urbanistycznego kolonii robotniczej, w tym historycznego rozplanowania zabudowy i jej charakteru oraz innych obiektów o lokalnych wartościach zabytkowych. W granicach strefy ustalono:

1. Zachowania istniejącego układu urbanistycznego kolonii robotniczej, w tym: pierwotnego podziału parcel i rozplanowania zabytkowej zabudowy.
2. Nakaz zachowania obiektów zabytkowych: ich skali, geometrii dachów, wystroju architektonicznego, stosowanych materiałów wykończeniowych elewacji, kształtu i rozmieszczenia otworów okiennych i drzwiowych z dopuszczeniem: okien połaciowych dla doświetlenia poddaszy oraz witryn w przypadku zmiany sposobu użytkowania pomieszczeń na funkcje zgodne z przeznaczeniem dopuszczalnym na zasadach określonych niniejszym planem.
3. W przypadku rozbudowy lub budowy nowych obiektów – nakaz nawiązania do architektury i charakteru istniejącej zabudowy z zakazem wprowadzania:
  - a) obiektów, elementów i detali architektonicznych o cechach charakterystycznych dla innych regionów kraju,
  - b) materiałów elewacyjnych typu: „siding”, blacha,
  - c) jaskrawej kolorystyki dla elewacji i pokryć dachowych.
4. Nakaz ochrony zieleni wysokiej o charakterze alejowym, wzdłuż ul. Koszelew.
5. Zakaz stosowania reklam wolnostojących /z dopuszczeniem lokalizowania ich na budynku/ dla obszaru 1MW i 2MW.
6. Nakaz uzgadniania ze służbami zabytków wszelkich prac dokonywanych przy obiektach zabytkowych.
7. Ustala się zachowanie i ochronę Szybu „Koszelew” i „Barbara” KWK Paryż przy Al. Kołłątaja.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Będzina dla terenu położonego w dzielnicy Małobądz zatwierdzony uchwałą nr XXVII/208/2016 Rady Miejskiej Będzina z dnia 30 listopada 2016 roku.

Ustala się ochronę dla następujących obiektów zabytkowych wpisanych do gminnej ewidencji zabytków:

1. Budynku dawnej fabryki z oficyną, ul. Małobądzka 60, w jego obrębie ustala się:
  - a) nakaz zachowania historycznej wysokości (w części 1a) – zgodnej z okresem jego powstania;
  - b) nakaz zachowania historycznego detalu kompozycyjnego elewacji (w części 1a), w zakresie: gzymsu wieńczącego, rozmiaru i rytmu otworów okiennych, układu szprosów okiennych – zgodnego z okresem jego powstania;
  - c) dopuszczenie rozbudowy części 1b w sposób nawiązujący pod względem wysokości i kompozycji elewacji do części – 1a;
  - d) nakaz zachowania i stosowanie dachów płaskich.
2. Budynku szkoły, ul. Szkolna 1, w jego obrębie ustala się:
  - a) nakaz zachowania historycznej wysokości – zgodnej z okresem jego powstania;
  - b) nakaz zachowania historycznego detalu kompozycyjnego elewacji, w zakresie: portalu, gzymsu wieńczącego i podokiennego, rozmiaru i rytmu otworów okiennych, układu szprosów okiennych – zgodnego z okresem jego powstania;
  - c) nakaz zachowania historycznej geometrii dachu (spadzistego) – zgodnej z okresem jego powstania;
  - d) dopuszczenie stosowania okien połaciowych i doświetleń w płaszczyźnie połaci dachowych.
3. Budynku mieszkalnego, ul. Małobądzka 92, w jego obrębie ustala się:
  - a) nakaz zachowania historycznej wysokości – zgodnej z okresem jego powstania;
  - b) nakaz zachowania historycznego detalu kompozycyjnego elewacji od strony ul. Małobądzkiej, w zakresie: gzymsu wieńczącego, rozmiaru i rytmu otworów okiennych, układu szprosów okiennych oraz wzoru balustrady balkonowej – zgodnego z okresem jego powstania;
  - c) nakaz zachowania historycznej geometrii dachu (dwuspadowej) – zgodnej z okresem jego powstania.
4. Budynku mieszkalnego, ul. Małobądzka 96, w jego obrębie ustala się:
  - a) nakaz zachowania historycznej wysokości – zgodnej z okresem jego powstania;
  - b) nakaz zachowania historycznego detalu kompozycyjnego elewacji od strony

- ul. Małobądzkiej, w zakresie: gzymsu wieńczącego i ryzalitu, a także powyżej pierwszej kondygnacji: rozmiaru i rytmu otworów okiennych, układu szprosów okiennych i wzoru balustrady balkonowej – zgodnego z okresem jego powstania;
- c) nakaz zachowania historycznej geometrii dachu (dwuspadowej) – zgodnej z okresem jego powstania.
5. Budynku mieszkalnego, ul. Małobądzka 142, w jego obrębie ustala się:
- a) nakaz zachowania historycznej wysokości – zgodnej z okresem jego powstania;
- b) nakaz zachowania historycznego detalu kompozycyjnego elewacji od strony ul. Małobądzkiej, w zakresie: gzymsu wieńczącego, opasek okiennych i opaski drzwiowej, rozmiaru i rytmu otworów okiennych oraz układu szprosów okiennych – zgodnego z okresem jego powstania;
- c) nakaz zachowania historycznej geometrii dachu (płaskiego) – zgodnej z okresem jego powstania.
6. Budynku mieszkalnego, ul. Małobądzka 154, w jego obrębie ustala się:
- a) nakaz zachowania historycznej wysokości – zgodnej z okresem jego powstania;
- b) nakaz zachowania historycznego detalu kompozycyjnego elewacji od strony ul. Małobądzkiej, w zakresie: gzymsu wieńczącego, podokiennego i nadokiennego, rozmiaru i rytmu otworów okiennych oraz układu szprosów okiennych – zgodnego z okresem jego powstania;
- c) nakaz zachowania historycznej geometrii dachu (dwuspadowego) – zgodnej z okresem jego powstania.
7. Willi mieszkalnej, ul. Małobądzka 156, w jej obrębie ustala się:
- a) nakaz zachowania historycznej wysokości – zgodnej z okresem jej powstania;
- b) nakaz zachowania historycznego detalu kompozycyjnego elewacji od strony ul. Małobądzkiej, w zakresie: gzymsu wieńczącego, podokiennego i nadokiennego, rozmiaru i rytmu otworów okiennych oraz układu szprosów okiennych, opasek okiennych i boniowania – zgodnego z okresem jej powstania;
- c) nakaz zachowania historycznej geometrii dachu – zgodnej z okresem jej powstania.
8. Budynku mieszkalnego, ul. Małobądzka 172, w jego obrębie ustala się:
- a) nakaz zachowania historycznej wysokości – zgodnej z okresem jego powstania;
- b) nakaz zachowania historycznego detalu kompozycyjnego elewacji od strony ul. Małobądzkiej, w zakresie: gzymsu wieńczącego i ryzalitu wraz z jego szczytem, rozmiaru i rytmu otworów okiennych oraz układu szprosów okiennych – zgodnego

z okresem jego powstania;

c) nakaz zachowania historycznej geometrii dachu (dwuspadowego) – zgodnej z okresem jego powstania.

Wyznacza się **strefę B4 – ochrony konserwatorskiej** – Cmentarz Małobądzki, w jego obrębie ustala się:

1. Zachowanie historycznego rozplanowania założenia przestrzennego.
2. Zakaz stosowania ogrodzeń z prefabrykatów betonowych.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Będzina dla terenu położonego w dzielnicy Łagisza zatwierdzony uchwałą nr XXVII/310/2004 Rady Miejskiej Będzina z dnia 27 września 2004 roku.

W zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego w obszarze planu wyznacza się:

1. **Strefę obserwacji archeologicznej, tj. strefę „W”** – obejmuje ona rejon ochrony archeologicznej, gdzie należy zabezpieczyć większe prace ziemne nadzorem archeologicznym (pod tym określeniem rozumie się prace ziemne związane z realizacją sieci infrastruktury technicznej, wykopy pod fundamenty budynków usługowych, produkcyjnych oraz prace związane z budową nowych dróg komunikacyjnych).
2. Obiekty podlegające rygorom pośredniej ochrony konserwatorskiej w zakresie utrzymania istniejącej substancji zabytkowej oraz dostosowania do niej charakteru i skali nowej zabudowy.

Dla obiektów chronionych ustala się:

1. Zakaz przekształcania obiektów oraz ich bezpośredniego otoczenia mogącego obniżyć wartość historyczną i architektoniczną, jak również umieszczanie reklam wielkoformatowych na obiektach lub w ich pobliżu.
2. Nakaz utrzymania obiektów z zachowaniem ich formy, skali, wystroju architektonicznego i detali elewacji.
3. Dopuszcza się:
  - a) podwyższenie standardu użytkowego oraz zmiany funkcji obiektów z zachowaniem cech stylowych, skali i wystroju architektonicznego elewacji,
  - b) w przypadku prowadzenia prac remontowych i adaptacyjnych, na obiektach sprzed 1945r. objętych ochroną prawną na podstawie przepisów prawa miejscowego, każdorazowo należy uzyskać pozytywną opinię konserwatorską,
  - c) umieszczanie elementów informacyjno - reklamowych małogabarytowych

i oświetlenia po uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków,
d) w przypadku koniecznych wyburzeń obiektów sprzed 1945r. każdorazowo należy uzyskać pozytywną opinię konserwatorską oraz wykonać dla nich konieczną dokumentację konserwatorską dla celów archiwalnych.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Będzina dla terenu położonego w dzielnicy Grodziec zatwierdzony uchwałą nr LI/556/2006 Rady Miejskiej w Będzinie z dnia 23 stycznia 2006 roku.

W planie wyznaczona została granica **strefy ochrony konserwatorskiej „E”** – ochrony ekspozycji zabytkowego założenia rezydencjonalnego Ciechanowskich obejmującą obszar stanowiący zabezpieczenie właściwego eksponowania założenia tj. fragment obszaru opracowania planu obejmujący pas terenów o szerokości 100m położony wzdłuż wschodniej granicy zabytkowego założenia oraz tereny położone na południe od zabytkowego założenia.

Obszar opracowania planu znajduje się w granicy **strefy ochrony konserwatorskiej „W”** - penetracji archeologicznej. Na wskazanym obszarze opracowania planu ustala się nakaz realizacji prac ziemnych pod nadzorem archeologicznym.

Dla obiektów objętych ochroną konserwatorską ustalono:

1. Zakaz przekształcania obiektów oraz ich bezpośredniego otoczenia w sposób mogący obniżyć wartość historyczną i architektoniczną. Zakaz obejmuje również umieszczania reklam wielkoformatowych na obiektach lub w ich pobliżu.
2. Nakaz utrzymania obiektów z zachowaniem ich formy, skali, wystroju architektonicznego i detali elewacji,

Dopuszczono:

1. Podwyższenie standardu użytkowego oraz zmiany funkcji obiektów z zachowaniem cech stylowych, skali i wystroju architektonicznego elewacji.
2. Umieszczenie elementów informacyjno-reklamowych małogabarytowych i oświetlenia po uzgodnieniu z Konserwatorem Zabytków wg kompetencji.
3. W przypadku prowadzenia prac remontowych i adaptacyjnych każdorazowo należy uzyskać pozytywną opinię konserwatorską.
4. W przypadku koniecznych wyburzeń każdorazowo należy uzyskać pozytywną opinię konserwatorską i opracować właściwą dokumentację konserwatorską dla celów archiwalnych.”

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Będzina dla terenu położonego w dzielnicy Grodziec zatwierdzony uchwałą nr LII/570/2006 Rady Miejskiej w Będzinie z dnia 27 lutego 2006 roku.

W planie wyznaczono strefy pośredniej ochrony konserwatorskiej, obiekty wskazane do gminnej ewidencji zabytków oraz strefę ochrony stanowiska archeologicznego.

Strefy pośredniej ochrony konserwatorskiej:

1. Cmentarz katolicki przy ulicy Różyckiego:

- a) nakazuje się zachowanie podstawowych założeń układu przestrzennego,
- b) nakazuje się uzgadnianie działań inwestycyjnych z właściwymi służbami ochrony zabytków; powyższe nie dotyczy realizacji funkcji grzebalnych.

2. Obiekty towarzyszące byłej kopalni Grodziec wraz z otaczającym je parkiem przy ulicy Norberta Barlickiego:

- a) nakazuje się zachowanie podstawowych założeń układu przestrzennego,
- b) nakazuje się dostosowanie nowych obiektów kubaturowych do wartościowych elementów kontekstu przestrzennego (nie oznacza to obowiązku stosowania stylizacji historycznej),
- c) nakazuje się uzgadnianie działań inwestycyjnych z właściwymi służbami ochrony zabytków; powyższe nie dotyczy remontów i modernizacji istniejących ulic, sieci infrastruktury technicznej i obiektów z nimi związanych,
- d) wskazane są przekształcenia lub wyburzenia substandardowych obiektów budowlanych odbiegających od charakteru zabudowy historycznej oraz wprowadzanie nowych elementów w sposób harmonijnie nawiązujący do otoczenia i rozwijający jego wątki kompozycyjne.

3. Osiedle tzw. "fińskich domków" w rejonie ulicy Różyckiego – Orzeszkowej:

- a) nakazuje się zachowanie podstawowych założeń układu przestrzennego (należy przez to rozumieć m. in. pierwotną siatkę ulic),
- b) nakazuje się uzgadnianie działań inwestycyjnych z właściwymi służbami ochrony zabytków; powyższe nie dotyczy remontów i modernizacji istniejących ulic, sieci infrastruktury technicznej i obiektów z nimi związanych,
- c) nakazuje się dostosowanie nowych obiektów kubaturowych do wartościowych elementów kontekstu przestrzennego,
- d) dopuszcza się przebudowę obiektów w zakresie dostosowania ich do współczesnych standardów użytkowych i obowiązujących przepisów odrębnych, w tym dobudowę ganku o powierzchni zabudowy nie przekraczającej 25%

powierzchni zabudowy budynku mieszkalnego; dopuszcza się przebudowę we wnętrzu budynku podnoszącą komfort użytkowania, w tym wymianę okien, z zastrzeżeniem zachowania pierwotnych wymiarów,

e) zakazuje się stosowania materiałów elewacyjnych typu "siding",

f) zakazuje się przebudowy, rozbudowy i nadbudowy istniejącej zabudowy w stopniu przekraczającym przepisy niniejszej uchwały.

Dla obiektów objętych ochroną konserwatorską ustala się:

1. Zachowanie budynków i obiektów z możliwością remontów i adaptacji oraz zmiany funkcji.
2. Zachowanie tradycyjnego wystroju i detalu elewacji oraz utrzymanie gabarytów.
3. Uzgadnianie projektów przebudowy i zmiany sposobu użytkowania obiektów przez właściwe służby ochrony zabytków, nie dotyczy to prowadzenia remontów bieżących, wymiany instalacji i innych prac budowlanych o ile nie zmieniają pierwotnego układu wnętrza oraz fasad.

Strefa ochronna stanowiska archeologicznego (w bezpośrednim, południowo – zachodnim sąsiedztwie cmentarza katolickiego przy ulicy Różyckiego) – nakazuje się powiadomianie odpowiednich służb archeologicznych o podejmowaniu prac ziemnych oraz wstrzymanie takich prac w przypadku natrafienia na obiekty o cechach zabytkowych.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Będzina dla terenu położonego w dzielnicy Grodziec przy ul. Ludomira Różyckiego zatwierdzony uchwałą nr XX/224/2008 Rady Miejskiej w Będzinie z dnia 25 lutego 2008 roku.

Na obszarze planu występuje stanowisko archeologiczne objęte ochroną poprzez ustanowienie w planie strefy obserwacji archeologicznej.

Na obszarze objętym granicą strefy obserwacji archeologicznej wymaga się powiadomienia Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków lub jego delegaturę o zamiarze prowadzenia prac ziemnych, Śląski Wojewódzki Konserwator Zabytków może ustanowić nadzór archeologiczny dla prac ziemnych.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Będzina dla terenu położonego w dzielnicy Grodziec w rejonie Góry Parcina w obrębie ulic: Wojska Polskiego, Barlickiego, Kempy, Kijowskiej oraz Strzyżowickiej zatwierdzony uchwałą nr IV/22/2015 z dnia 28 stycznia 2015 roku.

Wyznacza się obiekty zabytkowe chronione na mocy prawa miejscowego, wpisane do gminnej ewidencji zabytków:

1. Kaplica św. Jana Nepomucena, ul. Wojska Polskiego, w jej obrębie ustala się:
  - a) nakaz zachowania wysokości;
  - b) nakaz zachowania historycznej geometrii dachu – zgodnej z okresem powstania budynku;
  - c) nakaz zachowania historycznego detalu kompozycyjnego elewacji;
  - d) dopuszcza się jej przeniesienie w granicach terenu, na którym jest zlokalizowana.
2. Dom, ul. Stanisława Kempy 16, w jego obrębie ustala się:
  - a) nakaz zachowania wysokości;
  - b) nakaz zachowania historycznej geometrii dachu – zgodnej z okresem powstania budynku;
  - c) nakaz zachowania historycznego rozplanowania otworów okiennych i drzwiowych elewacji frontowej – zgodnego z okresem powstania budynku;
  - d) nakaz zachowania historycznego detalu kompozycyjnego elewacji: gzymsów, pilastrów oraz naroży – zgodnego z okresem powstania budynku;
  - e) nakaz odtworzenia historycznych podziałów stolarki okiennej i drzwiowej – zgodnych z okresem powstania budynku.
3. Hangar szybowcowy, Góra Szybowcowa, w jego obrębie ustala się:
  - a) zachowanie jako trwałej ruiny lub odbudowa;
  - b) nakaz zachowania historycznej wysokości – zgodnej z okresem powstania budynku;
  - c) nakaz zachowania historycznej geometrii dachu – zgodnej z okresem powstania budynku;
  - d) nakaz zachowania historycznego rozplanowania otworów okiennych i drzwiowych elewacji – zgodnego z okresem powstania budynku;
  - e) wykonanie elewacji w formie cegły lub okładziny klinkierowej.

Wyznacza się **strefę B – ochrony konserwatorskiej** na mocy prawa miejscowego, wpisanej do gminnej ewidencji zabytków jako zespół dawnej cementowni, w jej obrębie ustala się:

1. Uczytelnienie na poziomie posadzki urbanistycznej rozplanowania zabudowy lub zachowanie jej jako trwałej ruiny lub możliwość prowadzenia w jej obrębie innych robót budowlanych.
2. W wypadku uczytelnienia rozplanowania zabudowy na poziomie posadzki urbanistycznej, ustala się:

- a) uczytelnienie elementów zabudowy zespołu cementowni zrealizowanych do okresu międzywojennego włącznie;
  - b) dopuszcza się uczytelnienie elementów w formie zieleni.
3. W wypadku pozostawienia jako trwałej ruiny, ustala się:
- a) możliwość zachowania wyłącznie charakterystycznych elementów architektonicznych poszczególnych obiektów budowlanych;
  - b) prowadzenie prac zabezpieczających, z możliwością adaptacji zachowanych obiektów budowlanych pod funkcje zgodne z ustaleniami szczegółowymi planu.
4. W wypadku prowadzenia innych robót budowlanych, ustala się:
- a) zachowanie historycznego układu urbanistycznego zrealizowanego do okresu międzywojennego włącznie;
  - b) lokalizowanie nowej zabudowy w nawiązaniu do formy i detalu architektonicznego zrealizowanego do okresu międzywojennego włącznie, z możliwością stosowania współczesnych rozwiązań architektonicznych;
  - c) w wypadku prowadzenia rozbiórkowych robót budowlanych obiektów budowlanych nakaz ich uczytelnienia.

Wyznacza się strefę ochrony zabytków archeologicznych w formie **strefy "OW" obserwacji archeologicznej**, w jej zasięgu uwzględnia się wymogi wynikające z ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Będzina dla terenu położonego w dzielnicy Grodziec przy ulicy Wolności zatwierdzony uchwałą Nr LII/455/2018 Rady Miejskiej Będzina z dnia 13 czerwca 2018 roku.

Plan ustala zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej.

Ustala się ochronę dla następujących zabytkowych budynków nieprzemysłowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków:

1. gez 2/334, dom z oficyną, ul. Wolności 256 (1936r.). W obrębie zabytku ustala się:
  - a) zachowanie wysokości zabytku – zgodnie z okresem jego powstania;
  - b) zachowanie bryły zabytku – zgodnie z okresem jego powstania;
  - c) zachowanie geometrii dachu zabytku – zgodnie z okresem jego powstania;
  - d) zachowanie detalu architektonicznego oraz zamysłu kompozycyjnego elewacji wraz z jego elementami – zgodnie z okresem powstania zabytku, z dopuszczeniem przebudowy części parterowej – w formie współczesnej, dla potrzeb związanych

z prowadzeniem działalności usługowych;

e) zachowanie ceglanego wykończenia elewacji;

f) zakaz wykonywania termomodernizacji na elewacjach frontowych lub elewacjach posiadających detal architektoniczny;

g) zakaz lokalizowania reklam;

h) dopuszczenie lokalizowania szyldów wyłącznie w płaszczyźnie elewacji pierwszej kondygnacji nadziemnej.

Ustala się ochronę dla następującego zabytku architektury przemysłowej ujętego w gminnej ewidencji zabytków:

1. gez 3/7, browar dawna gorzelnia, ul. Wolności 256 (1936r.). W obrębie zabytku ustala się:

a) zachowanie wysokości zabytku – zgodnie z okresem jego powstania;

b) zachowanie bryły zabytku – zgodnie z okresem jego powstania;

c) zachowanie geometrii dachu zabytku – zgodnie z okresem jego powstania;

d) zachowanie detalu architektonicznego oraz zamysłu kompozycyjnego elewacji wraz z jego elementami – zgodnie z okresem powstania zabytku, z dopuszczeniem przebudowy części parterowej – w formie współczesnej, dla potrzeb związanych z prowadzeniem działalności usługowych;

e) zakaz wykonywania termomodernizacji na elewacjach frontowych lub elewacjach posiadających detal architektoniczny;

f) zakaz lokalizowania reklam;

g) dopuszczenie lokalizowania szyldów wyłącznie w płaszczyźnie elewacji.

Ustala się ochronę dla następującego zabytkowego miejsca kultu nieujętego w gminnej ewidencji zabytków:

1. gez 4/10, krucyfiks, odlew, ul. Wolności/ul. Mickiewicza. Dla zabytku ustala się zachowanie formy architektonicznej – zgodnie z okresem jego powstania.

Ustala się ochronę dla następującego stanowiska archeologicznego ujętego w gminnej ewidencji zabytków:

1. 4/96-48, (wcz. średn. X - XIII w.). W obrębie zabytku archeologicznego należy uwzględnić wymogi wynikające z ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Wyznacza się następujące strefy:

1. **Strefę E1 – ochrony ekspozycji.**

2. **Strefę OW – obserwacji archeologicznej**, w jej obrębie uwzględnia się wymogi

wynikające z ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Będzina dla terenu położonego przy Alei Kołłątaja zatwierdzony uchwałą Nr XXVII/207/2016 Rady Miejskiej Będzina z dnia 30 listopada 2016 roku.

Ustala się ochronę dla następujących obiektów zabytkowych wpisanych do gminnej ewidencji zabytków, wchodzących w skład dawnego zespołu szybu Koszelew:

1. Kościoła parafialnego, dawnej kaplica pw. św. Barbary – 1935r., ul. Koszelew 1, w jego obrębie ustala się:
  - a) zachowanie bryły budynku w zakresie wysokości oraz geometrii dachu wraz z dzwonnica;
  - b) zachowanie historycznych elementów kompozycyjnych elewacji, w zakresie: rozmiaru i umiejscowienia otworu drzwiowego, rozmiaru i układu otworów oraz szprosów okiennych, układu pilastrów oraz cokołu;
  - c) zachowanie istniejącego – tynkowanego sposobu wykończenia elewacji.
2. Budynku administracyjnego – 1885r., ul. Koszelew 1, w jego obrębie ustala się:
  - a) zachowanie bryły budynku w zakresie wysokości oraz geometrii dachu;
  - b) zachowanie historycznych elementów kompozycyjnych elewacji, w zakresie: rozmiaru i umiejscowienia otworu drzwiowego, rozmiaru i układu otworów oraz szprosów okiennych, układu pilastrów, gzymsu oraz cokołu;
  - c) stosowanie pokrycia elewacji w formie tynku lub cegły.
3. Budynku maszynowni – 1913r., ul. Koszelew 1a, w jego obrębie ustala się:
  - a) zachowanie bryły budynku w zakresie wysokości oraz geometrii dachu;
  - b) zachowanie historycznych elementów kompozycyjnych elewacji, w zakresie: rozmiaru i układu otworów, nadproży oraz szprosów okiennych, układu pilastrów oraz gzymsu, z dopuszczeniem wykonania otworów drzwiowych w zachodniej elewacji w sposób podkreślający jej historyczno kompozycyjny zamysł;
  - c) zachowanie ceglanych elewacji.
4. Budynku cechowni, administracji – 1885r., portierni, ul. Koszelew 1a, w jego obrębie ustala się:
  - a) zachowanie bryły budynku w zakresie wysokości oraz geometrii dachu z dopuszczeniem przywrócenia formy historycznej na przebudowanej części budynku – po stronie wschodniej;

- b) zachowanie historycznych elementów kompozycyjnych elewacji, w zakresie: rozmiaru i umiejscowienia otworu drzwiowego na elewacji ceglanej wraz z nadprożem, rozmiaru i układu otworów, nadproży oraz szprosów okiennych, układu gzymsu, pilastrów oraz cokołów;
  - c) zachowanie ceglanych elewacji na części budynku posiadającej takie pokrycie, na pozostałych płaszczyznach stosowanie tynku lub cegły.
5. Budynek usługowego, ul. Koszelew 7, w jego obrębie ustala się:
- a) zachowanie bryły budynku w zakresie wysokości oraz geometrii dachu;
  - b) zachowanie historycznych elementów kompozycyjnych elewacji, w zakresie: rozmiaru i umiejscowienia otworów oraz nadproży drzwiowych, rozmiaru i układu otworów, nadproży oraz szprosów okiennych, układu pilastrów, parapetów oraz gzymsów;
  - c) zachowanie ceglanych elewacji na części budynku posiadającej takie pokrycie, na pozostałych płaszczyznach stosowanie tynku lub cegły.
6. Figury św. Barbary – 1947r. wraz z płytą ku czci poległych w czasie II woj. światowej, ul. Koszelew 1-1a, w ich obrębie ustala się zachowanie istniejącej formy architektonicznej z możliwością prowadzenia prac konserwatorskich i restauratorskich.
7. Krucyfiksu – 1935r., ul. Koszelew 1-1a, w jego obrębie ustala się zachowanie istniejącej formy architektonicznej z możliwością prowadzenia prac konserwatorskich i restauratorskich.
8. Stacji transformatorowej, Al. Kołłątaja, w jej obrębie ustala się:
- a) zachowanie bryły obiektu w zakresie wysokości oraz geometrii dachu;
  - b) zachowanie historycznych elementów kompozycyjnych elewacji, w zakresie: rozmiaru i umiejscowienia oraz opasek otworu drzwiowego, rozmiaru i układu oraz opasek otworów oraz szprosów okiennych, układu, naroży oraz gzymsów;
  - c) zachowanie ceglanych elewacji na części obiektu posiadającym takie pokrycie, na pozostałych płaszczyznach stosowanie tynku lub cegły.

Wyznacza się **strefę B6 – ochrony konserwatorskiej** – osiedle robotnicze, w jego obrębie ustala się:

1. Zachowanie historycznego rozplanowania założenia przestrzennego w zakresie:
  - a) dziedzica na terenie 5.UKr z centralnie usytuowanym krucyfiksem;
  - b) lokalizowanie nowej zabudowy o orientacji równoległej lub prostopadłej do ul. Koszelew.

2. Zakaz lokalizowania zabudowy tymczasowej.
3. Zakaz lokalizowania parterowych budynków usługowych.
4. Zakaz stosowania ogrodzeń z prefabrykatów betonowych.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Będzina dla osiedla mieszkaniowego położonego w rejonie ulicy Namiarkowej zatwierdzony uchwałą nr XII/82/2015 Rady Miejskiej Będzina z dnia 30 września 2015 roku.

Plan ustala zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Wyznacza się **strefę "E" – ochrony ekspozycji**.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Będzina dla terenu położonego w dzielnicy Łagisza w rejonie ulicy Odkrywkowej i Potoku Psarskiego zatwierdzony uchwałą nr IV/21/2015 Rady Miejskiej Będzina z dnia 28 stycznia 2015r.

Plan ustala zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Na obszarze całego planu wyznacza się strefę ochrony zabytków archeologicznych w formie **strefy "OW" obserwacji archeologicznej**, w jej zasięgu ustala się uwzględnienie wymogów wynikających z ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Będzina dla terenu położonego w dzielnicy Śródmieście zatwierdzona uchwałą nr XLVI/855/2009 Rady Miejskiej Będzina z dnia 30 listopada 2009 roku

Plan ustala **strefę B – pośredniej ochrony konserwatorskiej**, obejmuje zabytkową zabudowę przemysłową zespołu dawnej Elektrowni Będzin. W granicach strefy ustala się:

1. Utrzymanie zespołów zabudowy przemysłowej o zabytkowym układzie przestrzennym i wartościowej architekturze.
2. Możliwość modernizacji, przebudowy i rozbudowy oraz zmiany sposobu użytkowania przy zachowaniu istniejącego układu przestrzennego.
3. Zachowanie zabytkowych budynków administracyjnych Elektrowni Będzin przy ulicy Małobądzkiej, oznaczonych na rysunku planu numerami 195 i 196, przeznaczonych do ochrony w ramach zapisu w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.
4. Wszelkie prace adaptacyjne obiektów zabytkowych, o których mowa w pkt. 3, nie mogą zmieniać bryły i elewacji budynków.

5. Nakaz uzgadniania projektów architektoniczno - budowlanych wszelkich inwestycji z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Będzina dla terenu położonego w dzielnicy Łagisza przy ulicy Odkrywkowej, Niepodległości, Pokoju, Parkowej oraz granicą z Gminą Psary – część A, zatwierdzonego uchwałą Nr XXVII/202/2020 Rady Miejskiej Będzina z dnia 29 października 2020r. (Dz. U. Woj. Śląskiego z dnia 9 listopada 2020r., poz. 7910)

Ustalenia dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych, oraz dóbr kultury współczesnej:

1. Wyznacza się do ochrony następujące zabytki:
  - a) 1 – dom, ul. Niepodległości 66;
  - b) 2 – dom, ul. Niepodległości 70;
  - c) 3 – dom, ul. Pokoju 33;
  - d) 4 – dom, ul. Pokoju 37;
  - e) 5 – dom, ul. Pokoju 41;
  - f) 6 – dom, ul. Ogrodowa 2;
  - g) 7 – dom, ul. Pokoju 93.
2. Dla zabytków ustala się:
  - a) zachowanie historycznej wysokości zabytku;
  - b) zachowanie historycznej bryły zabytku;
  - c) zachowanie historycznej geometrii dachu zabytku;
  - d) zachowanie historycznego detalu architektonicznego oraz zamysłu kompozycyjnego elewacji wraz z jego elementami;
  - e) dopuszczenie przebudowy części parterowej zabytku – w formie współczesnej, dla potrzeb związanych z prowadzeniem działalności usługowych, w sposób nie stojący w sprzeczności z jego wyglądem historycznym;
  - f) zakaz stosowania dociepleń od zewnątrz elewacji budynków posiadających historyczny detal architektoniczny lub elewacji historycznie wykończonych przy użyciu cegły elewacyjnej, kamienia lub deskowania;
  - g) zakaz stosowania na elewacjach materiałów w formie:
    - blachy falistej;
    - blachy trapezowej;
    - płytek gresowych;

- blachodachówki;
  - h) nakaz zachowania i stosowania historycznego pokrycia dachów w formie:
    - dachówki ceramicznej;
    - blachy płaskiej lub łączonej na rąbek stojący;
    - papy;
  - i) nakaz zachowania albo wymiany historycznej stolarki okiennej i drzwiowej o złym stanie technicznym, na odpowiadającą pod względem: kształtu, wielkości, podziałów, szerokości profili okiennych oraz sposobu otwierania;
  - j) zakaz lokalizowania reklam;
  - k) dopuszczenie lokalizowania szyldów wyłącznie w płaszczyźnie elewacji pierwszej kondygnacji nadziemnej, w pasie znajdującym się bezpośrednio nad otworami okiennymi i drzwiowymi, pod ewentualnym gzymsem między kondygnacyjnym.
3. Wyznacza się do ochrony miejsce pamięci – pomnik wraz z otoczeniem – ku czci poległym w czasie II wojny światowej –w walce o wyzwolenie spod hitlerizmu.
4. Dla miejsca pamięci ustala się:
- a) zachowanie istniejącej formy architektonicznej pomnika z możliwością prowadzenia prac konserwatorskich i restauratorskich;
  - b) zachowanie pieszego układu komunikacyjnego;
  - c) zakaz lokalizowania reklam;
  - d) nakaz utrzymania ekspozycji pomnika;
  - e) nakaz utrzymania zieleni komponowanej dostosowanej do tradycji miejsca.
5. Wyznacza się strefę OW – obserwacji archeologicznej, w jej obrębie należy uwzględnić wymogi wynikające z ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity: Dz. U. z 2020 r. poz. 282 z późn. zm.).

1.2. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Będzina zatwierdzone uchwałą Nr XLII/398/2013 Rady Miejskiej Będzina z dnia 30 września 2013 roku.

Studium wyznacza następujące strefy ochronne:

Strefy "A" ścisłej ochrony konserwatorskiej:

- kA1mpzp – Będzin, wschodnie zbocze Góry Zamkowej (ustalenia zgodne z mpzp, uchwałą z dnia 30 listopada 2009r. Nr XLVI/855/2009).

Strefy "B" pośredniej ochrony konserwatorskiej:

- B1mpzp – Będzin, układ urbanistyczny z XIX/XX w. (ustalenia zgodne z mpzp, uchwała z dnia 30 listopada 2009r. Nr XLVI/855/2009).
- B2mpzp – Będzin, zespół dawnych koszar (ustalenia zgodne z mpzp, uchwała z dnia 28 czerwca 2010r. Nr LIV/960/2010).
- B3mpzp – Będzin, zespół przemysłowy dawna Huta Będzin (ustalenia zgodne z mpzp, uchwała z dnia 28 czerwca 2010r. Nr LIV/960/2010).
- B4mpzp – Będzin, zabudowa przemysłowa zespołu dawnej Elektrowni Będzin (ustalenia zgodne z mpzp, uchwała z dnia 30 listopada 2009r. Nr XLVI/855/2009).
- B5mpzp – Będzin, osiedle robotnicze (ustalenia zgodne z mpzp, uchwała z dnia 28 czerwca 2010r. Nr LIV/960/2010).
- B6mpzp – Będzin, osiedle robotnicze (ustalenia zgodne z mpzp, uchwała z dnia 28 lutego 2011r. Nr VI/55/2011).
- B7 – Będzin, osiedle (brak mpzp);
- B8 – Łagisza, cmentarz (ustalenia zgodnie z mpzp, uchwała z dnia 27.01.2016, Nr XVI/129/2016).
- B9 – Łagisza, Kościół pw. Niepokalanego Poczęcia wraz założeniem parkowym (ustalenia zgodnie z mpzp, uchwała z dnia 27.01.2016, Nr XVI/129/2016).
- B10 – Grodziec, Kościół pw. Św. Katarzyny wraz z założeniem gospodarskim w sąsiedztwie pałacu zbudowanego przez Franciszka Marię Lanciego (brak mpzp).
- B11 – Grodziec, dawna cementownia wraz z okoliczną zabudową, w tym osiedlem robotniczym i obecnym domem pomocy społecznej (ustalenia zgodne z mpzp, uchwała z dnia 28 stycznia 2015 r. Nr IV/22/2015).
- B12 – mpzp - częściowo – Grodziec, dawna kopalnia węgla kamiennego Grodziec wraz z okoliczną zabudową, w tym osiedlem robotniczym przy ul. Konopnickiej (ustalenia dla fragmentu strefy na pld. od ul. Barlickiego zgodne z mpzp, uchwała z dnia 27 lutego 2006r. Nr 570/2006, dla pozostałego obszaru brak ustaleń).
- B13mpzp – Grodziec, cmentarz (ustalenia zgodne z mpzp, uchwała z dnia 27 lutego 2006r. Nr 570/2006).
- B14mpzp – Grodziec, osiedle tzw. "fińskich domków" (ustalenia zgodne z mpzp, uchwała z dnia 27 lutego 2006r. Nr 570/2006).

Strefy "E" ochrony ekspozycji:

- E1mpzp – strefa ochrony ekspozycji Góry Zamkowej,
- E2 – strefa ekspozycji Góry Św. Doroty oraz pałacu zbudowanego przez Franciszka

Marię Lanciego.

Strefy "W" ścisłej ochrony archeologicznej.

Strefy "OW" obserwacji archeologicznej. (..)

1.3. Aktualizacja Programu Rewitalizacji Miasta Będzina

W programie wyznaczono projekt pn. „Rewaloryzacja historycznego Śródmieścia”.

Projekt ten duże znaczenie nadaje ochronie dziedzictwa kulturowego. Z uwagi na unikalną wartość historycznego, średniowiecznego układu urbanistycznego, nagromadzenie zabytków, zabudowę o wysokich wartościach kulturowych, tradycje i tożsamość miejsca celem wszelkich działań jest rewaloryzacja obiektów zabytkowych. Ich właściwe podtrzymanie może stać się jednym z najistotniejszych czynników aktywizujących rozwój miasta.

1.4. Uchwały Rady Miejskiej Będzina

- 1. Uchwała nr XIV/82/2019 Rady Miejskiej Będzina z dnia 16 września 2019 roku w sprawie uzgodnienia projektu Uchwały Sejmiku Województwa Śląskiego w sprawie Obszaru Chronionego Krajobrazu "Las Grodziecki".**

Na terenie obszaru zakazuje się:

1. Zabijania dziko występujących zwierząt, niszczenia ich nor, legowisk, innych schronień i miejsc rozrodu oraz tarlisk, złożonej ikry, z wyjątkiem amatorskiego połowu ryb oraz wykonywania czynności związanych z racjonalną gospodarką rolną, leśną, rybacką i łowiecką.
2. Realizacji przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 3 października 2008 roku o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko.
3. Wykonywania prac ziemnych trwale zniekształcających rzeźbę terenu, z wyjątkiem prac związanych z zabezpieczeniem przeciwpowodziowym lub przeciw osuwiskowym lub utrzymaniem, budową, odbudową, naprawą lub remontem urządzeń wodnych.
4. Dokonywania zmian stosunków wodnych, jeżeli służą innym celom niż ochrona przyrody lub zrównoważone wykorzystanie użytków rolnych i leśnych oraz racjonalna gospodarka wodna lub rybacka.
5. Likwidowania naturalnych zbiorników wodnych, starorzeczy i obszarów wodno –

blotnych.

6. Budowania nowych obiektów budowlanych w pasie o szerokości 100m od linii brzegów rzek, jezior i innych naturalnych zbiorników wodnych z wyjątkiem urządzeń wodnych oraz obiektów służących prowadzeniu racjonalnej gospodarki rolnej, leśnej lub rybackiej.

Na Obszarze wprowadza się ustalenia dotyczące czynnej ochrony ekosystemów, w celu zachowania ich trwałości oraz zwiększenia różnorodności biologicznej. Obejmują one:

1. Prowadzenie gospodarki leśnej zgodnie z wymaganiami dobrej praktyki w zakresie gospodarki leśnej określonymi przez Ministra Środowiska.
2. Pozostawianie drzew spełniających kryteria uznawania za pomniki przyrody, przestojów, drzew dziuplastych, drzew obumarłych lub ich części aż do całkowitego ich rozkładu, o ile nie zagrażają one bezpieczeństwu publicznemu.
3. Wspieranie procesów naturalnego odnowienia drzewostanów o składzie i strukturze odpowiadającej siedlisku, a tam gdzie nie jest to możliwe – używanie do odnowień gatunków właściwych siedliskowo z materiału miejscowego pochodzenia.
4. Utrzymywanie w stanie zbliżonym do naturalnego istniejących śródleśnych cieków i mokradeł.
5. Ochronę dróg migracji płazów poprzez podjęcie działań zapobiegawczych w okresie rozrodu płazów (czasowe ograniczenie ruchu kołowego na drodze dojazdowej do leśniczówki, montaż płotków ochronnych lub przenoszenie osobników).
6. Rozmieszczanie skrzynek dla nietoperzy jako siedlisk zastępczych w młodych wiekowo drzewostanach.
7. Usuwanie obcych ekspansywnych gatunków roślin i zwierząt.
8. Przeciwdziałanie zarastaniu siedlisk łąkowych.

Nadzór nad Obszarem sprawuje Dyrektor Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Śląskiego.

Na terenie Obszaru występują lasy gądowe, fitocenozy nawiązujące do kwaśnej buczyny niżowej z okazami buków o wymiarach pomnikowych, lasy łęgowe, szkółka leśna, plantacja choinek, polana śródleśna, teren źródliskowy z martwicą wapienną, cieki wodne oraz zbiornik wodny. Obszar stanowi ważną w ekosystemie miasta ostoję fauny leśnej oraz pełni funkcję lokalnego korytarza ekologicznego. Jest elementem systemu terenów zielonych miasta i pełni funkcje turystyczno – rekreacyjne. Posiada wyznaczone szlaki turystyczne piesze i rowerowe.

Zapewnienie prawidłowego funkcjonowania Obszaru jako ostoji fauny i korytarza ekologicznego wymaga zachowania spójności obszaru, ochrony populacji dziko występujących zwierząt oraz ich schronień i miejsc rozrodu, a także utrzymania w dobrym stanie głównych komponentów środowiska – siedlisk leśnych oraz siedlisk wodnych i wodno – błotnych. Wyżej wymienione zakazy nie wpłyną na możliwość prowadzenia gospodarki leśnej oraz zaspokajania potrzeb ludności związanych z turystyką i wypoczynkiem.

2. Uchwała nr XIV/83/2019 Rady Miejskiej Będzina z dnia 16 września 2019 roku w sprawie uzgodnienia projektu Uchwały Sejmiku Województwa Śląskiego w sprawie Obszaru Chronionego Krajobrazu "Góra Zamkowa".

Na terenie obszaru zakazuje się:

1. Zabijania dziko występujących zwierząt, niszczenia ich nor, legowisk, innych schronień i miejsc rozrodu.
2. Realizacji przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 3 października 2008 roku o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko.
3. Wydobywania do celów gospodarczych skał oraz skamieniałości, w tym kopalnych szczątków roślin i zwierząt, a także minerałów.
4. Wykonywania prac ziemnych trwale zniekształcających rzeźbę terenu, z wyjątkiem prac związanych z zabezpieczeniem przeciw osuwiskowym lub utrzymaniem, budową, odbudową, naprawą lub remontem urządzeń wodnych.
5. Dokonywania zmian stosunków wodnych, jeżeli służą innym celom niż ochrona przyrody lub zrównoważone wykorzystanie użytków rolnych i leśnych oraz racjonalna gospodarka wodna.

Na Obszarze wprowadza się ustalenia dotyczące czynnej ochrony ekosystemów, w celu zachowania ich trwałości oraz zwiększenia różnorodności biologicznej. Obejmują one:

1. Wykonywanie zabiegów pielęgnacyjnych – zabezpieczających drzew z uwzględnieniem dobrych praktyk ogrodniczych, zgodnie z ogólnie przyjętymi zasadami chirurgii drzew.
2. Pozostawianie drzew spełniających kryteria uznawania za pomniki przyrody i drzew dziuplastych aż do całkowitego ich rozkładu, o ile nie zagrażają one bezpieczeństwu publicznemu.
3. Tworzenie siedlisk zastępczych dla nietoperzy (skrzynki dla nietoperzy).

4. Zabezpieczenie zimowisk nietoperzy poprzez udrożnienie istniejącego otworu wejściowego do Podziemi Będzińskich oraz utworzenie dodatkowego otworu wlotowego do naturalnej części systemu podziemnego.
5. Usuwanie obcych ekspansywnych gatunków roślin i zwierząt.

Góra Zamkowa to najbardziej wyrazisty i rozpoznawalny element krajobrazu miasta Będzina. Zespół zamkowy (gotycki zamek z XIII/XIV wieku, przyległe fosy i ich otoczenie) został wpisany do rejestru zabytków województwa śląskiego w 1960 roku (nr A/11/60). Góra Zamkowa w całości znajduje się w granicach zabytku "układ urbanistyczny miasta Będzina wraz ze Wzgórzem Zamkowym", wpisanego do wojewódzkiego rejestru zabytków w 1969 roku (nr A 810/69). Podziemia Góry Zamkowej są największym i najcenniejszym zimowiskiem nietoperzy w Będzinie. Obszar stanowi ostoję fauny w ekosystemie miasta oraz odgrywa istotną rolę w funkcjonowaniu korytarza ekologicznego nietoperzy (jako zimowisko oraz miejsce odbywania godów), a także pełni funkcje turystyczno – rekreacyjne.

Dzięki wskazanym wyżej komponentom niewielki powierzchniowo obszar (zaledwie 6,22ha) zlokalizowany w śródmieściu Będzina łączy w sobie funkcje przyrodnicze – jako ostoja fauny i ważna struktura w sieci korytarzy ekologicznych oraz miejsce edukacji przyrodniczej, kulturowe – jako materialne świadectwo historii i tożsamości oraz miejsce edukacji kulturowej, a także społeczne – jako miejsce aktywnego wypoczynku i integracji społeczności miasta oraz obiekt turystyczny. Warunkiem ochrony walorów krajobrazowych obszaru oraz zapewnienia realizacji jego podstawowych funkcji jest spójność i nienaruszalność jego kluczowych komponentów. Niniejsza uchwała wprowadza ustalenia dotyczące czynnej ochrony ekosystemu parkowego Góry Zamkowej. Mają one na celu utrzymanie i wzbogacenie bioróżnorodności Obszaru poprzez zachowanie zróżnicowanego wiekowo i gatunkowo starodrzewu, pełniącego istotną rolę w funkcjonowaniu korytarza migracyjnego nietoperzy oraz ich zimowiska zlokalizowanego w podziemiach Góry Zamkowej, eliminację gatunków obcych stwarzających zagrożenie dla rodzimej flory i fauny, a także zapewnienie prawidłowego utrzymania terenów zielonych miasta w stanie umożliwiającym zaspokajanie potrzeb ludności związanych z rekreacją i turystyką.

3. **Uchwała nr XIII/139/93 Rady Miejskiej w Będzinie z dnia 23 czerwca 1993 roku w sprawie uznania Góry Zamkowej, Wzgórza św. Doroty, Lasu Grodzieckiego za obszary Chronionego Krajobrazu o charakterze wypowym.**

Regulamin:

- Zabrania się pozyskiwania niszczenia lub uszkodzania drzew i innych roślin poza przewidzianym prawem planem wyrębu, zabiegami pielęgnacyjnymi.
- Na terenie obszarów chronionego krajobrazu zabronione jest wysypywanie, zakopywanie, wylanie odpadów i innych nieczystości.
- Zabrania się palenia ognisk.
- Stosowanie środków chemicznych w gospodarce rolnej leśnej i zadrzewieniowej winno być ograniczone.
- Wprowadza się zakaz umieszczania na obszarach objętych ochroną tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków nie związanych z ochroną przedmiotu, z wyjątkiem znaków drogowych i innych znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa.
- Zabrania się budowy lub rozbudowy obiektów wpływających szkodliwie na środowisko.
- Wydawanie przewidzianych odrębnymi przepisami pozwoleń na działalność, której skutki dotyczą ograniczeń lub zakazów wprowadzonych w odniesieniu do obszarów i przedmiotów objętych ochroną, wymaga uzgodnienia z właściwymi organami samorządu.
- Obiekty i urządzenia zbudowane wbrew wprowadzonym zakazom albo bez uzyskania wymaganej zgody organu ochrony przyrody lub niezgodne z warunkami uzgodnienia podlegają przymusowej rozbiórce w trybie przepisów prawa budowlanego.

4. Uchwała nr XIV/142/2011 Rady Miejskiej w Będzinie z dnia 26 września 2011 roku w sprawie określenia zasad i trybu udzielenia dotacji celowej na sfinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.

Zakres dotowanych prac obejmuje m.in.:

1. Sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich.
2. Przeprowadzenie badań konserwatorskich, architektonicznych lub archeologicznych
3. Wykonanie dokumentacji konserwatorskiej.
4. Sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz.
5. Zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku.
6. Działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu.
7. Zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych niezbędnych do wykonania prac

i robót przy zabytku wpisanym do rejestru.

Dotacja może być udzielona wyłącznie podmiotom, które posiadają tytuł prawny do obiektu wpisanego do rejestru zabytków, wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego lub stosunku zobowiązaniowego.

2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego miasta

2.1. Zarys historii miasta

Nazwa Będzina według legendy została nadana przez Kazimierza III Wielkiego lub (w innej wersji) Kazimierza I Odnowiciela, który podczas lustracji ziem nad Przemszą miał się wyrazić:... *Tam rosną dąbrowy, tam sosnowy, tutaj będziem My, a tam Czeladź.....* nadając tym samym nazwę Będzinowi i sąsiednim miejscowościom. Nazwa Będzin może również pochodzić od imienia osobowego Benda.

Pod względem administracyjnym ziemia będzińska, do 1179 roku należała do monarchii piastowskiej w granicach państwa polskiego. W wyniku podziału dzielnicowego (1138 rok) miasto znalazło się w diecezji senioralnej, o czym świadczy przynależność obszaru pomiędzy Siewierzem i Bytomiem do diecezji krakowskiej.

W okresie od 1443 do 1791 roku część terenów wchodzących dziś w obręb administracyjny miasta Będzina (a konkretnie ówczesne wsie położone na zachód od rzeki Czarnej Przemszy) należała do księstwa siewierskiego będącego własnością biskupów krakowskich, a następnie po likwidacji księstwa znalazła się w granicach Rzeczypospolitej. Po trzecim rozbiórze Polski Będzin włączono do zaboru pruskiego i wszedł on w skład tzw. „Nowego Śląska”. W 1809 roku (w okresie wojen napoleońskich) Będzin znalazł się w granicy Księstwa Warszawskiego, w powiecie lelowsko - siewierskim, a po Kongresie Wiedeńskim 1815 roku został włączony do Królestwa Kongresowego. W 1867 roku utworzono powiat będziński. W okresie międzywojennym Będzin znajdował się w województwie kieleckim w powiecie będzińsko-dąbrowskim. W tym czasie do Będzina włączono: Ksawerę i Koszelew (1923 rok). w okresie II wojny światowej Będzin został wcielony do III Rzeszy, a po wyzwoleniu wszedł do województwa kieleckiego, by następnie (od 11 marca 1949 roku) znaleźć się w województwie katowickim, zwanym później śląskim. Od marca 1948 roku Będzin stał się powiatem grodzkim, w 1951 roku urząd miejski nadano gminie Grodziec, w 1967 roku gminie Łagisza. W 1973 roku do Będzina zostaje przyłączona Łagisza, a następnie w 1975 roku Grodziec i Warpie.

Grodziec

Wieś istniała już w XIII w. (pierwsza wzmianka 1254 rok). Powstała na skrzyżowaniu dróg z Będzina do Wojkowic i z Czeladzi do Psar. Zabudowania w formie ulicówki rozmieszczone były po obu stronach drogi z Będzina do Wojkowic.

Od początków XIV wieku w Grodźcu istniała parafia. Podlegała ona diecezji Krakowskiej. Kościół pierwotnie drewniany, następnie od 1726 roku murowany położony był na wzniesieniu, na skrzyżowaniu dróg. Drugi filialny kościół powstał w 1635 roku na szczycie Góry „Dorotka”. Pierwotnie mieszkańców chowano na cmentarzu wokół kościoła parafialnego, a do 1832 roku na cmentarzu przy ul. Ludomira Różyckiego czynnym do dzisiaj. W 1912 roku cmentarz ten został powiększony (najstarsza jego część zajmuje zachodni fragment terenu). Na wschód od kościoła parafialnego znajduje się obszar pałacowo - parkowy z pałacem, parkiem i folwarkiem z pierwszej połowy XIX w. Pierwsza kopalnia powstała w Grodźcu w 1823 roku. Obok powstała cementownia. Od połowy XIX w. w wyniku rozwoju przemysłu górniczego, hutniczego i wapienniczego Grodziec przekształcił się w osadę przemysłowo-rolniczą.

Łagisza

Wieś osadzona na prawie niemieckim (pierwsza wzmianka z 1301 roku). W drugiej połowie XIX w. grunty wsi zostały rozparcelowane między włościan, tym samym wieś uzyskała nowy kształt rzędówki liniowej. W Łagiszy pierwsza kopalnia powstała w połowie XIX w. w przysiółku Bory. Kolejne powstawały 1890 roku i 1920 roku. W czasie drugiej wojny światowej Niemcy, na terenie budowanej elektrowni, założyli filię oświęcimskiego obozu koncentracyjnego, ukrytą pod kryptonimem "Haaga". Łagisza należała do parafii w Siewierzu i do diecezji Krakowskiej.

Brzozowice

To osada leśna istniejąca już w XV w., w XVII wieku przyłączona do Gzichowa. Tradycje rzemieślnicze posiadały Brzozowice, które były osadą smolarzy. Tradycja ta zanikła w XVIII w.

Małobądz

Pierwsza wzmianka o wsi pochodzi z XV w.. Wieś lokowana była na prawie niemieckim, jej zabudowania zlokalizowane były przy drodze biegnącej wzdłuż Przemszy. We wsi znajdował się dwór i folwark. Małobądz położony nad rzeką zamieszkiwali flisacy wyrabiający łodzie. Małobądz należał do parafii w Będzinie.

Gzichów

Była to wieś utworzona na gruntach wsi Małobądz w rejonie istniejącego już od XIV w.

mostu na Przemszy (u wylotu dzisiejszej ulicy Grobla), tym samym rejon ten posiadał bezpośrednie połączenie z zamkiem. We wsi znajdował się dwór, a od 1702 roku Pałac z parkiem i folwarkiem. Zabudowania wsi w formie ulicówki rozwijały się wzdłuż drogi z Będzina do Siewierza. Gzichów należał do parafii w Będzinie.

Warpie

To osiedle chaotycznej zabudowy powstającej po roku 1826 przy hutach cynku. W początkach XX w. powstały tam, koszary wojskowe, domy jednorodzinne oraz osiedle robotnicze związane z funkcjonującym zakładem przemysłowym. W roku 1942 na obszarze Warpia, Niemcy utworzyli getto dla Żydów. Warpie należało do parafii w Będzinie do roku 1987, gdy erygowano parafię w tej dzielnicy.

Ksawera/Koszelew

Osiedle, którego początki sięgają 1832 roku, w tym czasie powstała tam zabudowa robotnicza przy kopalni Ksawery. Osiedle to zostało zniszczone na skutek szkód górniczych. Na jego miejscu, na przełomie XIX i XX w. wzniesiono nowe osiedle zabezpieczone przed szkodami górniczymi, a następnie przy drodze z Będzina do Dąbrowy powstało kolejne osiedle Koszelew. Miały one układ ulicówki. Osiedla Ksawera/Koszelew, do czasu utworzenia parafii w 1938 roku należały do parafii w Będzinie.

W chronologii osadnictwa w rejonie Wzgórza Zamkowego w Będzinie J. Błaszczuk wyodrębnia trzy etapy:

- 1) Osadnictwo ludności łużyckiej rozwijające się od V okresu epoki brązu i w okresie halsztackim – o charakterze obronnym.
- 2) Osadnictwo wczesnośredniowieczne od XI w. o charakterze obronnym – umocniony wałami gród i podgrodzie z wewnętrzną zabudową drewnianą.
- 3) W drugiej połowie XIII w. – odbudowa wałów grodu i podgrodzia oraz budowa pierwszego elementu obronnego – cylindrycznej wieży.

Gród pełnił funkcje obronną zamieszkiwany był przez drużynę żołnierską. Podgrodzie miało charakter służebny, było zamieszkiwane przez rzemieślników wiejskich (później miejskich) oraz kupców tworzących załazek targu.

Nowsze ustalenia A. Rogaczewskiej wykazały, że osada łużycka była obronna z natury, pierwszy gród zbudowano w okresie plemiennym średniowiecza w 2 poł. IX w., a już w XII w. wschodnie partie wcześniejszego grodu (położone w obrębie wałów obronnych) zajęte zostały pod cmentarzysko, co wskazuje, że osadnictwo przeniosło się wtedy na cypel zachodni wzgórza, tam, gdzie dwa wieki później król Kazimierz

wzniósł zamek.

Według J. Błaszczyka osada o charakterze targowym przekształciła się w miasto na prawie polskim, o czym ma świadczyć pierwsza pisana wzmianka o Będzinie (1301 rok), w której wymieniony jest sołtys Będzina – Stanisław. Akt lokacyjny dla miasta został nadany 5 sierpnia 1358 roku przez Kazimierza III Wielkiego. Miasto było lokowane na prawie magdeburskim, a pierwszym wójtem był Hinko zwany Ethiopusem. W XIV w. nastąpił intensywny rozwój miasta. Powstały wówczas mury miejskie, rozbudowany został zamek i kościół. Miasto miało kształt owalny, w który wpisany był regularny układ ulic, prostopadłych do rynku i ulica biegnąca wzdłuż murów o kształcie owalnym. Głównym traktem przecinającym miasto była droga wschód – zachód.

U wylotów tej drogi znajdowały się bramy miejskie: Sławkowska i Czeladzka prowadząca do przeprawy przez Przemszę, bądź do drogi w kierunku przeprawy na Grobli. W XV w. miasto podzielone było na trzy kwartały:

- 1) zamkowy grodzki,
- 2) miejski,
- 3) podmiejski.

O rozwoju miasta w XVI – XVIII w. brak jest danych kartograficznych i archeologicznych. Wiadomo jedynie, że po najeździe szwedzkim (1655 rok) i zniszczeniu miasta, nie podźwignęło się ono z kryzysu do końca XIX w. W 1859 roku przez Będzin poprowadzono linie kolei Warszawsko – Wiedeńskiej. Od tego czasu obserwowano kolejny okres rozwoju miasta. Prawdopodobnie już w XII w. Będzin był siedzibą parafii. Wskazuje na to wezwanie św. Trójcy, charakterystyczne dla kościołów powstających w XI i XII wieku oraz położenie kościoła względem zamku. Pierwsza wzmianka pisana o kościele w Będzinie pochodzi z 1308 roku, a w 1363 roku w Będzinie erygowano kościół murowany p.w. św. Trójcy. W latach 1560 - 1598 kościół był zajęty przez arian. Od czasu powstania do 1774 roku na terenie wokół kościoła chowano zmarłych.

Równolegle, od 1715 roku zmarłych chowano na cmentarzu przy kościele św. Tomasza wybudowanym w czasie przejęcia kościoła przez arian (1598 rok). Do 1799 roku Będzin należał do diecezji krakowskiej. W latach 1799 - 1811 do diecezji wrocławskiej, a następnie ponownie do krakowskiej. Obok ludności katolickiej w Będzinie mieszkało wielu Żydów. Pierwsi zaczęli przybywać już w XVI w. i osiedlać się poza murami miasta. Wtedy też założono (poza murami) cmentarz służący również żydom z Bytomia, Mysłowic, Chorzowa i Sielca. Po uzyskaniu przywilejów od Stefana Batorego umożliwiające im osiedlanie się w mieście i prowadzenie handlu na rynku miejskim chętnie się w mieście

osiedlali.

W połowie XVIII w. Żydzi zbudowali synagogę. Synagoga pod koniec XIX wieku została przebudowana z drewnianej na murowaną.

2.2. **Krajobraz kulturowy**

W rozumieniu Ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami krajobraz kulturowy to przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze. Krajobraz kulturowy to ewolucja przestrzeni przyrodniczej i społeczno-kulturowej. Jest świadectwem działalności jego mieszkańców oraz czynnikiem kształtującym tożsamość miasta. Zrozumienie roli krajobrazu w kształtowaniu społeczeństwa i codziennego stylu życia odgrywa kluczową rolę w rozwoju postawy troski o dziedzictwo kulturowe oraz wzmocnienia świadomości bycia częścią społeczeństwa, kultury i tradycji. Krajobraz kulturowy Będzina był kształtowany wpływem handlu i gospodarki rolniczo- rzemieślniczej w okresie od XIII do XX w. oraz w wyniku rozwoju przemysłu w XIX i XX w.

Od czasu powstania miasta w XIII w. do XX w. mieszkańcy Będzina zajmowali się handlem i rzemiosłem oraz rolnictwem. Najwcześniejszym rzemiosłem obsługującym zamek były rzemiosła wiejskie związane z produkcją żywności oraz rzemiosła usługowe. Będzin posiadał również przywilej organizowania jarmarków, a w mieście powstawały duże składy towarów. Załamanie się rozwoju miasta nastąpiło po zniszczeniu Będzina przez Szwedów w 1655 roku, miasto natomiast nadal pozostawało atrakcyjne dla Żydów, którzy się tam masowo osiedlali. Od lat 30-tych XIX w. w Będzinie i miejscowościach sąsiednich zaczął rozwijać się przemysł węglowy, hutnictwa cynku oraz cementowy. Dodatkowym impulsem rozwoju przemysłu było poprowadzenie przez Będzin linii kolei Warszawsko-Wiedeńskiej.

W 1928 roku uruchomiono połączenia tramwajowe z okolicznymi miastami, a w 1930 roku powstały wodociągi miejskie. W latach okupacji hitlerowskiej Będzin znalazł się w granicach III Rzeszy. Wyzwolone miasto w styczniu 1945 roku powiązано administracyjnie z Górnym Śląskiem. Zniszczenia wojenne, szkody górnicze oraz modernizacja komunikacji znacznie zmieniły obecny wizerunek miasta.

Przełomowym momentem była budowa Huty Katowice, kiedy to przez środek zabytkowego układu urbanistycznego została poprowadzona droga dwupasmowa, rozbijająca układ starego miasta i niszcząca wiele cennych kamienic.

Wyróżnikami tożsamości kulturowej Będzina są:

Liniowe obszary kulturowe:

1. Będzin zlokalizowany był przy prastarym szlaku handlowym wiodącym z Krakowa na Śląsk.
2. W dużej mierze zachowany jest układ urbanistyczny miasta lokacyjnego.

Specyficzne dziedzictwo materialne

1. Góra Zamkowa z zamkiem i zachowany układ urbanistyczny wraz z częścią podziałów działek i przedmieściami w większości z małomiasteczkową zabudową o niewielkiej skali.
2. Obszar śródmiejski ukształtowany na przełomie XIX i XX wieku oraz w okresie międzywojennym, w większej skali zabudowy, świadczący o kształtowaniu się nowoczesnych struktur miejskich.
3. Założenia pałacowo - parkowe w Gzichowie i Grodźcu.

Obiekty przemysłu rolniczego

Na terenie Będzina zachowały się niewielkie obiekty przemysłu rolnego np.: młyn przy ul. Tadeusza Kościuszki – przebudowany na budynek mieszkalny, obiekty rzeźni miejskiej, browar przy ul. Wolności.

Zabytki kultury przemysłowej:

1. Zespół cementowni z przełomu XIX i XX w.
2. Osiedla robotnicze z budynkami mieszkalnymi, socjalnymi, reprezentacyjnymi oraz terenami zielonymi, parkowymi.

2.3. Zabytki nieruchome

Budowle sakralne

Wśród zabytkowych obiektów z terenu miasta wyróżniają się budowle sakralne takie jak:

1. Kościół p. w. Św. Trójcy – pierwotnie drewniany, a od 1365 roku murowany.
2. Kościół cmentarny p. w. Św. Tomasza murowany z XVI wieku.
3. murowany Kościół p. w. Św. Katarzyny z XVIII wieku.
4. murowany Kościół filialny p. w. Św. Doroty z II połowy XVII wieku.

Kościółom towarzyszą plebanie. Wymienić należy również będzińskie kaplice: kaplica grzebalna (ul. Pokoju), kaplica Matki Boskiej (Zamkowa Góra), kaplica Św. Barbary - Koszelew, kaplica Św. Jana Nepomucena. Do obiektów sakralnych należą także kapliczki i figury przydrożne. Można tu wymienić np. kapliczkę przy ul. Rzecznej, kapliczkę Matki Boskiej Siewnej z ul. Dąbrowskiej, kapliczkę z ul. Limanowskiego, czy ul. Siemońskiej.

Świątynie pełnią rolę dominant architektonicznych w obrębie historycznych układów przestrzennych. Charakteryzuje je najbogatsza forma i wystrój architektoniczny. Z reguły są zlokalizowane na wzniesieniach.

Wszystkie wymienione wyżej zabytki sakralne są w stanie dobrym i bardzo dobrym.

Budownictwo rezydencjalne

Pałac Ciechanowskich

W Grodźcu znajduje się założenie pałacowo-parkowe, w którego skład obecnie wchodzi willa (zwana też pałacem) wzniesiona pod koniec I połowy XIX wieku w dobrach pierwotnie należących do rodziny Bontanich. Budynek został zaprojektowany przez włoskiego architekta Franciszka Marię Lanciego (1799-1875) mieszkającego i pracującego na terenach naszego kraju. W 1844 roku właścicielem dóbr grodzieckich został Jan Jakub Ciechanowski, który z willi uczynił rezydencję swojego rodu. W latach 80. XIX wieku budynek rezydencji Ciechanowskich został przebudowany i jest postrzegany jako obiekt o architekturze neorenesansowej w stylu tzw. willi podmiejskiej.

Ogromną wartością estetyczno-krajobrazową, a także historyczną całego założenia stanowi park o powierzchni 5,69 ha. Całe założenie zostało przekształcone w 1880 roku przez największego planistę i jednego z ważniejszych twórców założen ogrodowych terenów naszego kraju w XIX i XX wieku – Waleriana Kronenberga (1859-1934). Kronenberg zmienił park w miejsce romantyczno-krajobrazowe, co nadało przestrzeni parkowej pewnego wyizolowania z dalszego otoczenia i uwypukliło malowniczość założenia powiązanego kompozycyjnie z willą i wzgórzem Doroty. Stary drzewostan w parku zachował się w dobrym stanie, dzięki czemu do dnia dzisiejszego można podziwiać 20 drzew uznanych za pomniki przyrody. Najwspanialszymi okazami parkowej zieleni są jesiony wyniosłe i buki zwyczajne. Dawne czasy pamiętają również jawory, klony polne, lipy drobno i szerokolistne, graby oraz kasztanowce. Nie można zapomnieć, że w majątku grodzieckim hodowano bydło, gdzie do rozrodu sprowadzano buhaje i krowy z Holandii. Wysoką jakość bydła podkreślała w XIX wieku prasa uznająca grodziecką oborę za jedną z najlepszych w Królestwie Polskim, natomiast buhaje i jałówki z Grodźca otrzymały w 1874 roku na warszawskiej wystawie wielki, srebrny medal. Taki stan rzeczy wpisuje grodziecki majątek Ciechanowskich w historię hodowli zwierząt hodowlanych w Królestwie Polskim od XIX do początku XX wieku.

Po zakończeniu II wojny światowej w budynku willi mieściła się m. in. szkoła rolnicza i mieszkania pracowników Państwowego Gospodarstwa Rolnego. Bez opieki

konserwatorskiej budynek ulegał degradacji. W latach 70/80 XX wieku został przeprowadzony remont obiektu, po którym około 1986 roku willa zmieniła swą funkcję na Dom Pomocy Społecznej. Obecnie budynek dawnej rezydencji Ciechanowskich służy osobom słabszym i wykluczonym. Można rzec, obecna funkcja willi nawiązuje do działalności charytatywnej małżonki właściciela dóbr grodzieckich Marii Zofii Ciechanowskiej z domu Garbińskiej żony Stanisława. Maria Ciechanowska wspierała lokalne ochronki, przeciwdziałała analfabetyzmowi, organizowała dla pań lekcje języka polskiego, historii, rachunków, a wszystko w ramach Koła Kobiet Włościanek - organizacji powołanej w Grodźcu przez Ciechanowską. Za swoje zasługi na polu działalności społecznej Maria Ciechanowska w 1922 roku została odznaczona Orderem Odrodzenia Polski.

Pałac Mieroszewskich

Założenie pałacowo – parkowe powstało w pierwszej połowie XVIII wieku. Pałac z cegły wybudowany został przez Kazimierza Mieroszewskiego, właściciela dób gzichowskich. Po 1702 r. Ludwika Mieroszevska wniosła w posagu Gzichów do rodziny Siemieńskich. W 1860r. dobra gzichowskie zostały sprzedane przez Jacka Siemieńskiego Romanii Rutkowskiej hrabinie Mycielskiej, po czym nabyte przez Gustawa Christiana von Kramsta w 1864r.. Od 1890r. prawa do Gzichowa nabyło Sosnowieckie Towarzystwo Kopalń i Zakładów Hutniczych utworzone przez kapitalistów francuskich, belgijskich, rosyjskich i polskich. W 1913r. administratorem Dóbr i Lasów został Mieczysław Krąkowski. W skład tych dób wchodził m.in. folwark Gzichów. Miejszem urzędowania i zamieszkania administratora, jego zastępcy i księgowego był pałac w Gzichowie. Dzięki wspomnieniom jego synów udokumentowane są dzieje założenia do II wojny światowej. Od 1913r. do II wojny światowej pracami porządkowymi w parku i otoczeniu pałacu zajmował się stróż nocny, który miał do dyspozycji kilka psów swobodnie biegających w nocy po parku. Od strony ulicy był wysoki płot ze sztachet drewnianych z dwoma bramami obsługiwanymi przez stróża dziennego. Oficyna północna była przeznaczona na mieszkania dla pracowników folwarku. Budynki gospodarcze w południowej części przeznaczone były na stajnie i obory. Na południe od parku i sadu na obszernych podwórzach były stodoły, piętrowy spichlerz, pomieszczenia na maszyny, duża piwnica, miejsca kopcowania ziemniaków i buraków. Zabudowania te usunięto w latach sześćdziesiątych XX wieku.

Po I wojnie światowej zainstalowano w Gzichowie energię elektryczną i kanalizację.

W latach 1957r. – 1972r. pałac był siedzibą Młodzieżowego Domu Kultury. W 1972r. założenie poddano pracom konserwatorskim. Od 1983r. w pałacu i dawnych

pomieszczeniach gospodarczych mieści się Muzeum Zagłębia.

Do naszych czasów zachował się pałac klasycystyczny z początku XVIII wieku z dobudowanymi na przełomie XVIII/XIX wieku skrzydłami bocznymi oraz zespołem gospodarczym sprzed połowy XIX wieku i późniejszym zachowanym częściowo, obecna kompozycja dziedzińca wjazdowego, ogrodzenie murowane, dwie rzeźby kamienne z 1718r. na postumentach – Bachus i Bachantka, istniejąca zieleń z układem ścieżek związanym z tarasowym ukształtowaniem terenu.

Omawiane założenie jest elementem historycznego krajobrazu klasycznego. Niewiele założeń pałacowo – ogrodowych stylu klasycznego z początku XVIII wieku przetrwało w Polsce do dziś.

Budynki mieszkalne i inne zabytki nieruchome

W tej grupie znajdują się obiekty mieszkalne i gospodarcze oraz użyteczności publicznej zlokalizowane w Będzinie. Wśród budynków mieszkalnych należy wymienić nieliczne wille (np. ul. św. Brata Alberta 30, ul. Norberta Barlickiego 75, ul. Fryderyka Chopina 1, ul. Krakowska 16 i 32, ul. Małobądzka 156, ul. Henryka Sienkiewicza 21, ul. Teatralna 17). Większość z nich pochodzi z lat 20 i 30 XX wieku. W najlepszym stanie znajduje się willa z ul. Małobądzkiej 156, chociaż nie zachowała się oryginalna stolarka okienna, zastąpiona stolarką z PCV. Najlepiej zachowaną stolarkę okienną i drzwiową posiada willa z ul. Henryka Sienkiewicza 21. Wszystkie wyżej wymienione obiekty są w stanie dobrym i nie wymagają pilnych remontów i zabezpieczeń.

Znaczną grupę tworzą kamienice (przy ul. św. Brata Alberta, Cynkowej, Czeladzkiej, Jasnej, Joselewicza, Kołłątaja, Tadeusza Kościuszki, pl. Kazimierza Wielkiego, 1 Maja, 3 Maja, Stanisława Małachowskiego, Modrzejowskiej, Stanisława Moniuszki, Józefa Piłsudskiego, Plebańskiej, Podwale, Ignacego Potockiego, Podzamcze, Mikołaja Reja, Rybnej, Rynku Rybnym, Jana Śączewskiego, Sieleckiej, Gzichowskiej). Prezentują one różny stan zachowania. Niemal nie zachowały się obiekty z oryginalną stolarką okienną i drzwiową.

W większości wymieniono stolarkę okienną na stolarkę z PCV, czasem bez zachowanego podziału. Jedynie kamienice przy ul. Jana Śączewskiego nie wymagają remontów i zabezpieczeń. W dobrym i bardzo dobrym stanie zachowane są obiekty przy ul. Stanisława Małachowskiego 14, 16, 17, 19, 43, 45, 47, Modrzejowskiej 60, Ignacego Potockiego 1 i 3, Rybnej 8.

Pilnego remontu i zabezpieczenia wymagają np. obiekty z ul. Joselewicza 10,

Stanisława Moniuszki 5 i 8 oraz Gzichowskiej 28.

Budynki mieszkalne stanowią największą grupę będzińskich zabytków nieruchomych. Są wśród nich obiekty w większości wielorodzinne murowane, czasem tynkowane, jak również w mniejszej części drewniane (przy ul. Bory, Dąbrowskiej, Niepodległości, Ogrodowej, Podłósie, Pokoju). W większości z nich wymieniono już oryginalną stolarkę okienną i drzwiową na okna z PCV i nietrwałe drzwi płycinowe.

Część z nich jest starannie zakomponowanych z bogatym detalem architektonicznym. Wymienić tu można zabytki przy ul. Górniczej 1, 2, Zawale 24 czy Ignacego Potockiego 1 i 3. Na uwagę zasługuje osiedle „familoków” przy ul. Marii Konopnickiej o powtarzalnym typie architektonicznym, z zachowanym detalem.

Obiekty przy ul. Bolesława Limanowskiego 28 i 47, Adama Mickiewicza 34 i 36, Gzichowskiej 28, 30 i 32, Wolności 382 wymagają remontu i pilnego zabezpieczenia.

W mieście Będzin zlokalizowanych jest około 50 budynków mieszkalnych wpisanych do gminnej ewidencji zabytków - stanowiących własność gminy oraz około 30 budynków mieszkalnych wpisanych do gminnej ewidencji zabytków - znajdujących się w grupie nieruchomości zarządzanych przez gminę na zasadzie prowadzenia cudzych spraw bez zlecenia.

Gmina corocznie przeznacza środki finansowe na remonty i modernizacje zabytkowej substancji mieszkaniowej stanowiącej jej własność. Przyszłościowo planuje się podjęcie działań w zakresie przeprowadzenia remontów elewacji budynków obejmujących nieruchomości w rejonie Wzgórza Zamkowego tj. przy ul. Plebańskiej i Placu Kazimierza Wielkiego. Równocześnie długoterminowe plany nie są sztywno utrzymane bowiem z uwagi na stan techniczne elewacji budynków wzniesionych w większości na przełomie XIX i XX wieku wymaga się częstej aktualizacji pod kątem konieczności przeprowadzenia remontów i tym samym pierwszeństwa w kolejności typowania budynków.

Gmina Będzin, prowadzi sukcesywne działania dotyczące komunalizacji nieruchomości oraz zasiedzeń nieruchomości, nad którymi sprawuje zarząd na podstawie przepisów kodeksu cywilnego, bowiem nieustalony stan prawny nieruchomości obecnie w znacznym stopniu uniemożliwia przeprowadzanie kapitalnych remontów elewacji tych budynków. Proces ten jest długoterminowy, tak więc nie ma możliwości dokonania dalekosiężnych planów remontowych dotyczących tej grupy nieruchomości. Natomiast na nieruchomościach tych według potrzeb przeprowadza się remonty konieczne i bieżące mające na celu zachowanie prawidłowej eksploatacji tych nieruchomości.

Budynki użyteczności publicznej

To przede wszystkim budynki szkolne (przy ul. Teatralnej 5, Koszelew 7, LO im. Mikołaja Kopernika) zachowały one historyczne bryły i kompozycje elewacji, budynki Poczty (ul. Ignacego Krasickiego i Tadeusza Kościuszki), banki (np. Pl. 3 Maja 12 – obecnie kamienia mieszkalna, Jana Śączewskiego 17), budynki związane z opieką zdrowotną (dawny szpital ul. Henryka Sienkiewicza 17), Domy Kultury (Juliusza Słowackiego 2, Stanisława Małachowskiego 43 czy dawny DK z ul. Norberta Barlickiego 71 – obecnie budynek mieszkalny), hala targowa z ul. Modrzejowskiej 50, budynek Starostwa Powiatowego (ul. Jana Śączewskiego 6), budynek Sądu Rejonowego (bogaty detal architektoniczny), budynek Dworca ul. Tadeusza Kościuszki, a także dwa budynki administracyjne Elektrowni Będzin. Wszystkie obiekty zachowane są w dobrym i bardzo dobrym stanie.

Obiekty gospodarcze i przemysłowe

Do tej kategorii należą: browar (ul. Wolności 254), wieża ciśnień przy ul. Willowej, dawny hangar szybowcowy w stanie ruiny, zespół dawnej Huty Będzin, zbiorniki retencyjne przy ul. Zamkowa Góra, zespół dawnej fabryki kabli przy ul. Sieleckiej, młyn przemysłowy ul. Tadeusza Kościuszki 70, oficyna pofabryczna z ul. Modrzejowskiej 68, dawna cementownia Grodziec, schron w będzińskich podziemiach (Aleja Hugona Kołłątaja).

Do obiektów przemysłowych zaliczamy również **zespół zabudowy Cementowni „Grodziec” wraz z tradycyjną nazwą zabytku „Cementownia Grodziec”**, który dnia 19.02.2021r., decyzją nr K-RD.5130.21.2016.KL-MB, został wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/763/2021. Zlokalizowany w Będzinie Grodźcu przy ulicy Norberta Barlickiego, na działce ewidencyjnej nr 6749/5. W jego skład wchodzi budynek zbiorników szlamowych oraz 5 silosów, połączonych pomostem, w granicach murów zewnętrznych ww. budowli.

Grodziec wzmiankowy od 1254r. do końca XVIII w. stanowił własność zakonu norbertanek krakowskich, które w drugiej połowie XVII w. zbyły majątek na rzecz kolejnych właścicieli szlacheckich. W historii Grodźca wyróżnił się ród Bontanich, Maurycy Kossowski (założyciel kopalni) i Jan a potem Stanisław Ciechanowscy, twórcy przemysłu grodzieckiego, którzy władali Grodźcem od 1842r. Jan Ciechanowski w 1857r. założył w majątku pierwszą na ziemiach polskich a piątą na świecie fabrykę cementu portlandzkiego. Produkcja oparta była o własne surowce wydobywane w trzech pobliskich kamieniołomach wapienia i kopalniach ilów i gliny, niezbędną energię czerpano z węgla

kamienno wydobylanego w grodzieckiej kopalni, należącej również do Jana Ciechanowskiego. Pierwsza fabryka nie przypominała dzisiejszej. Jej linia technologiczna składała się z okresowych pieców szybowych do wypału klinkieru i młynów żarnowych. Wyposażenie fabryki pochodziło z fabryki Borgis w Berlinie. W pierwszym etapie budowy cementowni wzniesiono również budynek biurowy, który pełnił pierwotnie również funkcje mieszkalne a w następnych latach był kilkakrotnie przebudowywany. Widnieje on na drzeworycie z 1870r. przedstawiającym panoramę cementowni. Pierwsze prace modernizacyjne w zakładzie nastąpiły w latach 1880 – 1917. Przeprowadzono rozbudowę fabryki wznosząc nowe budynki pieców, młynów parowych, pakowni, ekspedycji i magazynów i instalując nowoczesne urządzenia, które dostarczyła duńska firma F.L. Smidth. Przełomem w modernizacji zakładu było zainstalowanie pierwszego pieca obrotowego i wzniesienie dla niego żelbetowej hali (1909 – 1911). Równocześnie zmieniono metodę produkcji cementu z suchej na mokrą. Grodziecki cement miał bardzo dobrą opinię i był laureatem licznych wystaw światowych. Używano go z powodzeniem zarówno w budownictwie cywilnym jak i wojskowym – w kolejnictwie (kolei Warszawsko – Wiedeńska), przy budowie mostu Kierbedzia, fortyfikacji w Zgierzu, twierdz Warszawskiego Okręgu Wojskowego, itd. W związku z kryzysem jaki nastąpił po I wojnie światowej oraz pogorszeniem stanu zdrowia, Stanisław Ciechanowski w 1923r. wydzierżawił a następnie sprzedał cementownię grodziecką koncernowi belgijskiemu SOLVAY. Nowy właściciel przystąpił do kolejnej rozbudowy i modernizacji cementowni. Prace prowadzono w latach 1925 – 1929. Zadanie powierzono potentatowi w tej dziedzinie – firmie F.L. Smidth, która na nowo rozplanowała zakład, dostarczyła urządzenia i rysunki montażowe pieców i maszyn. Kwestie konstrukcji i wykonania budynków fabrycznych powierzono Biuru Inżynierskiemu C. Lubiński K. Jaskulski z Warszawy, zatrudnionemu wcześniej przy budowie hal fabryki Ursus pod Warszawą. Za konstrukcję nowych budynków odpowiadał inż. B. Bukowski. Prace budowlane poprzedzono rozbiórką starych zabudowań produkcyjnych, ocalała tylko hala pieca rotacyjnego nr 1. Wśród pozostałych budynków, zachowany został budynek administracyjny, najstarszy obiekt zespołu zabudowy cementowni „Grodziec”. Istnieją przesłanki, aby przypuszczać, że przy okazji szeroko zakrojonych prac budowlanych w części produkcyjnej fabryki, także budynek administracyjny został przebudowany i rozbudowany – korpus budynku został przedłużony o 5 przęseł na północ. W późniejszym czasie powstała jeszcze przybudówka wschodnia. W okresie II wojny światowej cementownia prowadziła produkcję pod zarządem niemieckim. Po wojnie, zakład przejęty przez państwo polskie, został odbudowany

w latach 1945 – 1950. W 1979r., w związku z wyeksploatowaniem pokładu węgla zalegającego pod terenami cementowni i wynikłych z tego powodu szkód górniczych, podjęto decyzję o likwidacji cementowni. Po opuszczeniu obiektów ich szybka dewastacja, która doprowadziła do ruiny zabudowy.

Cementownia „Grodziec”, wzniesiona została w miejscowości o tej samej nazwie, położonej na północny – zachód od Będzina, miasta na pograniczu śląsko – małopolskim, stanowiącego jeden z głównych ośrodków przemysłowych Zagłębia Dąbrowskiego. W wyniku reformy administracyjnej 1975r. Grodziec, pierwotnie samodzielna gmina, a od 1951r. - miasto, włączony został w granice miasta Będzina, tworząc jego największą, północno – zachodnią dzielnicę. Zabudowania Cementowni „Grodziec” rozlokowane są na powierzchni ok 5 ha, między dzisiejszymi ulicami: Norberta Barlickiego, Wojska Polskiego, Marii Konopnickiej i Kijowskiej, u stóp wzniesień: Góry Św. Doroty, Parciny i Kijowej, w odległości 5km od centrum Będzina. Teren ten od południa i południowego wschodu otoczony jest głównie przez zabudowę jednorodzinną, natomiast od północnego zachodu sąsiaduje z dawnym osiedlem robotniczym przy ulicy Marii Konopnickiej. Od północy i wschodu towarzyszą mu tereny zielone, z głównym punktem orientacyjnym – Górą Św. Doroty. Od południa wzdłuż zabudowań cementowni przebiega główna droga przelotowa przez Grodziec prowadząca od centrum Będzina do Wojkowic. W pobliżu znajduje się również droga krajowa nr 86 prowadząca od centrum miasta.

Dwukrotne oględziny potwierdziły, że na terenie nieruchomości (dz. ewid. 6749/5) zachowały się następujące obiekty dawnej Cementowni „Grodziec”:

1. Hala pakowni z czterema silosami, tunelem i pomostem transportera oraz elewatozem; datowane na lata 1926 – 1930r. (w zachodniej ścianie szczytowej zachowana data roczna „1926”), zlokalizowane są w skrajnej, południowej części zespołu; to najbardziej charakterystyczny element zespołu, wyraźnie dominujący w krajobrazie; w obrębie podłużnej, jednokondygnacyjnej hali znajdują się cztery potężne, walcowe silosy na cement o różnych rozmiarach, połączone w partiach stropowych tunelem. Przy silosie nr II, po zachodniej stronie, konstrukcja elewatorów cementu, przenikająca przez dach hali. Po stronie zachodniej elewatorów do hali pakowni dochodzi przez dach pomost transportera, doprowadzony z sąsiednich hal piecowni. W hali wydzielone poprzecznie przestrzenie na halę motorów i halę młynów cementu (pomiędzy silosem nr 1 i nr 2). Od północy i południa na całej długości hali ramy do obsługi wagonów kolejowych. Hala została wzniesiona w konstrukcji żelbetowej, słupowo – ryglowa,

uzupełniana cegłą ceramiczną. Wnętrze podzielono na trzy nawy słupami, nakryto dachem żelbetowym, w nawie środkowej wypukłym, w nawach bocznych wklęsłym. Miejscami żelbetowe nadświetla w dachu o trapezowych przekrojach i pionowych podziałach. Hala na rzucie wydłużonego prostokąta w osi północno – wschodniej / południowo – zachodniej, z łagodnym zaokrągleniem północnej ściany przy narożniku północno – zachodnim, jednokondygnacyjna, z dodatkową podziemną kondygnacją technologiczną, nakrytą stropem żelbetowym. Elewacje wieloosiowe, artykułowane żelbetowymi podziałami konstrukcyjnymi na prostokątne pola wypełnione czerwoną cegłą, z prostokątnymi otworami okiennymi i bramami (okna w układzie horyzontalnym), zwieńczone belką okapu wspartą na masywnych, prostych wspornikach. Elewacja zachodnia szczytowa, zwieńczona łukowa. W zwieńczeniu betonowy owal z wypukłymi cyframi „1926”. Partia cokołowa i ścianki ramp oblicowane wapiennymi ciosami. Wnętrza podzielone na trzy trakty, w których rozmieszczono silosy. W zachodniej części pomiędzy silosem nr I i II fragmenty podziałów na halę motorów i halę młynów cementu. Posadzka z wylewki cementowej. Brak zachowanej ślusarki. Konstrukcja silosów powstała na żelbetowych fundamentach; dach z płyty żelbetowej na belkach stalowych. Posadzki z płyt betonowych z korytem (silos II i III) lub trzema lejkwatymi otworami (silos IV). Zróżnicowane wysokością i średnicą (silos II licząc od zachodu o najmniejszej średnicy). W zwieńczeniu pierścień attyki w formie fryzu arkadowego ze skośnym okapem daszku. Tunel. Transporter i obudowa elewatora wzniesione zostały w konstrukcji żelbetowej, z belkami, słupami i ryglami, z wypełnieniem ścianek cegłą ceramiczną. Dachy z płyty żelbetowej na belkach. Tunel został obudowany, wsparty na stropach silosów, na odcinku między silosami nr 1 i 2 podparty dodatkowo słupami. Ściany podzielone na płyciny elementami konstrukcyjnymi, przeprute ośmiokątnymi otworami. Podobny wygląd obudowy transportera klinkieru i elewatora, z tym że okna są prostokątne. Obiekt jest zachowany w bardzo złym stanie technicznym. Mocno naruszona i uszkodzona jest konstrukcja, w tym słupów nośnych. Występują uszkodzenia i prześwity w dachu, znaczne ubytki ścian, dziury w podłodze, ubytki w konstrukcji i zbrojeniu, uszkodzenia nadproży lub ich brak, odsłonięte fragmenty zbrojenia narażone na dalszą korozję, naruszona statyka obiektu, silne zawilgocenie, zagrzybienie i zasolenie murów, spękania. Jedynie konstrukcja silosów jest dostateczna, dlatego też zostały objęte ochroną rejestrem zabytków.

2. Silos nr V jest datowany na lata 1938 – 1939r.; zlokalizowany został w południowej części zespołu, w bezpośrednim sąsiedztwie pakowni, po jej wschodniej stronie, z powiązaniem z nią w najniższej kondygnacji i w części przyziemia. Konstrukcja w technice żelbetowej; w dolnej kondygnacji, rozbudowanej w części podziemnej i partii cokołowej konstrukcja wylewana, wyżej z betonowych bloczków; w najniższej kondygnacji znajdują się cztery masywne słupy środkowe i osiem bocznych filarów (po cztery z każdej strony); w górnej części żelbetowa płyta stropowa, na stalowych belkach; posadzki betonowe; stropodach żelbetowy na stalowych belkach. Silos zbudowano na rzucie koła o dużej średnicy; w przyziemiu obudowany platformą na planie prostokąta, z rampami od północy i południa; wejścia do kondygnacji technologicznej od północy i wschodu. Bryła silosa jest cylindryczna, wysoka, z podziemną kondygnacją technologiczną; tynkowana, w zwieńczeniu pierścienia attyki w formie fryzu arkadkowego ze skośnym okapem daszku; na dachu silosa znajdują się dwa odrębne segmenty obudowy transportera; w połowie jego wysokości dochodzi konstrukcja transportera cementu, kryjąca się w obrysie hali pakowni. Obecny stan zachowania jest dostateczny, ubytki widoczne są w konstrukcji i pokryciu dachu, uszkodzenia w partii cokołu, ubytki i odparzenia tynków, odsłonięte i skorodowane zbrojenia.
3. Hala pieca rotacyjnego nr 1 datowana jest na 1910/1911r., być może rozbudowana w 1925r.; zlokalizowana na północnej stronie pakowni, równolegle do niej. To jedyny zachowany element z zabudowy starszej cementowni; pierwotnie wolnostojący, po rozbudowie zakładała się od północy z arkadową ścianą sąsiedniej hali. Z halą połączony kanałem dymowym jest komin, stojący po jej wschodniej stronie. Halę wzniesiono w konstrukcji szkieletowej, żelbetowej, wypełnionej cegłą; detal w postaci odcinkowych naczółków nad otworami i gzymsami kostkowymi z cegły; sklepienie żelbetowe, odcinkowe, pełniące rolę stropodachu, z dużymi kwadratowymi świetlikami w czterech rzędach. Kanał dymowy i cokół komina są żelbetowe, otynkowane, komin ceglany; z cegły również obramienie otworu wschodniego. Hala powstała na rzucie odwróconej litery L, z silnie wydłużonym, wieloosiowym korpusem i krótszym ale szerszym północnym ryzalitem, dwukondygnacyjna, nakryta odcinkowym stropodachem, z rzędami czterobocznych świetlików; od wschodu z budynkiem połączony wysoki komin, połączony sklepieniem kanałem dymowym. Elewacje są symetryczne, rozczłonkowane ramową konstrukcją ścian, przeprute w obu kondygnacjach

symetrycznie rozmieszczonymi prostokątnymi otworami okiennymi, zakończonymi łukiem odcinkowym. Prostokątna, zakończona odcinkowo brama, zlokalizowana od strony południowej. Detal ograniczony do kontrastu barwnego betonu i cegły, odcinkowych nadproży i gzymsów kostkowych. Elewacja wschodnia ryzalitu otwarta szeroką, przysadzistą arkadą w przyziemiu. Wnętrze hali jest jednoprzestrzenne, smukłe, z pozostałościami żelbetowych konstrukcji i ceglanych fundamentów, niezbędnych do montażu pieca i towarzyszącego mu oprzyrządowania. Brak wyposażenia. Budynek jest w stanie całkowitej ruiny; widoczne są liczne ubytki murów i dziury w sklepieniu, odsłonięte zbrojenia, osłabienie konstrukcji; wnętrze zagruzowane, z pozostałościami konstrukcji wsporczych pod urządzenia. Komin bez obręczy, z widocznymi dużymi spękaniem, grożący zawaleniem.

4. Budynek zbiorników szlamowych jest datowany na lata 1926/1927r.; zlokalizowany w środkowej części zespołu, na wschód od pozostałości hali piecowych, powiązana z przylegającymi konstrukcjami hali pieców obrotowych, hali klinkieru, hali surowca. Posiada konstrukcję żelbetową, słupowo – ryglową, z wypełnieniem cegłą ceramiczną. Stropy żelbetowe, dach w formie płyty żelbetowej, wspartej na wiązaniach żelbetowych. Otwory okienne i drzwiowe prostokątne. Ślusarka nie zachowana. Budynek wzniesiony został na rzucie prostokąta, wydłużonego w osi północ – zachód / południe – wschód. Ponad przyziemiem plan „plastra miodu”, złożony z zestawionych ze sobą sześciokątów. Od północy dostawiony poprzecznie budynek maszynowni. Bryła zwarta, 4 i pół kondygnacyjna. Wysoka strefa podstawy utworzona przez sześć zbiorników zestawionych pod kątem rozwartym. W elewacji południowej (szczytowej) oś środkowa wgłębna, z wejściem w przyziemiu. Na tej podstawie osadzona prostopadłościenna bryła ostatniej kondygnacji, zamknięta dachem o łuku odcinkowym, wsparta na masywnych wspornikach. W podstawie cokół wydzielony gzymsem, oblicowany betonową imitacją kamiennych ciosów i kamieniem łamanym z ozdobnymi spoinami. Górna kondygnacja o płycionowo – ramowych podziałach konstrukcyjnych, przeprute prostokątnymi oknami (po dwa w każdym polu, w osi środkowej elewacji południowej 3 okna). W szczycie południowym trzy okna wpisane w półokrąg. Wewnątrz zachowane są żelbetowe obudowy 11 zbiorników szlamu. Obiekt jest w złym stanie wizualnym, z widocznymi ubytkami w konstrukcji, pęknięciami, odsłoniętymi i skorodowanymi zbrojeniami; w północnej części zawalony fragment ścian; ubytki cegieł w elewacjach, zawilgocone przyziemia, brak pokrycia dachu.

5. Cztery kominy pieca obrotowego są datowane na lata 1927, 1928, 1930, 1938r. Zlokalizowane są w centralnej części zespołu. Trzy znajdują się na wschodnim krańcu dawnej hali pieców, w sąsiedztwie szlamowników. Kominy murowane z cegły, na planie kolistym. Komin środkowy z profilową nasadą części cokołowej, z otworem rewizyjnym zamkniętym pełnołukowo, ujętym obmurowaniem ceglany oraz wąskim, prostokątnym otworem oddymiającym. Wokół komina gruzowisko po komorze spalania i kanale kominowym. Komin północno – wschodni na ośmiobocznym cokole żelbetowym, tynkowanym, zakończonym uskokowym gzymsem, z otworami ujętymi opaskami. Komin północno – zachodni na analogicznym, ośmiobocznym cokole, z otworem wlotowym w kształcie stojącego prostokąta i mniejszym otworem rewizyjnym w kształcie leżącego prostokąta. Jeden komin zlokalizowany jest poza obrębem hali, na przedłużeniu starszej hali pieca rotacyjnego, przy południowo – wschodnim narożniku budynku zbiorników szlamowych. Połączony dawnej z piecem i komorą spalania za pomocą szerokiego kanału kominowego. Murowany z cegły, oblicowany cegłą klinkierową, na rzucie kolistym, wsparty na żelbetowym cokole, z dużym, półkoliście zakończonym otworem wlotowym ujętym żelbetowym obramieniem. Po wschodniej stronie komina otwór wyczystki, obecnie zasypyany guzem. Potwierdzono bardzo zły stan zachowania kominów. Kominy pozbawione są obejm metalowych. Widoczne są duże i liczne spękania, na całej wysokości. Głowice kominów uległy częściowej erozji i grożą zawaleniem. Tynki spękane i odspojone. Naruszona jest konstrukcja nośna i stabilność obiektów.
6. Budynek podstacji 2 KV datowany jest na lata 30-te XX w.; zlokalizowany w zachodniej, skrajnej części zespołu; murowany z cegły, tynkowany. Powstał na rzucie wydłużonego prostokąta, jednokondygnacyjny, bez podpiwniczenia, ze spłaszczonym dachem wielospadowym, krytym dachówką ceramiczną. Elewacje na niskim cokole, zakończone gzymsem. Ściany ujęte w narożnikach i między osiami przyporami zakończonymi gzymсами. Między nimi płytkie płyciny, zakończone łukowo. W elewacji południowej otwór wejściowy. Wnętrze podzielone na część południową przeznaczoną dla ustawienia transformatorów oraz północną z boksami przewidzianymi dla sekcji włączników i przełączników. Stan zachowania: bardzo zły stan techniczny, spękania, wysolenia i zagrzybienie ścian, uszkodzenia i ubytki w dachu, brak ślusarki.
7. Budynek stacji transformatorowej 2 KV; datowanie na lata 30-te XX w.;

zlokalizowany w skrajnej, zachodniej części zespołu, najbliżej bramy kolejowej i ogrodzenia. Murowany, otynkowany, wzniesiony na rzucie prostokąta, dwukondygnacyjny, nakryty niskim dachem czterospadowym, krytym dachówką. Elewacje na niskim cokole, podzielone lizenami, zwieńczone pseudobelkowaniem. Ściany przeprute prostokątnymi otworami okiennymi i drzwiowymi z prostymi naczółkami i gzymsami podokiennymi. W dłuższych ścianach po jednym otworze wejściowym w osi środkowej, w Krótszych dwa otwory drzwiowe celek transformatorów, poprzedzone rampą na filarkach. Wnętrze z trzema poprzecznymi traktami. Trakty boczne podzielone na dwa pomieszczenia transformatorów. Instalacje i wyposażenia zdemontowane. Stan zachowania: bardzo zły stan techniczny, spękania, wysolenia i zagrzybienie ścian, uszkodzenia i ubytki w dachu, ubytki tynków, brak okien i drzwi.

8. Pozostałości ciągu hal surowca, klinkieru i węgla z halą młynów i suszarnią: ciąg hal zlokalizowany jest w północnej części zespołu, w większości wzdłuż północnej granicy działki. W części wschodniej znajdują się pozostałości żelbetowych elementów konstrukcyjnych ścian hali surowca (1929r. / po 1930r.), obecnie niezadaszonej, w znacznym stopniu zdegradowanej (zachowane głównie słupy i belki konstrukcyjne, bez wypełnienia ścian). Konstrukcja szkieletowa, wypełniona żelbetową ścianą wylewaną na szalunku deskowym. Budynek był na rzucie prostokąta, dwukondygnacyjny, jednoprzestrzenny, bez ściany wschodniej, pierwotnie ze stalową konstrukcją dachu na więzarach kratownicowych. W dolnej kondygnacji trapezowe podpory. W części środkowej – żelbetowe ściany obwodowe hali klinkieru (1926/1927r.). Konstrukcja szkieletowa, wypełniona żelbetową ścianą wylewaną na szalunku deskowym. Budynek na rzucie wydłużonego prostokąta, dwukondygnacyjny, obecnie niezadaszony. Ściany z podziałami ramowo – płytinowymi. W dolnej części elementy pionowe rozszerzone trapezoidalnie do dołu, tworzą rodzaj przypór. Ściany górnej kondygnacji cieńsze, lekko nadwieszane i podparte masywnymi konsolami. W części zachodniej – skład węgla z halą młynów i suszarnią (1927r.). Konstrukcja i wygląd ścian jw., część elementów od zachodu wypełniona cegłą. Stropy płytowe wsparte na konstrukcji podciągów i filarów. Dachy niezachowane(pierwotnie stropodach). Złożony z kilku brył o różnych gabarytach i rzucie, zgrupowanych na obszarze o kształcie zbliżonym do prostokąta, część 2-kondygnacyjna. Poszczególne podziały nieczytelne z powodu dużej destrukcji obiektu. Potwierdzono bardzo zły stan zachowania. Żelbetowe

konstrukcje zdewastowane, z odsłoniętymi, skorodowanymi zbrojeniami, rozbitymi ścianami lub wybitymi otworami. Nie ma śladów po zadaszeniu. Brak wyposażenia hal. Wnętrza zagruzowane i porośnięte samosiewami, ze zrujnowanymi ścianami poprzecznymi między halami. W budynku składu węgla młynów i suszarni zarwane stropy. Rozebrano całkowicie budynek podstacji elektrycznej 380V pochodzący z lat 1925/1929, zlokalizowany na wschód od budynku zbiorników szlamowych.

Na terenie działki ewidencyjnej 6749/5 zlokalizowane są także inne budynki z okresu powojennego: budynek podstacji 6kV (na zachód od hal pieców), budynek napędu kolejki linowej, budynek stacji wyładowczej – bez wartości zabytkowych. Poza granicami nieruchomości zlokalizowane są m.in. budynek kotłowni oraz stolarni (za wschodnią granicą działki) i żelbetowa hala o nieznanym przeznaczeniu (za północną granicą działki). Do obiektów przemysłowych zaliczamy również **zespół dawnej KWK Grodziec**.

Kopalnia Grodziec powstała w 1899 roku z połączenia kilku pól górniczych należących do Ciechanowskiego. Zakład ten miał dostarczać węgla dla cementowni w Grodźcu. Początkowo eksploatowano płytkie pokłady na poziomie 80m szybem III. Po pogłębieniu w 1904 roku dwóch szybów do 150m pierwszy z nich przejął funkcje wydobywcze a drugi wentylacyjne. Nad szybem I powstało nadszybie z wieżą stalową. Został zgłębiany jako szyb dwu przedziałowy. Pierwszy uruchomiono przedział wschodni. Obok uruchomiono maszynownię z parową maszyną wyciągową z 1904 roku. Przedział zachodni prawdopodobnie posiadał drewnianą wieżę wyciągową oraz kołowrót parowy. W 1912 roku nadszybie przebudowano a w 1916 roku pozbawiono całego wyposażenia. W 1925 roku po pogłębieniu szybu do 300m postanowiono wybudować drugą wieżę stalową nad przedziałem zachodnim. Została ona zbudowana w Zjednoczonych Hutach Królewska i Laura oraz zainstalowana dopiero 3 lata później. Pojawiła się również w tym przedziale nowa elektryczna maszyna wyciągowa. W okresie powojennym przeprowadzono szereg prac inwestycyjnych. W 1952 roku w związku z pogłębieniem szybu przebudowano obydwie wieże wyciągowe oraz zainstalowano nowy wyciąg zachodni. Dostawiono do nadszybia pomosty. W 1968 roku dokonano wzmocnienia wieży wschodniej i wymiany urządzeń. Obudowano też budynek nadszybia. W latach 60-tych dostawiono do obiektu szereg przybudówek. W 1996 roku dokonano kolejnej wymiany urządzenia wyciągowego przedziału zachodniego.

Kopalnia ostatecznie została zlikwidowana w 2001 roku.

Kolejnym z obiektów przemysłowych jest **zespół zabudowań Kopalni „Paryż”**.

Powstała w 1825 roku kopalnia węgla kamiennego. Inicjatorem był ks. Ksawery Drucki -

Lubecki, który przejął po Stanisławie STASZICU Wydział Przemysłu i Kunsztów. Była to kopalnia rządowa. Właścicielem był BANK POLSKI. Wydobycie polegało na odkrywce zlokalizowanej na polach pomiędzy Dąbrową i Będzinem.

W rok później wybudowano hutę cynku o tej samej nazwie, a następnie wraz ze wzrostem zapotrzebowania na cegłę, cegielnię. Cegielnia została rozbudowana o suszarnię. Wobec kryzysu gospodarczego, w latach 1825-26 cena cynku spadła o około 40%, co spowodowało zmniejszenie opłacalności produkcji. W 1828 roku zaczęto ograniczać produkcję cynku, a wraz z nią spadło zapotrzebowanie na węgiel w pobliskich kopalniach. Zatrudnienie spadło w tym czasie o połowę. Dopiero decyzja o budowie w 1833 roku huty "Bankowej" w Dąbrowie, spowodowała powtórny rozkwit kopalni. Rozpoczęto liczne prace modernizacyjne, co spowodowało potrojenie wydobycia węgla w latach 1833-1837. Najbardziej korzystnym dla kopalni był rok 1842. Kopalnia była jedyną na terenie Dąbrowy, która dostarczała węgiel koksujący, najbardziej przydatny w hutnictwie.

Po powstaniu styczniowym, carat przystąpił do likwidacji autonomii przemysłu Królestwa. Nadzorujący skarb Królestwa, A.I. Koszelew, próbował początkowo uzdrowić sytuację w przemyśle dąbrowskim. Jego imieniem nazwano nowy szyb kopalni "KSAWERY" oraz całą dzielnicę Dąbrowy.

Gdy kopalnię zaczęły zalewać wody gruntowe, wybudowano sztolnię LEMPEGO (od nazwiska jednego z inżynierów), która miała ujście do rzeki Przemszy. Kopalnia została prawie doszczętnie zniszczona w skutek pożaru w 1871 roku.

Nazwę "KSAWERY" nosiła w latach 1825 do 1875, czyli od momentu jej założenia do wybudowania nowego szybu wydobywczego, kiedy to przemianowano ją na "KOSZELEW". Szyb ten powstał w czasie trwania pożaru na "KSAWERZE".

Kopalnię sprzedano na licytacji w 1876 roku, wraz z hutą "BANKOWA" i kopalniami "REDEN", "CIESZKOWSKI" i "NOWA". Nowymi nabywcami są podstawieni przez francuskich bankierów i fabrykantów, dwaj carscy oficerowie: Aleksy Plemiannokow i Antoni Riesenkaampf.

Dwa lata po transakcji, wydzierżawili oni kopalnię na 90 lat, a hutę na 36 lat paryskiemu Bankowi Francusko-Włoskiemu, który powołał Towarzystwo Francusko-Włoskie Dąbrowskich Kopalń Węgla z siedzibą w Dąbrowie, a przy współudziale dwóch francuskich przedsiębiorstw przemysłowych - Societe Anonyme der Forges et Acieres de Huta Bankowa z siedzibą w Paryżu.

Zainstalowano w nowe maszyny parowe, których łącznie z tymi w kopalni "PARYŻ" było 66 o łącznej mocy 5400 KM. Wybudowano nowy szyb wyciągowy. Eksploatowano część

pokładów kopalni "CIESZKOWSKI".

Część kopalni od 1899 roku zostaje przyłączona do kopalni "PARYŻ". Po przymusowym zarządzie austriackim, przechodzi pod zarząd władz polskich. Wobec trudności finansowych państwa polskiego, przechodzi ponownie we władanie kapitału francuskiego. Znaczną część akcji przejęli Francuzi od "Towarzystwa Francusko-Włoskiego Dąbrowskich Kopalń Węgla" z siedzibą w Lyonie. Za panowania Towarzystwa, kopalnia posiada szyb wydobywczy "BARBARA" o głębokości około 195 metrów, z elektrycznymi maszynami wyciągowymi i elektrycznymi pompami wodnymi, podnoszącymi bezpieczeństwo w podziemnych korytarzach.

Kopalnia w 1925 roku pracuje tylko 3 dni w tygodniu. Jednakże w 1929 roku nadszedł kryzys w związku z załamaniem konsumpcji na rynku wewnętrznym. Zmniejszyło się również zapotrzebowanie na węgiel ze strony przemysłu hutniczego i metalowego. Główny odbiorca węgla, Francja, również zmniejszyła dość drastycznie, bo o 30% zamówienia na węgiel z kopalń dąbrowskich. W drugiej fazie kryzysu, po 1932 roku, w kopalniach należących do Towarzystwa Francusko-Włoskiego, wydobywanie spadło prawie o połowę.

W 1932 roku, poprzez rozgraniczenie terytorialne Dąbrowy i Będzina, kopalnia wraz z zabudowaniami i koloniami mieszkalnymi "Koszelew", zostaje przydzielona do Będzina.

Od 1934 roku teren odkrywki kopalni, został włączony do kopalni "PARYŻ". Eksploatacja tych złóż miała miejsce do połowy lat 70-tych XX wieku.

Budowle obronne

To przede wszystkim zamek obronny z XIV wieku (zamek górny, ruiny zamku dolnego wraz z fosą), pozostałości murów obronnych z kamienia łamanego wraz z basztą, a także schron w podziemiach Zamkowej Góry.

Na uwagę zasługuje zieleni komponowana zachowana w dużej mierze na terenie miasta. W mieście wyznaczono trzy Obszary Chronionego Krajobrazu, tj. Góra Zamkowa, Góra Św. Doroty i Las Grodziecki. Dwa pierwsze posiadają walory kulturowe, są również na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego uznane za Strefę Ekspozycji. Przy ulicy Fryderyka Chopina znajduje się zabytkowy park, przy pałacu Ciechanowskiego park krajobrazowy. Kolejnym jest park przy pałacu gzychowskim. Park miejski położony jest na wzgórzu zamkowym. W mieście jest kilkadziesiąt pomników przyrody (przy ul. Brzozowickiej, Henryka Sienkiewicza i Parku Ciechanowskiego) m.in. lipa szerokolistna, perełkowiec japoński, buk zwyczajny, grab pospolity,

wiśnia wonna - antypa, robinia akacjowa, jesion wyniosły, klon jawor, klon zwyczajny, wiąz górski, wiąz szypułkowy, żywotnik zachodni, dąb szypułkowy, dereń jadalny, kasztanowiec zwyczajny, korkowiec amurski, lipa drobnolistna i miłorząb dwuklapowy.

Cmentarze

Na terenie Będzina jest kilka cmentarzy: dawny cmentarz żydowski na Podzamczu, obecnie już nieczynny z macewami przeniesionymi z ulicy Sieleckiej, cmentarz parafialny z kaplicą i z najstarszymi, bogato zdobionymi secesyjnymi nagrobkami wpisanymi do rejestru zabytków na wzgórzu zamkowym, cmentarz parafialny w Łagiszy i cmentarz komunalny przy ulicy Małobądzkiej.

Dziedzictwem kulturowym budującym świadomość społeczną są również Miejsca Pamięci:

1. Kolumna zwieńczona krzyżem i tablicą upamiętniającą pobyt Jana III Sobieskiego w Będzinie w drodze pod Wiedeń – znajduje się na skwerze przy Alei Hugona Kołłątaja w Będzinie.
2. Tablica upamiętniająca 40 obywateli Będzina narodowości żydowskiej i polskiej zamordowanych przez hitlerowców 9 września 1939 roku – lokalizacja: budynek banku Getin Noble Bank S.A., przy ulicy Jana Śączewskiego w Będzinie.
3. Figura - pomnik upamiętniający poległych w Powstaniu Styczniowym 5 maja 1864 roku – lokalizacja: Plac Kolei Warszawsko – Wiedeńskiej, naprzeciwko dworca kolejowego.
4. Pomnik ku czci poległych w czasie II wojny światowej (skrzyżowanie ul. Krótkiej i Pokoju, Będzin- Łagisza).
5. Tablica upamiętniająca księdza prałata Mieczysława Zawadzkiego, który dnia 8 września 1939 roku w czasie pożaru podpalonej przez Niemców synagogi uratował życie Żydom dając im schronienie w kościele (Kościół pw. Św. Trójcy, elewacja zewnętrzna, Będzin).
6. Pomnik upamiętniający spalenie synagogi i śmierć mieszkańców miasta wyznania mojżeszowego dnia 8 września 1939 roku podczas spalania synagogi przez Niemców (na skwerze pod Zamkiem, Al. Kołłątaja, Będzin).
7. Głaz z tablicą upamiętniającą więźniów KL Auschwitz-Birkenau - podobozu w Łagiszy zamordowanych w latach 1941-45 (przy Elektrowni Łagisza, ul. Pokoju, Będzin).
8. Tablica na budynku, w którym do II wojny światowej mieścił się sierociniec dla dzieci żydowskich, w czasie wojny był w nim punkt zborny wysiedlanych Żydów

(ul. Henryka Sienkiewicza 17, Będzin).

9. Tablica upamiętniająca Jana Dormana twórcę i wieloletniego dyrektora Teatru Dzieci Zagłębia (hol Teatru Dzieci Zagłębia, ul. Teatralna, Będzin).
10. Kapliczka poświęcona Tadeuszowi Kościuszce, ul. Norberta Barlickiego, Będzin).
11. Grób zbiorowy, wojenny 32 osób zamordowanych przez hitlerowców we wrześniu 1939 - płyta nagrobna, cmentarz parafialny, ul. Podzamcze, Będzin).
12. Kwatera wojenna żołnierzy 11 Pułku Piechoty w Będzinie poległych w wojnie polsko - rosyjskiej w latach 1920-21 - nazwiska. (Cmentarz parafialny, ul. Podzamcze, Będzin).
13. Mogiła wojenna nieznanego uczestnika Powstania Styczniowego w 1863 roku (Cmentarz parafialny, ul. Podzamcze, Będzin).
14. Głaz z tablicą „Niezanemu Żołnierzowi Grodzień” (ul. Norberta Barlickiego - skwer, Będzin – Grodziec).
15. Pomnik „Poległym za Wolną Polskę” (Plac 3 Maja, Będzin).
16. Pomnik nagrobny upamiętniający pomordowanych w hitlerowskich obozach koncentracyjnych (Cmentarz parafialny, ul. Ludomira Różyckiego, Będzin-Grodziec).
17. Tablica na budynku, w którym mieściło się gimnazjum dla żydowskich uczniów z Zagłębia ufundowana przez rodzinę Furstenbergów (II Liceum im. Stanisława Wyspiańskiego, ul. Teatralna, Będzin).
18. Pomnik upamiętniający żołnierzy polskich biorących udział w wojnie obronnej we wrześniu 1939 roku (Cmentarz komunalny, ul. 27 stycznia Będzin).
19. Upamiętnienie „Golgoty Wschodu” Katynia ofiar zsyłek i łagrów syberyjskich (Osiedle Syberka - Kościół pw. Nawiedzenia NMP- ściana zewnętrzna ul. 9 Maja 2, Będzin).
20. Tablica upamiętniająca żołnierzy 11 Pułku Piechoty w Będzinie poległych w wojnie w latach 1920-21 - nazwiska Góra Zamkowa, na prawo od bramy, Będzin.
21. Grób Wojciecha i Franciszka Boreckich oraz Ignacego Prochackiego poległych w katastrofie górniczej w KKW „Reden” 23 maja 1836 roku (pomnik nagrobny, Góra Zamkowa, cmentarz parafialny, Będzin).
22. Obelisk upamiętniający stacjonowanie w Będzinie 11 pp i 23 pal oraz ich chwalebny udział w wojnie 1920 i 1939 roku (teren dawnych Koszar, ul. Henryka Sienkiewicza 33, Będzin).
23. Grób Walentego Walasa - weterana Powstania Styczniowego, Cmentarz parafialny,

kwatery 11, ul. Podzamcze, Będzin).

24. Tablica upamiętniająca losy Polskich Sybiraków (Osiedle Syberka, ul. 9 Maja 2 na murze Kościoła pw. Nawiedzenia NMP Będzin).

25. Pomnik upamiętniający będzinśkich Żydów wywiezionych i wymordowanych przez nazistowskie Niemcy w latach II wojny światowej (Pl. Bohaterów Getta Będzinśkiego, Będzin).

26. Pomnik upamiętniający 13 pracowników Głównych Warsztatów Dąbrowskich Zakładów Naprawczych Przemysłu Węglowego, którzy zginęli w czasie II wojny światowej w KL Auschwitz- Birkenau (Plac przy Kościele pw. Św. Barbary, ul. Koszelew, Będzin).

2.4. Zabytki archeologiczne

Stanowiska archeologiczne odkrywane są planowo w ramach krajowego programu AZP (Archeologiczne Zdjęcie Polski), bądź zostają przypadkowo odkryte podczas działań inwestycyjnych. Ze względu na swą specyfikę - położenie pod warstwą orną - narażone są na częste zniszczenie podczas wszelkich robót ziemnych, eksploatacji żwirowni, a nawet podczas głębokiej orki. Z uwagi na inwestycje budowlane ich liczba może ulec zmianie. Najlepiej zachowane są stanowiska znajdujące się na terenach leśnych, nieużytkach i terenie niezabudowanym.

Prace ziemne przy inwestycjach planowanych, realizowane na terenach, gdzie zlokalizowane są stanowiska archeologiczne stanowią dla nich zagrożenie.

W przypadku stanowisk archeologicznych wpisanych do Rejestru Zabytków istnieje zakaz prowadzenia wszelkich robót budowlanych oraz przemysłowych na jego terenie, a prace porządkowe w jego obrębie wymagają uzgodnienia z właściwym miejscowo Konserwatorem Zabytków.

W celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawastrzeń kulturowych ważne jest określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków, w planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo konserwatora zabytków.

Zagrożenia zabytków archeologicznych

- uprawy rolne,
- głęboka orka,

- działania sił natury (np. osuwiska, powodzie),
- niewystarczająca ochrona w postaci wpisów do rejestru (zwłaszcza cmentarzysk i zabytków posiadających własną formę krajobrazową), -niekontrolowane wydobycie kruszyw,
- nadmierna presja turystyczna,
- niewłaściwie prowadzone prace archeologiczne,
- brak wdrażania nowoczesnych standardów badawczych, poszukiwacze skarbów;
- brak właściwego oznakowania zabytków archeologicznych posiadających własną formę krajobrazową.

Formy ochrony zabytków

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w artykule 7 przewiduje cztery formy ochrony zabytków:

1. Wpis do rejestru zabytków.

1a. Wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa.

2. Uznanie za pomnik historii.

3. Utworzenie parku kulturowego.

4. Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, decyzji o warunkach zabudowy, o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, linii kolejowej, o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej i w zakresie lotniska użytku publicznego.

Formy ochrony zabytków stanowią narzędzie prawne, mające na celu zapewnienie warunków umożliwiających trwałe zachowanie zabytków, w szczególności poprzez zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla ich wartości oraz udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków. W ramach powyższego, do zadań organów ochrony zabytków należy m.in. kontrola sposobu użytkowania i zagospodarowania obiektów zabytkowych oraz wydawanie pozwoleń na prowadzenie prac konserwatorskich, badań i robót budowlanych przy zabytkach.

Przepisy prawa chronią wszystkie zabytki, nie tylko pomniki historii, parki kulturowe i zabytki wpisane do rejestru zabytków. Właściciele i posiadacze zabytków zobowiązani są do opieki nad nimi, w sposób opisany w ustawie, bez względu na ich stan zachowania czy fakt wpisu do urzędowych rejestrów.

Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków: naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy

zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury. Niezależnie od tego właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru lub zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków ma obowiązek zawiadomić wojewódzkiego konserwatora zabytków o: uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zdarzenia; zagrożeniu dla zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zagrożenia oraz o zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.

Jeżeli na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, mają być prowadzone roboty budowlane, ziemne lub nastąpić ma zmiana charakteru dotychczasowej działalności (np. zalesienie terenu zamiast upraw) konieczne jest przeprowadzenie badań archeologicznych uznawanych w tym wypadku za działania ratownicze. Zakres i rodzaj niezbędnych badań ustala wojewódzki konserwator zabytków w drodze decyzji, wyłącznie w takim zakresie, w jakim wymienione wyżej działania zniszczą lub uszkodzą zabytek archeologiczny.

Do rejestru zabytków archeologicznych w Będzinie wpisane jest Grodzisko kultury łużyckiej w Będzinie – Grodźcu na górze Dorotka wpisane do rejestru zabytków 21 grudnia 1967 roku pod nr rej. C/820/67.

Tab. 1. Stanowiska archeologiczne

Lp.	miejsowość	położenie	forma ochrony	czas powstania
1	Będzin Grodziec	Obszar AZP: 96-48 Nr stan. na obszarze: 2 Nr stan. w miejscowości: 16	Rejestr zabytków C 820/67 z dn. 21.12.1967r.	Neolit nieokreślone Kult. łużycka, V Brąz – halsztat - osada obronna/ miejsce kultu Średniowiecze nieokreślone
2	Będzin Grodziec	Obszar AZP: 96-48 Nr stan. na obszarze: 3 Nr stan. w miejscowości: 17		Wczesne średniowiecze połowa X-XI w. – cmentarzysko szkieletowe (28 grobów)
3	Będzin Grodziec	Obszar AZP: 96-48 Nr stan. na obszarze: 4		Wczesne średniowiecze

		Nr stan. w miejscowości: 18		X – XIII w ślad osadniczy
4	Będzin Grodziec	Obszar AZP: 96-48 Nr stan. na obszarze: 5 Nr stan. w miejscowości: 19		Wczesne średniowiecze X-XIII w. ślad osadniczy
5	Będzin Grodziec	Obszar AZP: 96-48 Nr stan. na obszarze: 8 Nr stan. w miejscowości: 22		X – XIV w. nieokreślone
6	Będzin Łagisza	Obszar AZP: 96-48 Nr stan. na obszarze: 11 Nr stan. w miejscowości: 25		Pradzieje nieokreślone X-XIII w. średniowiecze ślad osadniczy
7	Będzin Niepiekło	Obszar AZP: 96-49 Nr stan. na obszarze: 1 Nr stan. w miejscowości: 2		Kultura Łużycka (epoka brązu) osada
8	Będzin Łagisza	Obszar AZP: 96-49 Nr stan. na obszarze: 2 Nr stan. w miejscowości: 4		Pradzieje / wczesna epoka brązu?- osada
9	Będzin Stary Rynek	Obszar AZP: 97-48 Nr stan. na obszarze: 19 Nr stan. w miejsco- wości: 11		Nieokreślone – Miasto – rynek – budynek dawnego ratusza
10	Będzin Góra Zamkowa	kościół św. Trójcy, ul. Plebańska (ul.Kościelna) Obszar AZP: 97-48 Nr stan. na obszarze: 18 Nr stan. w miejscowości: 10		Średniowiecze sakralne
11	Będzin Gzichów	Obszar AZP: 97-48 Nr stan. na obszarze: 12 Nr stan. w miejscowości: 28		Epoka kamienia – punkt osadniczy
12	Będzin Góra Zamkowa	Obszar AZP: 97-48 Nr stan. na obszarze: 14 Nr stan. w miejscowości: 1		Wczesne średniowiecze XI – XIII w. – gród Średniowiecze, druga połowa XIII w. do 1386 r. – zamek/ skarbiec monet
13	Będzin Góra Zamkowa	Obszar AZP: 97-48 Nr stan. na obszarze: 15 Nr stan. w miejscowości: 2		Kultura Łużycka - osada Wczesne średniowiecze XII w. – pierwsza połowa XIII w. – cmentarzysko
14	Będzin Góra Zamkowa	Obszar AZP: 97-48 Nr stan. na obszarze: 16 Nr stan. w miejscowości: 3		Epoka kamienia – znalezisko luźne, ślad osadniczy

15	Będzin Góra Zamkowa	Obszar AZP: 97-48 Nr stan. na obszarze: 17 Nr stan. w miejscowości: 4	Kultura Łużycka – V brąz – halsztat – znalezisko luźne, ślad osadniczy
----	---------------------------	---	--

Cmentarzysko kultury łużyckiej w Będzinie – Łagiszy

Cmentarzysko zlokalizowane jest na terenie o tradycyjnej nazwie „Świerkle” w północnej części Będzina, na skraju niegdysiejszej doliny Przemszy. Znajduje się na południe od drogi Łagisza – Bory i na północny wschód od rurociągu elektrowni „Łagisza”. W Muzeum Górnośląskim, gdzie trafiły materiały zabytkowe po przeprowadzeniu na stanowisku badań archeologicznych (przez mgr W. Galasińską – Hrebendową) zostało ono zarchiwizowane pod numerem 1 (inwentarz: MGB-A/16/149 – 821:67 i MGB-A/3/3 – 606:68) w miejscowości, natomiast w roku 1983, kiedy teren ten został objęty ogólnopolską akcją AZP, zewidencjonowano je jako 9 na obszarze nr 96-49. Z terenu cmentarzyska płynęły liczne sygnały o odkryciach przypadkowych, począwszy od lat 30. ubiegłego stulecia, jednakże badania ratunkowe podjęto dopiero po rozpoczęciu przemysłowej eksploatacji piasku w latach 1967 – 68. Przebadano część południową i zachodnią stanowiska, w sumie 53 ary, co może stanowić 1/3 całości. Część północna i centralna zostały całkowicie zniszczone, natomiast wschodnią pozostawiono bez badań (teren pól uprawnych). Na cmentarzysku wystąpiły zarówno groby inhumacyjne (282) jak i ciałopalne (40), co jest cechą typową podgrupy częstochowsko – gliwickiej grupy górnośląsko – małopolskiej kultury łużyckiej. Cztery groby uznano za birtualne, dla sześciu nie określono cech obrządku a jeden został odnotowany jako pochówek symboliczny. Zdecydowana większość jam grobowych została założona na osi północ – południe a tylko kilkanaście (14) na osi wschód – zachód. Jamy grobów inhumacyjnych miały zarys prostokątny, rzadziej owalny, lub kolisty. Nieliczne posiadały obstawę kamienną, resztki bruku lub ślady szalowania drewnem. W pobliżu grobów wystąpiły pozostałości wskazujące na stosowanie rytuałów związanych z paleniem ognia. Szkielety zmarłych zachowały się bardzo słabo, raczej jako widoczne w tle piasku zarysy, niż pozostałości kostne. Na ile dało się to stwierdzić rozpoznano ich układ w grobie głową na południe i fakt występowania w jamach pojedynczo. Nie stwierdzono grupowania się grobów ani ze względu na rodzaj obrządku, ani wiek pochowanych. W grobach inhumacyjnych wystąpiło wyposażenie, na które składały się liczne naczynia, najczęściej w zespołach złożonych z garnków, mis, czerpaków, kubków i czarek, choć zdarzały się

rzadziej spotykane formy, jak placek, „łyżka”, grzechotki czy róg do picia. Rzadziej spotykano broń i narzędzia jak sierpy, noże, siekierki, kamienny toporek i grociki strzał. Elementem ubioru były ozdoby w postaci szpil, zawieszek skroniowych, diademów, naszyjników, wisiorków, paciorków, bransolet, pierścieni, nagołenników i jednej zapinki brązowej. Zaobserwowane zakłócenia wewnątrz jam grobowych mogą wskazywać, że niektóre z nich zostały z wyrobów brązowych wyrabowane. Wśród grobów ciałopalnych odnotowano jamowe, kiedy przepalone kości wsypywano bezpośrednio do jamy grobowej i popielnicowe, kiedy posługiwano się specjalnie do tego przeznaczonym naczyniem. W niektórych z grobów jamowych zaobserwowano znany z innych cmentarzysk tej grupy zwyczaj formowania pochówku na wzór grobów szkieletowych. W grobach popielnicowych za popielnicę służyły różne rodzaje naczyń. Mogło to być naczynie zasobowe, czarka, garnek, misa lub czerpak. Po dokonaniu analizy antropologicznej spopielenych szczątków okazało się, że groby ciałopalne również zawierały w większości pochówek jednego zmarłego. Odstępstwa od tej reguły odnotowano tylko w przypadku czterech grobów. Cmentarzysko datowano na schyłek epoki brązu i początek okresu halsztackiego na podstawie podobieństwa w cechach obrządku i rodzaju wyposażenia do innych znanych cmentarzysk podgrupy częstochowsko – gliwickiej grupy górnośląsko – małopolskiej kultury łużyckiej. Informacje o stanowisku znajdują się w katalogu „Łagisza – cmentarzysko kultury łużyckiej” wydanym do wystawy prezentowanej od czerwca do września 1971 roku na Zamku w Będzinie, jemu też poświęcony jest Rocznik Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu za rok 1989 (opracowanie materiałowe autorstwa W. Galasińskiej - Hrebendowej). Wspomniane zostało także w wydanym w 2005 roku w Katowicach albumie „Skarby ziemi wydarte. Górny Śląsk i pogranicze”. Ze starszej literatury można wymienić: „ZOW” z 1933 i 1953 roku; pozycję Z. Durczewskiego z 1948 roku pt. Grupa górnośląsko – małopolska kultury łużyckiej w Polsce (cz. II) i „Komunikaty” Muzeum Górnośląskiego z lat 1967 – 1968.

2.5. Zabytki ruchome oraz zabytki w zbiorach muzealnych

Do Rejestru zabytków ruchomych wpisane są:

1. Rejestr zabytków: B 56/05, 15.02.2005r. Grobowiec Wojciecha i Franciszka Boreckich oraz Ignacego Prochackiego (1836 r).
2. Rejestr zabytków: B75/06, 06.09.2006r. Nagrobek Jakóba i Katarzyny Chorzelskich.
3. Rejestr zabytków: B75/06, 06.09.2006r. Nagrobek Walentego Walasa.
4. Rejestr zabytków: B75/06, 06.09.2006r. Nagrobek Eugenii Bogusławskiej i jej córki

5. Rejestr zabytków: B75/06, 06.09.2006r. Nagrobek Feliksy i Teodora Kahlów.
6. Rejestr zabytków: B75/06, 06.09.2006r. Nagrobek Ludwiki i Konrada Siedleckich.
7. Rejestr zabytków: B75/06, 06.09.2006r. Krzyż.
8. Rejestr zabytków: B25/01, 17.11.2001r. Pomnik poświęcony pamięci Jana III Sobieskiego.
9. Rejestr zabytków: B63/68, 13.08.1968r. Figura Bachantka.
10. Rejestr zabytków: B64/68, 13.08.1968r. Figura Bachus.
11. Rejestr zabytków: B/129/08, 12.08.2008r. Polichromia.
12. Rejestr zabytków: B/142/09, 24.02.2009r. Polichromia Malowidła ściennie (o charakterze religijnym znajdujące się w dawnym Domu Modlitwy Cukermana (tzw. Synagodze Cukermana).

W Będzinie ma swą siedzibę Muzeum Zagłębia. Jego zabytki zgrupowane są w dwóch obiektach: zamku i pałacu gzychowskim. Do jego zbiorów należą: zbiory sztuki, obiekty archeologiczne, zabytki etnograficzne, ekspozycja broni, ekspozycja wnętrz dworskich, wystawa dziejów Będzina. W Bibliotece zgromadzona jest literatura naukowa, ponad 4000 pozycji.

2.6. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne, w rozumieniu Konwencji UNESCO, której tekst został przyjęty na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w październiku 2003 r., obejmuje:

- tradycje i przekazy ustne, w tym język jako narzędzie przekazu,
- spektakle i widowiska,
- zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne,
- wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki,
- umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Jednym z elementów dziedzictwa niematerialnego Miasta Będzina jest herb Miasta: tarcza herbowa przedstawia w polu czerwonym mur obronny z dwiema blankowanymi wieżami i bramą wjazdową ze złotymi wrotami. Po bokach wież są widoczne białe róże, nad nimi złota królewska korona. Rysunek podkreśla obronne znaczenie grodu i fakt, że miasto, i zamek były własnością królewską.

Dziedzictwo niematerialne to również ważne wydarzenia historyczne, w Będzinie podpisano w 1589 roku tzw. Pakty Będzińskie, w 1683 roku odbył się tu zjazd szlachty

śląskiej witającej Jana III Sobieskiego jadącego z odsieczą wiedeńską. Mieszkańcy Będzina brali również udział w insurekcji kościuszkowskiej, Powstaniu Styczniowym, Powstaniu Listopadowym, w I i II wojnie światowej.

Znaczące jest dziedzictwo kultury żydowskiej w tym akty wzajemnego wspomagania się ludności żydowskiej i polskiej.

Jako elementy kultury niematerialnej związanej z żydowską społecznością Będzina można wymienić wiele różnego rodzaju organizacji społecznych, politycznych, religijnych czy sportowych, które działały w XX wieku. Można zacząć od organizacji Mizrachi. Była ona w Będzinie doskonale znana. Założona w 1918 roku skupiała tych będzińskich Żydów, dla których zasady syjonistyczne i ortodoksyjne były podstawą. Do najważniejszych celów Mizrachi zaliczała się budowa państwa opartego na zasadach religijnych na terenie Palestyny. Poprzez swoją działalność promowali również język hebrajski, uznając go za jedyny język społeczności żydowskiej.

W 1922 roku syjoniści z Będzina utworzyli własny oddział „Organizacji Syjonistycznej”. Ta partia polityczna dążyła z jednej strony do stworzenia w Palestynie państwa żydowskiego, z drugiej – walczyła o autonomię kulturalną dla Żydów mieszkających na terenie państwa polskiego.

W Będzinie istniał również szereg różnych partii politycznych. Wśród tych, które odgrywały ważną rolę w życiu będzińskich Żydów pojawia się Bund. Ta partia lewicowo-socjalistyczna również opowiadała się za kulturową autonomią Żydów. Dodatkowo jednym z celów tej partii była promocja świeckiego szkolnictwa. Działała również Żydowska Socjaldemokratyczna Partia Robotnicza oraz Światowa Syjonistyczna Partia Pracy. Wielką rolę odgrywała też założona w 1916 roku Aguda, będąca oddziałem Centralnej Organizacji Żydów Ortodoksów.

W przedwojennym Będzinie Żydzi mogli cieszyć się z własnych klubów sportowych. W okresie międzywojennym dwa takie kluby odgrywały wyjątkowo ważną rolę. Założone w 1914 roku towarzystwo Ha-Koach oraz istniejące od lat 30 XX wieku Żydowski Robotniczy Klub Sportowy „Ha-Poel” był doskonale znany mieszkańcom miasta i aktywnie działał na ich rzecz.

Będzińscy Żydzi chętnie zakładali organizacje charytatywne i samopomocowe. Już w początkach XX wieku aktywną działalność rozpoczęło Towarzystwo Dobroczynności Wyznania Mojżeszowego w Będzinie, które zajmowało się m.in. tworzeniem przedszkoli oraz opieką nad starcami. W czasach I wojny światowej prężnie działało towarzystwo Niesienia Pomocy „Ezra”, a opieką nad starcami zajmowało się Towarzystwo Udzielania

Pomocy Biednym Chorym Wyznania Mojżeszowego „Linus Hacholim”.

W Będzinie działały również żydowskie związki zawodowe oraz organizacje zajmujące się promocją kultury. Żydowskie Towarzystwo Krajoznawcze, Towarzystwo Muzyczno-Literackie Haszomir oraz Stowarzyszenie Miłośników Żydowskiej Sztuki Scenicznej Muza to kolejne organizacje, dzięki którym społeczność żydowska w Będzinie mogła się prężnie rozwijać. Rozwój ten przerwał jednak początek II wojny światowej, który przyniósł kres miejscowej gminie.

Współcześnie propagowaniem kultury żydowskiej na terenie Będzina zajmuje się kilka placówek i organizacji. Wśród nich jest m.in. Muzeum Zagłębia, Fundacja Brama Cukermana, Jerozolima Cafe. Muzeum Zagłębia popularyzuje tę kulturę poprzez organizowanie wycieczek śladami będzińskich Żydów, opowiadając przy tym o zwyczajach i obyczajach tej społeczności. Ponadto w ofercie Muzeum można znaleźć lekcje muzealne związane m.in. z tradycjami żydowskich pochówków. Muzeum opiekuje się również żydowskim domem modlitwy Mizrachi, gdzie podczas oprowadzania przewodnicy również opowiadają o żydowskiej kulturze niematerialnej.

W Będzinie działa również Fundacja Brama Cukermana, która zajmuje się ochroną zabytków kultury żydowskiej oraz upamiętnianiem wielowiekowej obecności Żydów w Zagłębiu. Fundacja zajmuje się również edukacją lokalnej społeczności oraz działaniami na rzecz tolerancji i porozumienia między kulturami.

We wrześniu 2010 r. odbyła się również inscenizacja likwidacji getta żydowskiego na Warpiu.

8 września 2019 roku, ochotnicy rozegrali mecz pomiędzy zespołami Hakoach Będzin i Sarmacją Będzin, również klubem piłkarskim z przedwojennym rodowodem. Spotkanie odbyło się w 80. rocznicę spalenia przez członków SS i Wehrmachtu synagogi w Będzinie. W pożarze zginęło ok. 200 osób, którym nie pozwolono wyjść z palącego się budynku. Od tamtego czasu Hakoach Będzin rozgrywa mecze z lokalnymi zespołami, a także jest w kontakcie z rodzinami przedwojennych członków klubu, mieszkającymi w Izraelu i USA. Przed wojną, Hakoach miał sekcje m.in.: piłki nożnej (dorosłych i juniorów), tenisa stołowego i gimnastyki. W 1930 roku uroczyście obchodził swoje piętnastolecie. W tamtym okresie sekcja piłkarska Hakoach była uznawana za najlepszy klub w całym Zagłębiu Dąbrowskim. Sponsorem i entuzjastą Towarzystwa był Dawid Żmigrod, przedwojenny przedsiębiorca, właściciel szkoły tańca, firmy poligraficznej i drukarni. To on użyczył Hakoachowi na siedzibę swój lokal przy ulicy Kołłątaja 45. Towarzystwo Hakoach Będzin dysponowało własnym stadionem, oddanym do użytku w 1914 roku. 12 sierpnia 1942

roku, w czasie okupacji hitlerowskiej miała tam miejsce zbiórka, segregacja i wywózka będzińskiej społeczności żydowskiej do obozów koncentracyjnych, m.in. Auschwitz co opisała w swoim pamiętniku Rutka Laskier. Obecnie na terenie byłego stadionu znajduje się dworzec autobusowy w Będzinie.

O zachowanych niematerialnych dobrach kultury świadczy również nazewnictwo ulic, placów etc. W Będzinie znajdują się ulice upamiętniające kulturę żydowską np. ulica Berka Joselewicza, a także plac Jean-Marie Lustigeraczy ulicy Rutki Laskier. „Miejsca pamięci” wymagają szczególnej ochrony i opieki. Przy okazji Będzina warto wymienić miejsca, przy których czczona jest pamięć pomordowanych w czasie II wojny światowej Żydów, tj.: pomnik upamiętniający spalenie synagogi i śmierć mieszkańców miasta wyznania mojżeszowego, tablica upamiętniająca 40 niewinnych obywateli Będzina narodowości żydowskiej i polskiej zamordowanych przez hitlerowców 9 września 1939 roku za rzekome podpalenie synagogi w Będzinie, pomnik - głaz z tablicą upamiętniający więźniów KL Auschwitz-Birkenau - podobożu w Łagiszy zamordowanych w latach 1941 – 1945, tablica na budynku, w którym do II wojny światowej mieścił się sierociniec dla dzieci żydowskich, w czasie wojny był w nim punkt zborny wysiedlanych Żydów, tablica na budynku, w którym mieściło się gimnazjum dla żydowskich uczniów z Zagłębia ufundowana przez rodzinę Furstenbergów, pomnik upamiętniający będzińskich Żydów wywiezionych i wymordowanych przez nazistowskie Niemcy w latach II wojny światowej.

W mieście corocznie odbywają się imprezy, które zrzeszają ludność i pielęgnują tradycje. Do takich imprez zaliczyć należy: „Dni Będzina”, „Będzińska Wigilia”, „Orszak Trzech Króli”, „Międzynarodowy Festiwal Kolęd i Pastorałek”, „Jarmark Rzemiosła i Rękodziela”, „Szopka Bożonarodzeniowa w tradycji chrześcijańskiej”, „Dni Rodzinne w Muzeum Zagłębia”, „Jarmark Wielkanocny”, „Noc Muzeów”, „Wakacyjne Warsztaty Muzealne”, „Środowe Spotkania w Muzeum Zagłębia”, „Narodowe Czytanie”, „Europejskie Dni Dziedzictwa”, „Dzień otwarty w Mizrachi”, „Jarmark Bożonarodzeniowy”.

Ważnym świętem w kalendarzu mieszkańców gminy były dożynki, których obrzędy pielęgnowane są do dziś. W tym czasie, kończącym żniwa, kobiety uwijały z owsa wianek, przystrajając go kwiatami i wstążkami i zanosząc gospodarzom. Wracający z pola żniwiarze śpiewali przyśpiewki (często ułożone spontanicznie). Obecnie mieszkańcy gminy corocznie biorą udział w Powiatowych Dożynkach.

Wciąż żywe pozostają w gminie zwyczaje odpustowe. W najbardziej widowiskowy sposób obchodzony jest odpust parafialny na Wzgórzu św. Doroty, przypadający na 6 sierpnia.

Miejsce od okresu zaborów stanowiło punkt pielgrzymowania do słynącego z cudów obrazu Matki Boskiej z Dzieciątkiem Jezus i źródła na zachodnim zboczu. W wydanym w 1939 roku "Przewodniku po Zagłębiu Dąbrowskim" odnajdujemy zapis: *Kościółek św. Doroty jest otoczony szczególną czcią przez lud śląski, który za czasów rozbiorów odbywał pielgrzymki do Grodźca*. Obecnie odpusty obywają się tu 6 lutego i 6 sierpnia, przy czym w czasie sierpniowego odpustu organizowany jest także Zagłębiowski Zlot Motocyklistów.

Muzeum Zagłębia jest organizatorem wystaw, warsztatów, lekcji i konkursów, których tematem są zwyczaje i obrzędy doroczne oraz rodzinne, praktykowane na terenie Zagłębia Dąbrowskiego. W 2014 roku Muzeum podjęło współpracę przy realizacji projektu *Tropem Kolberga - etnograficzne badania terenowe Zagłębia Dąbrowskiego*, którego organizatorem był Regionalny Ośrodek Kultury w Katowicach. Zrealizowany projekt o charakterze dokumentacyjno- badawczym miał na celu ochronę oraz popularyzację dziedzictwa kulturowego Zagłębia Dąbrowskiego, a także uzyskanie odpowiedzi na pytanie o obecną kondycję tradycyjnych zwyczajów i obrzędów dorocznych oraz rodzinnych oraz udokumentowanie tradycyjnego budownictwa Zagłębia Dąbrowskiego.

2.7. Dobra kultury współczesnej

Dobra kultury współczesnej to niebędące zabytkami dobra kultury, takie jak pomniki, miejsca pamięci, budynki ich wnętrza i detale, zespoły budynków, założenia urbanistyczne i krajobrazowe będące uznanym dorobkiem współcześnie żyjących pokoleń, jeżeli cechuje je wysoka wartość artystyczna lub historyczna.

Przepisy prawne określające wymagania w dziedzinie ochrony dóbr kultury współczesnej, zawiera Ustawa z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Według ustawodawcy, przez dobro kultury współczesnej należy rozumieć niebędące zabytkami dobra kultury, takie jak pomniki, miejsca pamięci, budynki, ich wnętrza, detale, zespoły budynków, założenia urbanistyczne i krajobrazowe, będące uznanym dorobkiem współcześnie żyjących pokoleń, jeżeli cechuje je wysoka wartość artystyczna lub historyczna. Dobra architektury współczesnej nie znajdują więc miejsca w rejestrze zabytków, ale mogą zostać wpisane na specjalną listę jako zasługujące na ochronę z uwagi na uznaną ich wartość kultury. Oceny wartości tych obiektów są dokonywane m.in. w procesie planowania przestrzennego. (..) Obowiązkiem wojewodów i organów jednostek samorządu terytorialnego jest dbałość o dobra kultury i podejmowanie działań ochronnych oraz uwzględnianie zadań ochrony zabytków, m.in. w wojewódzkich

i miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, w budżetach i w prawie miejscowym. Plany te są uzgadniane z właściwym konserwatorem zabytków, także w odniesieniu do dóbr kultury niewykazanych w rejestrze zabytków. W planie zagospodarowania przestrzennego województwa określa się w szczególności system obszarów chronionych, zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.”

Ochrona dóbr kultury współczesnej polega przede wszystkim na ustaleniu w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego zasad ochrony budynków, zespołów zabudowy, terenów wartościowych krajobrazowo. Problematyka ta została zbliżona do kwestii ochrony zabytków, w związku z czym zaleca się wzorowanie lub łączenie działań na rzecz ochrony zabytków z działaniami na rzecz ochrony współczesnych dóbr kultury.

W ramach opracowywania GEZ dokonano przeglądu obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego pod kątem zapisów dotyczących ochrony dóbr kultury współczesnej. Część z nich wprowadza ogólne ustalenia dla poszczególnych obiektów, jednakże tylko tych wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków np. miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Będzina dla terenu położonego w dzielnicy Grodziec w rejonie Góry Parcina w obrębie ulic: Wojska Polskiego, Barlickiego, Kempy, Kijowskiej oraz Strzyżowickiej.

Rozdział 2. ustalenia ogólne § 3, pkt. 4 ustalenia dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

1. Wyznacza się obiekt zabytkowy chroniony na mocy prawa miejscowego, wpisany do gminnej ewidencji zabytków:
  - a) 1 - kaplica św. Jana Nepomucena, ul. Wojska Polskiego, w jej obrębie ustala się:
    - nakaz zachowania wysokości,
    - nakaz zachowania historycznej geometrii dachu – zgodnej z okresem powstania budynku,
    - nakaz zachowania historycznego detalu kompozycyjnego elewacji,
    - dopuszcza się jej przeniesienie w granicach terenu, na którym jest zlokalizowana.

Wykaz miejsc pamięci znajduje się w załączniku nr 2 do niniejszego Programu.

Poniżej przedstawiono obiekty postulowane do ochrony jako dobra kultury współczesnej. Spośród wyróżniających się obiektów należy wymienić:

1. Kościół Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny w Będzinie Łagiszy.

Przy wybudowanej w 1924 r. kaplicy, składającej się z małego prezbiterium i nawy oraz kruchty, rozpoczęto 27 maja 1946 r. budowę nowego kościoła według projektu Tadeusza Rudzkiego. Staraniem ks. Leona Stasińskiego i wiernych dokończono budowę świątyni. Wykonane prace pobłogosławił 15 września 1946 roku biskup częstochowski Teodor Kubina, który 25 września 1949 r. dokonał uroczystego poświęcenia (konsekracji) kościoła. We wnętrzu na uwagę zasługują stacje Drogi Krzyżowej namalowane w 1949 roku przez Jadwigę Socha z Krakowa oraz doskonale wpisane w architekturę kościoła witraże. Przed świątynią usytuowany jest pomnik Ojca Świętego Jana Pawła II autorstwa Józefa Siwonia. Ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obiektu kaplicy grzebalnej (ok. 1924 roku) przy ul. Pokoju 40 oraz Kościoła pw. Niepokalanego Poczęcia wraz założeniem parkowym objętego strefą B9 – ochrony konserwatorskiej przedstawiono w rozdziale V.

2. Państwowa Szkoła Muzyczna I st. im. F.Chopina w Będzinie.

Budynek z 1971 roku, parterowy, złożony z dwóch brył powiązanych dwoma łącznikami. Posiadał charakterystyczne mozaiki z formami abstrakcyjnymi, o których obecnie świadczą jedynie kontrastujące niebieskie pasy tynku.

2.8. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami przewiduje następujące formy ochrony zabytków (art. 7. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami):

1. Wpis do rejestru zabytków

Rejestr zabytków nieruchomych dla obiektów znajdujących się na terenie województwa prowadzi Wojewódzki Konserwator Zabytków (art. 8 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z urzędu lub na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy (art. 9 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Zabytki nieruchome chronione przez wpis do rejestru zabytków powinny być włączone do Gminnej Ewidencji Zabytków.

2. Uznanie za pomnik historii

Przyznawany jest zabytkom nieruchomym o szczególnej wartości historycznej, naukowej i artystycznej, utwalonym w powszechnej świadomości i mającym duże znaczenie dla dziedzictwa kulturalnego Polski w drodze rozporządzenia Prezydenta Polski. Uznanie za pomnik historii wyróżnia najcenniejsze obiekty i zespoły obiektów zabytkowych

w Polsce.

3. Utworzenie parku kulturowego

Park może być powoływany przez radę miasta, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Parki wykraczające poza obszar jednej gminy, mogą być ustanawiane wspólnie przez gminy, bądź związek gmin. Chroni określony obszar krajobrazu kulturowego oraz wyróżniające się krajobrazowo tereny z zabytkami nieruchomymi, charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.

4. Ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego oraz w decyzji o lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowych.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego jest aktem świadomego kształtowania krajobrazu kulturowego. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego są narzędziem wykorzystywanym w celu ochrony środowiska kulturowego.

Ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw rozszerzyła katalog form ochrony zabytków przez wprowadzenie ustaleń ochrony w decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Decyzje o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz decyzje o warunkach zabudowy wydaje się po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Natomiast decyzje o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzje o ustaleniu lokalizacji kolejowej oraz decyzje o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska publicznego wydaje się po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Żaden z zabytków w Będzinie nie został uznany za pomnik historii, dotychczas nie utworzono również na terenie Miasta Parku Kulturowego.

Zgodnie z Krajowym Programem Ochrony i Opieki nad Zabytkami głównym celem polityki Państwa ma być zwiększenie zaangażowania samorządów (głównie gmin) w ochronę i opiekę nad zabytkami oraz budowanie społecznego zaangażowania na rzecz ochrony zabytków, w tym propagowanie ochrony przez uchwalenie parków kulturowych (w ramach działań władczych gminy). Będzin posiada bogaty, zróżnicowany krajobraz kulturowy, zasadne staje się więc utworzenie na terenie gminy Będzin parku kulturowego w celu ochrony i promocji wybranych terenów z najcenniejszymi zabytkami lub zespołami zabytków.

Znamiennym przykładem miejsca spełniającego przesłanki do utworzenia parku kulturowego w Będzinie jest dzielnica Grodziec, zasobna w zabytki techniki:

- pozostałość Cementowni Grodziec, która była pierwsza w Polsce fabryką cementu portlandzkiego. Cementownia ta została założona w 1857 r. przez Jana Ciechanowskiego. W chwili obecnej obiekt jest nieużytkowany;
- Kopalnia Grodziec, założona w 1899 r., zlikwidowana ostatecznie w 2001 roku. Była czwartą kopalnią w obrębie dzielnicy Grodziec. Obecnie nieużytkowana.
- Browar Grodziec - browar parowy założony już w 1800 roku z inicjatywy hr. Bonatiego. Został zamknięty w 1948 roku. Nieczynne obiekty wykorzystywano głównie jako magazyny.
- Osiedla robotnicze przy ul. Wojska Polskiego, Marii Konopnickiej i Norberta Barlickiego.

Obszarem wyróżniającym się krajobrazowo z cennymi zabytkami w skali regionu jest m.in. grodzisko kultury łużyckiej (wpisane do rejestru zabytków), położone na Górze „Dorotka” wraz z Kościołem p. w. Św. Doroty wzniesionym w 1635 roku. Z uwagi na wysokie walory krajobrazowe oraz dobrze wykształcone zarośla śródpolne teren ten jest obszarem chronionego krajobrazu.

Pozostały zasób zabytków gminy nie jest objęty innymi formami ochrony prawnej, a oceniając zasób gminny pod kątem wpisu do Rejestru zabytków należy kierować się Gminną ewidencją zabytków, która wskazuje zabytki postulowane do objęcia ochroną konserwatorską na mocy miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

Do Rejestru zabytków rejestrowych w Będzinie wpisane są:

1. Układ urbanistyczny miasta Będzina wraz ze Wzgórzem Zamkowym, rejestr zabytków: A810/67, 18.02.1969r. ;
2. Zamek obronny z XIV wieku, rejestr zabytków: A1/60, 23.02.1960r.;
3. Pozostałości dawnych murów obronnych miasta Będzina z XIV w., rejestr zabytków: A2/60, 23.02.1960r.;
4. Kościół parafialny pw. Świętej Trójcy z XIVw., powiększony w XIXw., rejestr zabytków: A/730/2020;
5. Kościół cmentarny pod wezwaniem świętego Tomasza Becketa wzniesiony w XVIw., rejestr zabytków: A/594/2020;
6. Budynek mieszkalny zwany "Domem Wójta" wzniesiony w 1889 roku w stylu elektycznym, w miejscu pierwotnej siedziby wójta będzińskiego Hinko Ethiopusa,

- rejestr zabytków: A /622/2020;
7. Kościół pw. Świętej Doroty z XVIIw., rejestr zabytków: A 11/60, 23.02.1960r.;
  8. Pałac Ciechanowskich późnoklasycystyczny wraz z otoczeniem parkowym, zbudowany w latach 1835-1836 przez Franciszka Marię Lanciego, rejestr zabytków: A 12/60, 23.02.1960r.;
  9. Zespół pałacowo – parkowy w Będzinie – Gzichowie, rejestr zabytków: A 178/06, A 3/60, 23.02.1960r.;
  10. Prezbiterium Kościoła pw. Świętej Katarzyny, rejestr zabytków: A /657/2020;
  11. Dekoracja malarska /polichromia/ w Domu Modlitwy – sali męskiej synagogi Mizrahi, rejestr zabytków: B 129/08, 12.08.2008r.;
  12. Pomnik Jana III Sobieskiego w formie kolumny, rejestr zabytków: B 25/01, 17.09.2001r.;
  13. Figura Bachantka, późnobarokowa, pochodząca z początku XVIIIw., pełnoplastyczna rzeźba parkowa, wykonana w kamieniu, rejestr zabytków: B 63/68, 13.08.1968r.;
  14. Figura Bachus, późnobarokowa, pochodząca z początku XVIIIw., pełnoplastyczna rzeźba parkowa, wykonana w kamieniu, rejestr zabytków: B 64/68, 13.08.1968r.;
  15. Grobowiec Wojciecha i Franciszka Boreckich oraz Ignacego Prochackiego, rejestr zabytków: B 56/05, 15.02.2005r.;
  16. Pięć nagrobków i krzyż na cmentarzu parafialnym B 75/06, 06.09.2006r.:
    - nagrobek Jakóba i katarzyny Chorzelskich,
    - nagrobek Walentego Walasa,
    - nagrobek Eugenii Bogusławskiej i jej córki,
    - nagrobek Feliksy i Teodora Kahlów,
    - nagrobek Ludwika i Konrada Siedleckich,
    - krzyż;
  17. Malowidła ściennie (polichromie) o charakterze religijnym znajdujące się w dawnym Domu Modlitwy (tzw. Synagodze Cukermana), rejestr zabytków: B 142/09 24.02.2009r.;
  18. Stanowisko archeologiczne – grodzisko z okresu brązu i żelaza, rejestr zabytków: C 820/67, 21.12.1967r.;
  19. Część założenia pałacowo – parkowego, rejestr zabytków: A/514/2019, 18 kwiecień 2019r.
  20. Zespół zabudowy Cementowni „Grodziec” w miejscowości Będzin, rejestr zabytków:

A/763/2021, 19.02.2021r.

Największą grupę wśród zabytków Miasta Będzin (wpisanych do rejestru), stanowią miejsca kultu. Następnie są to pałce, wille i zespoły rezydencjonalne wraz z otoczeniem oraz budowle obronne. Najmniej liczną grupę stanowią obiekty mieszkalne, zabytki archeologiczne i układy przestrzenne.

2.9. Zabytki w Gminnej Ewidencji Zabytków

W Gminnej ewidencji zabytków znajdują się:

1. Zabytki nieruchome, wpisane do Rejestru zabytków.
2. Inne zabytki nieruchome znajdujące się w Wojewódzkiej ewidencji zabytków.
3. Zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Gminna ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy. Gminna ewidencja zabytków obejmuje głównie zabytki nieruchome, przede wszystkim zabudowę mieszkalną, użyteczności publicznej i sakralną, ponadto zabytkowe założenia folwarczne, zabudowę rezydencjonalną wraz z założeniami parkowymi oraz cmentarze.

GEZ nie jest dokumentem zamkniętym. Powinna być aktualizowana, uzupełniana i weryfikowana. Aktualizacja powinna polegać na jej uzupełnieniu oraz wykreśleniu obiektów np. nieistniejących czy też przebudowanych w sposób zmieniających bryłę budynku, zmianie kompozycji elewacji czy utracie zabytkowego detalu lub otynkowaniu ceglanej elewacji. Aktualizować należy również zmiany stanu prawnego obiektu (wpis do Rejestru zabytków, ustanowienie parku kulturowego itp.).

Wykaz Gminnej ewidencji zabytków Miasta Będzin znajduje się w załączniku Nr 1 do niniejszego Programu.

2.10. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla Miasta

Ze względu na posiadane wartości historyczno-kulturowe największe walory zabytkowe posiadają następujące zespoły, obiekty i układy ruralistyczne:

1. Układ urbanistyczny wraz ze wzgórzem zamkowym.
2. Zamek obronny.
3. Pozostałości dawnych murów obronnych miasta.
4. Kościół parafialny pod wezwaniem Świętej Trójcy.

5. Kościół cmentarny pod wezwaniem świętego Tomasza.
6. Kościół filialny pod wezwaniem świętej Doroty.
7. Prezbiterium kościoła parafialnego pod wezwaniem świętej Katarzyny.
8. Pałac Ciechanowskich wraz z parkiem w stylu krajobrazowym.
9. Pałac Mieroszowskich wraz z założeniem parkowym.
10. Budynek mieszkalny zwany Domem Wójta ul. Czeladzka (w stanie ruiny).

2.11. Dziedzictwo przyrodnicze

Parki i ogrody są składnikami dóbr kultury, a także obiektami przyrodniczymi. Posiadają wartości przyrodnicze i kulturowe. Założenia ogrodowe są elementami historycznych krajobrazów, odzwierciedlają one dawne potrzeby, upodobania oraz możliwości ich inwestorów.

Zabytkowe założenie Góra Zamkowa

W Zeszytach Zagłębiowskich Nr 5/2000 Bożeny Witkowskiej opisana jest dominująca nad miastem Góra Zamkowa wznosząca się do wysokości 293m n.p.m. Warunki topograficzne tego miejsca – strome wzniesienie wysunięte w dolinę Czarnej Przemszy, której wody opływały od zachodu i północy wzgórze i tworzyły rozległe rozlewiska, sprzyjały wczesnemu osadnictwu w tym miejscu. Od wschodu rozpościerały się mokradła. Do wzgórza można było zatem dotrzeć tylko od strony południowej.

Przekształcenia Góry Zamkowej związane są z historią wczesnośredniowiecznego grodu obronnego, zamku murowanego, rzymskokatolickiej parafii (kościółów pw. św. Trójcy i św. Tomasza z Canterbury), cmentarzy oraz zieleni parkowej.

Mury zamkowe łączyły się z murami miejskimi i kościelnymi. Do nich przytulone były zabudowania podgrodzia, które otoczone były drugim pierścieniem murów, wałem i fosą od wschodu i południa. Powstała w ten sposób twierdza nadgraniczna o charakterze obronnym. Poza wałem zamkowym w stronę dzisiejszego cmentarza katolickiego ciągnął się zamkowy sad i warzywnik.

Ostatnim właścicielem ruin zamkowych był Jan Gęborski, kurator byłego starostwa będzińskiego. W 1902r. kosztem 181 rubli przeprowadził reperację ścian zamku i murów, po czym własnym kosztem obsadził nagie wzgórze drzewami. Wtedy to przy kopaniu dołów pod drzewami natrafiono na szkielety ludzkie i odkryto chodnik podziemny prowadzący z zamku w stronę kościoła św. Tomasza.

W roku 1918 Komitet Obywatelski Żywnościowy dla Ludności chrześcijańskiej nabył Górę Zamkową wraz z ruinami zamkowymi za 15 000 marek i powołał Towarzystwo Opieki

nad Górą Zamkową. W 1930r. powstało Towarzystwo Muzeum Zagłębia Dąbrowskiego w Będzinie.

W latach 30-tych naszego stulecia sporządzony został przez profesora A. Szyszko-Bohusza plan odbudowy zamku z zamiarem umieszczenia w nim Muzeum Zagłębia Dąbrowskiego. Wybuch II wojny światowej wstrzymał wszelkie prace. Dzieła odbudowy zamku dokonał Związek Międzykomunalny dla odbudowy Zamku Będzińskiego działający w latach 1945-1950. Zamek przebudowano i odnowiono według projektu Zygmunta Gawlika w latach 1952-1956, z okazji obchodów 600-lecia miasta.

Park o powierzchni 11 ha wraz z nagromadzonymi na Górze Zamkowej zabytkami odnotowany jest w rejestrze konserwatora zabytków. Park otacza od zachodu i północy ulica Podzamcze, od południa ulica Góra Zamkowa, od wschodu cmentarz rzymskokatolicki. Część północną obecnego parku, z wyjątkiem zajmowanej powierzchni przez cmentarz żydowski obejmowały w XIX w. pastwiska starostwa będzińskiego, w części wschodniej od obwałowań zamkowych obecnego parku był folwark.

Wejścia do parku znajdują się od strony południowej przy alei Kołłątaja i Góry Zamkowej – gdzie znajduje się ozdobna brama, od zachodniej i północnej przy ulicy Podzamcze. Na obszarze otoczonym wałami obronnymi będzińskiego grodu i na wschód od niego zlokalizowane zostało cmentarzysko wczesnośredniowieczne. Na linii obwałowań usytuowane są ławki, z miejsca tego można podziwiać rozległy widok na wschodnią część miasta.

Usytuowany na stoku Góry Zamkowej kirkut pozostał jako jeden z trzech istniejących w Będzinie. Obecnie znajduje się na nim co najmniej 700 macew ułożonych na stromo opadającym na południe zboczu. W kierunku wschodnim ścieżki prowadzą na szczyt wzgórza, gdzie strome skarpy pokonuje się schodami do miejsca, gdzie była sześcioboczna rotunda ogrodowa. Dalej na wschód teren obniża się, wzgórze przecinają schody biegnące z południa na północ. Część południowo – wschodnia parku została wydzielona ogrodzeniem na zbiornik wodny od 1930r., kiedy to w mieście uruchomiono wodociągi. Obok był w latach 80-tych XX w. plac zabaw dla dzieci z murkami, basenem i piaskownicą. Obok wejścia przy ulicy Zamkowej z ozdobną bramą było boisko sportowe. U podnóża Góry Zamkowej od wieków płynie Czarna Przemsza. Do XIX w. była to rzeka spławna. Nad jej brzegami od najdawniejszych lat siedzieli rybacy trudniąc się łowieniem rozmaitego gatunku ryb i handlem rybnym. Regulację rzeki rozpoczęto już w 1840r. zmieniając położenie jej koryta. Obecnie płynie uregulowanym korytem, które jest zabezpieczone wałami przeciwpowodziowymi.

Góra Zamkowa jest miejscem widokowym, powiązaniem ze średniowiecznym układem Będzina, który w latach 70-tych XX w. został zakłócony przy poszerzeniu alei Kołłątaja. Z północnej strony Góry Zamkowej przy ulicy Podzamcze, roztaczają się rozległe widoki. W kierunku północno – wschodnim ciągnie się Wyżyna Wieluńsko – Krakowska. Na bliższym planie dominuje sylwetka Elektrowni Łagisza, wieżowce mieszkalne z kościołem, na wschodzie widać Górę św. Doroty, na bliższym planie jest osiedle Zamkowe. Od strony południowej widok obejmuje miasta Zagłębia i Śląska oraz pasma Beskidów. Zadrzewione wzgórze jest miejscem wypoczynku dla wielu już pokoleń mieszkańców Będzina. Drzewostan składa się z drzew liściastych takich jak: graby, buki, jesiony, jawory, klony, lipy drobnolistne, dęby szypułkowe, robinia akacjowa i kasztanowiec zwyczajny. Poza tym występują tutaj siedliska grądowe. Pod Górą Zamkową istnieją podziemia o licznych walorach geologicznych oraz przyrodniczych (miejsce hibernacji nietoperzy). Podziemna trasa turystyczna została otwarta dla zwiedzających 13 grudnia 2013r.

Najstarsza budowla Zagłębia wznosi się nad miastem jak w średniowieczu, kiedy jako strażnica królewska strzegła granic Rzeczypospolitej. Pomimo różnych zawirowań dziejowych wyróżnia się w Będzinie zachowany średniowieczny krajobraz, z nawarstwieniami wielowiekowych przekształceń, stanowiąc współcześnie charakterystyczną, piękną wizytówkę miasta.

Założenie parkowo – pałacowe w Gzichowie

Park pałacowy w Gzichowie jest w centrum dawnej wsi i folwarku w bezpośrednim sąsiedztwie barokowego pałacu. Obecnie Gzichów stanowi część miasta Będzina.

Założenie parkowe znajduje się na północny zachód od Starego Miasta w Będzinie i oddzielone jest od niego rzeką Czarną Przemszą, pasem zabudowy oraz arterią komunikacyjną. Od południowego zachodu sąsiaduje z osiedlem mieszkaniowym z lat 60-tych XX w. Otoczony kamiennym murem park ma powierzchnię około 4 ha. Pierwotnie założenie parkowe było większe, ograniczenie powierzchni nastąpiło od strony północno zachodniej.

Park zachował ślady pierwotnego układu kompozycyjnego oraz dawnych powiązań widokowych. Szczególnie wyraźnie czytelna jest oś widokowa łącząca go z zamkiem w Będzinie. Pierwotnie istniała również oś widokowa z pałacu na wzgórze św. Doroty w Grodźcu. Obecnie powiązanie to nie istnieje przesłonięte nową zabudową.

W obrębie obecnego parku można wyróżnić następujące części o wyraźnie odmiennym charakterze:

1. Wschodnia – od ulicy Gzichowskiej do pałacu – podjazd. Wyraźnie jest tutaj czytelny, pierwotny, barokowy, układ kompozycyjny przypominający "cour d'honneur". Przestrzeń ograniczona jest budynkami wzniesionego około 1700r. pałacu oraz dwóch XIX w. oficyn, w układzie podkowy. W centrum owalny nieregularny podjazd, uformowany w miejscu pierwotnego, w latach siedemdziesiątych naszego stulecia. Punkt centralny podjazdu stanowi kolistą formą będącą zapewne pozostałością fontanny lub rzeźby stanowiących niegdyś centrum barokowej kompozycji.
2. Zachodnia – na zachód od pałacu do ogrodzenia parkowego. Obecnie gęsto zadrzewiona przestrzeń o czytelnych elementach nawarstwiających się założen kompozycyjnych. Pozostałościami założenia barokowego są: układ tarasów ograniczonych skarpami obniżających się z północy na południe, a także figury Bachusa i Bachantki oraz cokół po nie zachowanej rzeźbie. Znacznie wyraźniejsze są elementy XIX wiecznego założenia krajobrazowego, mimo że narysy wnętr parkowych i układu komunikacyjnego zostały częściowo zatarte. Z tą kompozycją należy wiązać szpalery graniczne oraz wnętrza o charakterze salonów ogrodowych i polan widokowych gdzie rolę dominant pełniły zachowane pojedyncze drzewa z dawnej kompozycji barokowej. W okresie międzywojennym i powojennym kompozycja krajobrazowa została częściowo zatarta przez nasadzenia rzędowe oraz samosiewy.

Kompozycję barokową należy wiązać z osobą hrabiego Kazimierza Mieroszewskiego, który około roku 1702 wznosił nowy pałac w stylu włoskim oraz przekształcił istniejący park zgodnie z wówczas panującą modą i jak twierdzą źródła ozdobił go rzeźbami.

Krajobrazowa forma powstała prawdopodobnie w latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XIX wieku za czasów Stanisława Kostki Mieroszewskiego, jego syna Józefa oraz wnuczki Ludwika z Mieroszewskich Siemieńskiej i była rozwijana gdy właścicielami Gzichowa byli Kramstowie.

W okresie międzywojennym, użytkujące zespół pałacowo parkowy Sosnowieckie Towarzystwo Kopalń i Hut doprowadziło do częściowego zatarcia krajobrazowego układu kompozycyjnego. Niewłaściwa pielęgnacja oraz brak planowych nasadzeń po 1945 roku pogłębiła ten proces.

Analiza kompozycji i stanu zachowania założenia

Na wschód od pałacu znajduje się podjazd – reprezentacyjne wnętrze parkowe. Od bramy wjazdowej, na osi pałacu, prowadzi szeroka droga, obecnie o nawierzchni asfaltowej.

Po obu jej stronach skomponowano zwarte skupiny drzew różnych gatunków, swym zasięgiem nie wkraczających w strefę podjazdu. Podjazd, o kształcie nieregularnego owalu flankowany jest dwoma oficynami. We wnętrzu owalu trawnik obsadzony krzewami. Forma tego założenia przypomina francuski cour d'honneur. Założenie przestrzenne nosi wyraźne cechy barokowego, przy czym XIX wieczne oficyny zostały dostosowane stylem do barokowego pałacu.

Bezpośrednio do elewacji ogrodowej pałacu przylega niewielki salon parkowy, zrekonstruowany w czasie prac rewaloryzacyjnych, wokół zachowanych rzeźb.

Zachodnią część parku tworzy zatarta kompozycja krajobrazowa, w której czytelne są: szpalery graniczne, północny grabowy i południowy lipowo – jesionowy. Zachodni wielogatunkowy szpaler, obecnie graniczy a jeszcze na początku XX wieku oddzielał park od sadu.

Opadający w kierunku południowym teren został ukształtowany w formie trzech tarasów. W okresie międzywojennym zróżnicowano dominację gatunków na poszczególnych tarasach stosując do nasadzeń w części północnej graby, a w południowej grochodrzewy i kasztanowce.

Środkowy taras, na osi pałacu, został zaprojektowanych w XIX wieku jako duże wnętrze parkowe ograniczone grupami starodrzewu. W jego obrębie dominantami były singeltony lipy i jesionów. Podobnie zakomponowane duże wnętrza wytworzono na tarasie południowym.

Pomiędzy oficyną południową a pałacem znajduje się fragment prawdopodobnie wnętrza parkowego, które zostało w pełni zdegradowane. Obecnie w jego obrębie znajduje się budynek kryjący wyciąg stolarni.

Badania glebowe

Dla terenu wokół pałacu w Będzinie Gzichowie wykonano na przestrzeni dwudziestu lat kilka ekspertyz gruntu. Między innymi badania podłoża gruntowego i analizy zagrożeń powodujących zniszczenia budynku pałacu. Opracowanie to zostało wykonane na zlecenie Muzeum Zagłębia w Będzinie w lutym 1994 roku przez Zakład Inżynieryjny "Georem" z Sosnowca. Określało ono profile geotechniczne terenu wokół pałacu bez warstwy powierzchniowej o miąższości od 20 cm do 1 cm. Podobne badania wykonało w roku 1981 Przedsiębiorstwo Geologiczno – Fizjograficzne i Geodezyjne budownictwa w Krakowie.

Część wschodnia

Honorując XIX wieczny układ skupin flankujących drogę dojazdową uzupełniona go

pojedynczymi egzemplarzami buków. Drzewa te jako siedliskowe spowodują podwyższenie zawartości próchnicy w glebie. Dodatkowo w celu odtworzenia średniego piętra parku wytworzono dwie symetryczne skupiny kwitnących w różnych porach roku krzewów.

W celu optycznego wzmocnienia symetrii układu w pobliżu zachodnich narożników oficyn wsadzono lipy szerokolistne.

Rozległy centralny podjazd stanowi dominujący optycznie element dziedzińca, jednocześnie nie przesłania elewacji pałacowej. Przestrzeń wewnętrzną podjazdu zakomponowano "parterem haftowym" zaprojektowanym z zachowaniem charakteru podobnych układów barokowych. Gatunki dobrano jako współczesne wieloletnie o niewielkiej ekspansywności. Układ parteru zaprojektowano podkreślając oś pałac – zamek.

Bezpośrednie otoczenie rzeźb parkowych skorygowano nadając mu zbliżony do nich stylowo charakter. Partery, uzupełnione niskimi o kulistym pokroju, zimozielonymi różanecznikami, zaprojektowano jako uproszczone wersje haftowych przed pałacem. Dla optycznego oddzielenia części o charakterze barokowym od części krajobrazowej parku zaprojektowano żywopłót. Oś barokową podkreślają flankujące wylot alejki jałowce o pokroju kolumnowym. Żywopłót kształtowany jest jako geometryczny do wysokości 150 cm.

Część zachodnia

Zachowuje się ukształtowanie krajobrazowe. Zaprojektowano uzupełnienie szpalerów granicznych z zachowaniem zróżnicowania gatunkowego – północnego grabami, a zachodniego i południowego lipami szerokolistnymi.

W zachowanych częściowo wnętrzach parkowych wprowadzono grupy krzewów komponując je jako wielobarwne, atrakcyjne w różnych porach roku akcenty. Dzięki temu odtworzono zgodne z zasadami XIX wiecznej sztuki ogrodowej średnie piętro roślinności parkowej.

W największym wnętrzu południowo zachodniej części parku, grupę krzewów uzupełniono drzewami wprowadzając przyszłego singeltona – buka w odmianie purpurowej. Stopniowo zamierającego singeltonowego jesionu podsadzono młodym egzemplarzem tego samego gatunku. Dla podkreślenia zachowanych tarasów ich skarpy obsadzono barwnikiem, który dodatkowo wzmocnił ulegający rozmywaniu stok. Ławki rozmieszczono w miejscach gwarantujących atrakcyjne wglądy we wnętrze parku.

Pomniki przyrody

Na terenie miasta Będzin znajduje się 85 pomników przyrody, w tym aleja drzew z rodzaju kasztanowiec składająca się z 43 szt. Jedno drzewo rośnie na posesji przy ulicy Brzozowickiej 54a, osiem na skwerze u zbiegu ulicy Henryka Sienkiewicza i ulicy 1 Maja, natomiast wszystkie pozostałe rosną w Parku Ciechanowskich w Grodźcu. Pomniki przyrody zostały powołane następującymi uchwałami:

- uchwała nr VIII/81/92 Rady Miejskiej w Będzinie z dnia 10 listopada 1992 roku w sprawie: uznania 9 drzew za pomniki przyrody, które rosną w Będzinie przy ulicy Henryka Sienkiewicza;
- uchwała nr IV/30/92 Rady Miejskiej w Będzinie z dnia 30 kwietnia 1992 roku w sprawie: uznania tworzy przyrody ożywionej za pomnik przyrody;
- uchwała XIX/243/94 Rady Miejskiej Będzina z dnia 14.03.1994 roku w sprawie: uznania 17 sztuk drzew i alei drzew z rodzaju kasztanowiec składającej się z 48 sztuk drzew za pomniki przyrody rosnących w parku Ciechanowskiego w Będzinie – Grodźcu przy ulicy Adama Mickiewicza;
- uchwała nr XIII/141/93 Rady Miejskiej w Będzinie z dnia 23 czerwca 1993 roku w sprawie: uznania 21 drzew za pomniki przyrody rosnące w Parku Ciechanowskiego w Będzinie – Grodźcu przy ulicy Adama Mickiewicza.

Tab. 2 Wykaz pomników przyrody

Lp.	gatunek	obwód	lokalizacja	uchwała
1	Lipa szerokolistna	305 cm	ul. Brzozowicka 54	IV/30/92 Rady Miejskiej w Będzinie z dnia 30 kwietnia 1992r.
2	Jesion wyniosły	405 cm	Park Ciechanowskich Będzin Grodziec przy ulicy Adama Mickiewicza 2	Uchwała nr XIII/141/93 Rady Miejskiej w Będzinie z dnia 23 czerwca 1993r.
3	Jesion wyniosły	315 cm		
4	Buk pospolity	315 cm		
5	Grab pospolity	207 cm		
6	Jesion wyniosły forma płacząca	150 cm		
7	Klon pospolity odmiana czerwona	350 cm		
8	Wiąz górski	272 cm		
9	Jesion wyniosły	275 cm		
10	Jesion wyniosły	256 cm		
11	Grab pospolity	250 cm		
12	Klon pospolity	244 cm		

	odmiana czerwona			
13	Klon pospolity odmiana czerwona	307 cm		
14	Klon jawor	260 cm		
15	Jesion wyniosły	365 cm		
16	Buk pospolity	315 cm		
17	Grab pospolity	205 cm		
18	Jesion wyniosły	390 cm		
19	Perelkowiec japoński	140 cm	ulica Henryka Sienkiewicza	Uchwała nr VIII/81/92 Rady Miejskiej w Będzinie z dnia 10 listopada 1992r.
20	Perelkowiec japoński	87 cm		
21	Perelkowiec japoński	92 cm		
22	Perelkowiec japoński	94 cm		
23	Perelkowiec japoński	119 cm		
24	Perelkowiec japoński	113 cm		
25	Perelkowiec japoński	157 cm		
26	Wiśnia wonna antypa	100 cm		
27	Dąb szypułkowy	170 cm	Park Ciechanowskich	Uchwała nr XIX/243/94 Rady Miejskiej w Będzinie z dnia 14 marca 1994r.
28	Wiąz szypułkowy	215 cm		
29	Jesion wyniosły	230 cm		
30	Kasztanowiec zwyczajny	265 cm		
31	Buk zwyczajny	250 cm		
32	Buk zwyczajny	250 cm		
33	Buk zwyczajny	270 cm		
34	Miłorząb dwuklapkowy	130 cm		
35	Dereń jadalny	58 cm		
36	Dąb szypułkowy	205 cm		
37	Dąb szypułkowy	235 cm		
38	Dąb szypułkowy	195 cm		
39	Klon pospolity	195 cm		
40	Klon jawor	230 cm		
41	Dąb szypułkowy	290 cm		
42	Lipa drobnolistna	270 cm		
43	Aleja kasztanowa 43 szt.	120 – 360 cm		

Zieleń urządzona

Na terenie Będzina znajduje się 10 parków miejskich zajmujących powierzchnię 78,08 ha.

Najbardziej okazałe z nich to:

Park przy Pałacu Mieroszewskich o pow. 2,62 ha. W punkcie 2.11 określającym dziedzictwo przyrodnicze zawarta została historia założenia pałacowo – parkowego. Występują tutaj gatunki rzadkie, chronione i zagrożone. Najcenniejszymi drzewami w parku są jesiony: 180-letni, 160-letni i 130-letni oraz 170-letni dąb szypułkowy. Ponadto występuje tutaj 30 dziewiętnastowiecznych lip i jesionów. Blisko połowa drzew to drzewa różnych gatunków posadzone w połowie XX w. W parku niegdyś rosły m.in. platany, tulipanowce, orzechowce, amerykańska sosna i inne, jednak wiele z nich uległo zniszczeniu w czasie wichury w 1926 r., także huragan 2001 roku powalił drzewa w parku. Z dawnych lat nie przetrwał także warzywnik.

W parku dominują lipy drobnolistne, jesiony wyniosłe oraz graby pospolite, spacerując po parku napotkamy również klony pospolite i jawory, kasztanowce, wiąz szypułkowy, dąb szypułkowy i czeremchę pospolitą a także pojedyncze egzemplarze surmii (czyli katalpy którą rozpoznamy po charakterystycznych owocach – długich cienkich strąkach), derenia jadalnego, trzmieliny pospolitej, śnieguliczki białej i gruszy pospolitej. Większość drzew jest stosunkowo młoda, ich wiek szacuje się na nie więcej niż 50 lat.

W parku można spotkać wiele ciekawych zwierząt: wiewiórki pospolite, gołębie grzywacze, gile, dzięcioły, wróble i sikory bogatki.

Park na Górze Zamkowej o pow. 5,56 ha ma szczególną wartość dla historii i kultury miasta, został utworzony z inicjatywy Jana Gęborskiego na początku XX wieku. Obejmuje teren szczytowy wzniesienia na wschód od zamku i łączy się z kirkutem oraz cmentarzem przy ulicy Góra Zamkowa. W punkcie 2.11 określającym dziedzictwo przyrodnicze zawarto historię wzgórza. Górujące nad miastem wzgórze jest bez wątpienia jednym z symboli miasta. Na Wzgórzu wykonano szereg prac mających na celu poprawę wizerunku oraz zwiększenie atrakcyjności terenu. Zagospodarowano dawny ogródek jordanowski, gdzie znajduje się „mały” amfiteatr, zmianie uległa nawierzchnia alejek parkowych z zachowaniem ich historycznego przebiegu, wprowadzono oświetlenie parku wraz z oświetleniem ekspozycyjnym, powstał plac zabaw i miejsca „magiczne”, a także zrekonstruowano średniowieczny wał obronny wraz z budową ścieżki dydaktycznej oraz rekonstrukcją półziemianki wraz z budową dwóch półziemianek. Wybudowano miejsca refleksji, zadumy i rekreacji tzw. "punktów magicznych".

Przedmiotowe inwestycje miały na celu poprawę walorów użytkowych, kulturalnych,

rekreacyjno - wypoczynkowych i estetycznych Wzgórza Zamkowego. Poprawienie komfortu użytkowania oraz przywrócenie wartości krajobrazowej i funkcjonalnej przedmiotowego terenu.

Obecnie wśród drzew są okazałe: graby, buki, jesiony, jawory, klony, brzozy, topole, wiązy, lipy i dęby.

Założenie pałacowo – parkowe w Grodźcu o powierzchni 5,69 ha założony w XIX w. Należy do najciekawszych w Zagłębiu Dąbrowskim a jego historia opisana zostało na str. 54 i 55 przy budownictwie rezydencjonalnym. Posiada wiele pięknych, wyjątkowych drzew, objętych ochroną prawną. Najbardziej okazałe to: jesiony, buki, jawory, klony, lipy, graby i kasztanowce.

Do innych parków z terenu miasta zaliczamy:

- park przy ul. Konopnickiej,
- park na osiedlu Warpie,
- park przy ul. Krakowskiej,
- park przy ul. Rewolucjonistów,
- park „Rozkówka”,
- park Dolna Syberka,
- park „Małpi Gaj”.

Tereny proponowane do objęcia ochroną

Miasto Będzin odznacza się dużą bioróżnorodnością, co z kolei przekłada się na duży potencjał przyrodniczy. Występują tu zarówno tereny leśne, jak i podmokłe łąki, dawne wyrobiska, murawy kserotermiczne, jak również tereny odznaczające się dużymi walorami krajobrazowymi. Na przestrzeni lat w dokumentach miejskich (SUIKZP 1999, Program ochrony środowiska, Waloryzacja przyrodnicza miasta) wskazywano niektóre z terenów do poddania ochronie w ramach ustawy o ochronie przyrody. Propozycje ochrony pojawiły się również w prasie (Przyroda Górnego Śląska), złożono również obywatelski wniosek w sprawie utworzenia formy ochrony przyrody. Propozycje w poszczególnych dokumentach różniły się od siebie, niekiedy w jednym opracowaniu wskazywano tylko część terenu do ochrony, z kolei gdzie indziej te same tereny figurowały pod różnymi nazwami. W opracowania ekofizjograficznym z 2012 r. sporządzonym dla potrzeb studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Będzina (Uchwała Nr XLII/398/2013 z dnia 30 września 2013 r.) przeprowadzono kwerendę terenów

wskazywanych do objęcia ochroną na przestrzeni lat. Dokonano również oględzin wszystkich wskazywanych terenów we wrześniu 2012 r. oraz przeprowadzono poszukiwanie innych potencjalnych miejsc do objęcia ochroną, takowych jednak nie stwierdzono. W rezultacie przeprowadzonej kwerendy do objęcia ochroną wskazuje się następujące tereny:

- **Góra Parcina** – jako poszerzenie istniejącego obszaru chronionego krajobrazu.

Teren proponowany do utworzenia obszaru chronionego krajobrazu położony jest na północ od Góry św. Doroty i obejmuje południowe oraz północne stoki Góry Parciny (354 m n.p.m.). Obszar ten jest wartościowy pod względem krajobrazowym, a spośród walorów przyrodniczych należy wymienić roślinność kserotermiczną z klasy *Festuco-Brometea* i łąkową z klasy *Molinio-Arrhenatheretea*. Z cenniejszych gatunków roślin należy wymienić wilżynę ciernistą (chronioną częściowo), chabry – reńskiego i driakiewnika oraz driakiew żółtą. Pod względem ornitologicznym, fauna ptaków jest podobna jak na obszarze Wzgórza Doroty.

- **Góra Kijowa** jako zespół przyrodniczo – krajobrazowy;

Proponowany teren jest ostańcem środkowotriasowym, zbudowanym ze skał węglanowych. Skały te rozpoczęto eksploatować w drugiej połowie XIX w. dla potrzeb cementowni Grodziec. Efektem robót kamieniarskich jest duże bogactwo form rzeźby terenu oraz rozwój zjawisk krasowych i erozyjnych, które przyczyniły się do zróżnicowania siedlisk. Roślinność tego terenu stanowi mozaikę zbiorowisk lasów liściastych (powstałych w wyniku częściowej rekultywacji kamieniołomu m.in. jesionem, klonem, jaworem), muraw kserotermicznych, łąk świeżych, zarośli śródpolnych, upraw rolnych i segetalnych. Na stoku północnym znajdują się wysięki źródłowe wód triasowych, które mają I klasę czystości. Do najcenniejszych roślin naczyniowych należą chronione gatunkowo: buławnik czerwony, dziewięciśń bezłodygowy, kruszczyk błotny, kruszczyk szerokolistny i wilżyna ciernista. Zespół ptaków lęgowych tworzą takie gatunki, jak: czarnogłówka, gąsiorek, kapturka, kuropatwa, kwiczoł, muchołówka szara, potrzuszcz, szczygieł, świergotek drzewny, trznadel, wilga, zaganiacz i zięba.

- **Bory** jako użytek ekologiczny;

Teren zlokalizowany na prawym brzegu Czarnej Przemszy, wzdłuż niewielkich skanalizowanych cieków dopływających do tej rzeki. W części wschodniej w korycie cieku rozwijają się płyty rzęsy drobnej, a nad ich brzegami występuje roślinność błotna i szuwarowa. Dominuje szuwar trzciny pospolitej, w obrębie którego

pojawiają się szuwały turzycy błotnej, brzegowej i pęcherzykowatej, sitowia leśnego oraz pałki szerokolistnej. Ta część jest w znacznym stopniu porośnięta olchą czarną oraz wierzbami – iwą, kruchą i pięciopręcikową. W części zachodniej brzegi cieku porośnięte są szuwarami turzycy błotnej, prosowej i lisiej oraz trzciny pospolitej i pałki szerokolistnej. Płatami rozwijają się zbiorowiska łąk wilgotnych ze śmiałkiem darniowym oraz z ostrożeniem warzywnym, Parusel wiązówką błotną, krwiściągiem lekarskim i trzęślicą modrą. W roku 1995 notowano tu również chronione gatunki – kruszczyka błotnego i centurię pospolitą. Z terenem tym związane są ptaki lęgowe, takie jak: potrzos, łożówka, makolągwa, strumieniówka, gąsiorek i świerszczak.

– **Dolina Psarskiego Potoku** jako użytek ekologiczny;

Teren użytku rozciąga się wzdłuż potoku Psarka od drogi Katowice – Warszawa aż do końca ulicy Odkrywkowej. Na obszarze tym dominują siedliska lęgowe, które zajmuje przede wszystkim łąg olchowo-jesionowy (złożony z olchy czarnej, jesionu, wiązu szypułkowego) oraz zbiorowiska szuwarowe i fragment torfowiska niskiego. Do najcenniejszych gatunków, które stwierdzono nad Psarką, należą: chronione kruszczyk błotny (populacja przy ul. Odkrywkowej liczyła w roku 2004 ponad 100 osobników), kukułka szerokolistna, mieczyk dachówkowaty i centuria pospolita oraz turzyca żółta, turzyca lisia, kozłek bżowy i czarcikęs łąkowy. Stwierdzono tu m.in. następujące lęgowe gatunki ptaków: gąsiorka, gajówkę, pliszkę siwą, potrzosa, kapturkę, łożówkę i pokląskwę. Użytek ten pełni ważną rolę lokalnego korytarza ekologicznego.

– **Dolina Brzozowickiego Potoku** jako użytek ekologiczny;

Teren zlokalizowany na Osiedlu Zamkowym w dolinie cieku wodnego wypływającego z Lasu Grodzieckiego. Wzdłuż cieku rozwija się roślinność szuwarowa i ziołoroślowa. W jego górnym odcinku znajdują się dwa stawki. W dolnym z nich rozwija się roślinność wodna z rogiatkiem sztywnym i włosienicznikiem wodnym, a na jego obrzeżu torfowisko przejściowe z wełnianką wąskolistną, siedmiopalecznikiem błotnym, kozłkiem cało listnym. Na obszarze tym rozwijają się szuwały trzcinowe, pałki szerokolistnej, sitowia leśnego, ponikła błotnego, kosaćca żółtego i turzycy zaostrej oraz ziołorośle z wiązówką błotną i bodziszkiem błotnym. W zachodniej części rozwija się łąg olchowo-jesionowy. Do najcenniejszych roślin należą chronione kukułka szerokolistna, goździk kartuzek i centuria pospolita. Omawiany teren jest biotopem lęgowym m.in.: łyski, kokoszki, perkoza, potrzosa, łożówki, pliszki żółtej, pokląskwy i kłaskawki. W okresie lęgowym

2004 roku na górnym stawku słyszano głos wodnika. Zbiorniki wodne są również miejscem rozrodu m.in. kumaków nizinnych (15 godujących samców wiosną 2004 r.), rzekotki drzewnej, żaby śmieszki, żaby trawnej oraz ważek i innych bezkręgowców wodnych (zatoczek rogowy, błotniarka stawowa, pijawki).

– **Łagisza** jako użytek ekologiczny;

Teren położony na północ od elektrociepłowni „Łagisza”. Obejmuje obszar zróżnicowany pod względem siedliskowym – znajduje się tu niewielki zbiornik wodny oraz suchsze tereny na lokalnym wyniesieniu. Ze zbiornikiem wodnym i jego obrzeżem związana jest obecność takich roślin, jak: rdestnica pływająca, jeżogłówka pojedyncza, pałka szerokolistna, przetacznik błotny, ponikło błotne, skrzyp błotny, gorysz błotny, kosaciec żółty, karbieniec pospolity. W miejscach suchszych możemy obserwować omana wierzbolistnego (jedyne stanowisko w mieście), traganka szerokolistnego, goździka kartuzka (chroniony), lepnice rozdętą, wilżynę bezbronną i macierzankę zwyczajną. Natomiast wilgotne zagłębienia terenu porastają: ostrożeń łąkowy, kozłek lekarski, tojeść pospolita, sit rozpierzchły oraz chronione stroczyki (wg danych z roku 1995) – listera jajowata i kruszczyk błotny. Na całej powierzchni omawianego terenu rosną brzozy zwisłe, której towarzyszą osika, sosna, dąb szypułkowy a w miejscach wilgotnych tworzą się zarośla olchowo - wierzbowe. Zaznacza się inwazja trzcinnika piaskowego i nawłoci kanadyjskiej. Gatunkami lęgowymi na tym terenie są m.in.: remiz, kokoszka i świergotek drzewny.

– **Glinice** jako użytek ekologiczny;

Teren zlokalizowany na obszarze nieczynnej cegielni przy ulicy Odrodzenia. Dno glinianki wypełnione jest trwale wodą, której poziom podlega dość dużym wahaniom. Zagłębienie jak i jego otoczenie jest silnie zanieczyszczone odpadami. Stwierdzono tu zbiorowiska wodne z rogiatkiem sztywnym, jezierrą większą, rdestnicą pływającą i włosienicznikiem wodnym oraz szuwarem pałki wąskolistnej, pałki szerokolistnej, situ siniego i oczeretu jeziornego. Stwierdzono też rzadką w regionie turzycę nibyciborowatą.

Zgodnie z zapisami studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, na etapie sporządzania miejscowych planów zagospodarowania, dla przedmiotowych terenów ustala się:

1. Określenie zakresu ochrony z uwzględnieniem przepisów odrębnych.

2. Kształtowanie struktury funkcjonalno – przestrzennej w sposób niestanowiący źródła degradacji projektowanych formy ochrony przyrody.

Na etapie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego zakres ochrony należy dostosować do specyfiki poszczególnych form ochrony przyrody.

Listę projektowanych form ochrony przyrody nie należy traktować jako zamkniętą, powinna ona być aktualizowana w miarę postępów w poznawaniu zasobów przyrodniczych miasta zarówno dla form obszarowych jak i pozostałych.

Szczegółowość danych pozwala na wykorzystanie ich wprost na etapie sporządzania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, dopuszcza się jednak ich modyfikację w zależności od korekt granic działek, sposobu ich użytkowania oraz korekt linii rozgraniczających z innymi terenami (np. drogami), jeżeli w zamyśle granice mają przebiegać po tych obiektach.

VI. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ (SWOT)

Tab. 3. Analiza SWOT

Mocne Strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> Zachowanie w bardzo dobrym stanie obiektów o dużej wartości kulturowej: głównie sakralnych wraz bogactwem zabytków ruchomych oraz cmentarzami i zielenią komponowaną. Dwa zespoły pałacowo – parkowe. Dobre przykłady adaptacji obiektów i obszarów historycznych (park na wzgórzu zamkowym, podziemia będzińskie, synagoga Mizrachi). Zasoby dziedzictwa niematerialnego np. tradycje, wydarzenia historyczne. Zachowanie w większości w dobrym stanie obiektów mieszkalnych. Szlaki i ścieżki łączące atrakcyjne miejsca miasta (Szlak Husarii Polskiej, 25 lecia PTTK, Świerkłaniecki, Via Regia). Atrakcyjne położenie przyrodniczo - krajobrazowe i klimatyczne: na Wyżynie Śląsko- Krakowskiej, makroregionie Wyżyny Śląskiej w Dolinie Przemszy i jej dopływów. Obszar Będzina jest bardzo zróżnicowany, dominują tu głównie niewielkie wzniesienia. Na terenie Miasta występują trzy obszary chronionego krajobrazu, kilka parków, kilkadziesiąt pomników przyrody. Będzin posiada kilka dominant wysokościowych z otwarciami widokowymi: Góra Zamkowa z zamkiem, Kościół św. Trójcy, Góra Kijowa, Góra Parcina (szybowcowa), Góra Św. Doroty. Liczne imprezy cykliczne: 	<ul style="list-style-type: none"> Zły stan niektórych zabytków: dawnej zabudowy Cementowni Grodziec, Kopalni Węgla Kamiennego Grodziec, browaru, cmentarza żydowskiego i wielu obiektów mieszkalnych i kamienic. remonty prowadzone bez wymaganej dokumentacji projektowej, niezgodnie ze sztuką konserwatorską, przy użyciu niewłaściwych materiałów, powodujące niekorzystne zmiany formy i kompozycji zabytku (np. masowa wymiana zabytkowej stolarki okiennej i drzwiowej na niewłaściwą stylistycznie stolarkę z PCV i drzwi z płyt klejonych, docieplenia itp.). Spora ilość nośników reklamowych zasłaniających obiekty zabytkowe, szczególnie w centrum. Nie dokonanie oceny zasobu pod kątem wpisania zabytków do Rejestru zabytków. Brak koncepcji zagospodarowania Cementowni Grodziec. Zbyt niskie środki budżetowe i prywatne przeznaczone na remonty i konserwację obiektów zabytkowych Mała skala działań promocyjnych i edukacyjnych w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego. Niska świadomość społeczna dla znaczenia ochrony i opieki nad zabytkami.

<p>Międzynarodowy Festiwal Kolęd i Pastoralek, Festiwal Muzyki Celtyckiej.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dobra baza turystyczna. • Bogactwo zachowanych materiałów ikonograficznych, dokumentacji fotograficznej i opracowań, w tym Studium Miasta Będzina, które to materiały umożliwiają przeprowadzenie skutecznej rewaloryzacji oraz odtworzenia części zniszczonej zabudowy. 	
--	--

Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> • Dogodne położenie blisko szlaków komunikacyjnych: 12 km od Katowic, 5 km od Sosnowca, 4 km od Dąbrowy Górniczej, najważniejsze drogi to: droga krajowa DK nr 86, droga krajowa DK nr 94, droga wojewódzka nr 910, linie kolejowe nr 1 i 183, bliskość międzynarodowego portu lotniczego Katowice – Przyszowice. • Zwiększenie świadomości mieszkańców w zakresie ważności znaczenia ochrony i opieki nad zabytkami i wartości dziedzictwa kulturowego. • Zwiększanie środków budżetu na prace remontowo konserwatorskie obiektów i terenów zabytkowych. • Skuteczniejsze pozyskiwanie i wykorzystanie funduszy UE, 	<ul style="list-style-type: none"> • Zacieranie walorów historycznych obiektów zabytkowych przez przypadkowe przebudowy i modernizacje powodujące ich dewaloryzację. • Wydawanie zezwoleń na nową zabudowę mieszkaniową i użytkową rozbieżną ze stylistyką historyczną regionu. • Stosowanie nowoczesnych materiałów, technologii lub kolorystyk niedostosowanych do historycznego charakteru zabudowy. • Degradacja środowiska naturalnego i jego zanieczyszczenie, dewastacja obiektów i zespołów zabytkowych. • Niestabilność i powszechna nieznajomość przepisów prawa. • Słaba świadomość inwestorów w odniesieniu do wartości obiektów zabytkowych.

<p>państwowych, resortowych na prace remontowo-konserwatorskie.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rozbudowywanie bazy turystycznej. • Wzrost świadomości mieszkańców miasta i gminy w zakresie poprawy estetyki otoczenia i właściwego użytkowania obiektów zabytkowych. • Wykorzystanie doświadczeń międzynarodowych, państwowych i regionalnych w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego. • Popularyzowanie dobrych wzorców zagospodarowania i poszanowania obiektów zabytkowych. • Przestrzeganie zapisów miejscowych planów zagospodarowania w zakresie ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego. • Szeroka promocja walorów przyrodniczych i dziedzictwa kulturowego Miasta. • Wykorzystanie nowoczesnych narzędzi komunikacji (internet, bazy informacji turystycznej) dla popularyzacji walorów przyrodniczych, krajobrazowych i zasobów dziedzictwa kulturowego Miasta. 	<ul style="list-style-type: none"> • Relatywnie wysokie koszty rewaloryzacji obiektów zabytkowych przekraczające często możliwości inwestorów indywidualnych i odstraszać potencjalnych inwestorów instytucjonalnych. • Niewłaściwe użytkowanie obiektów zabytkowych. • Pogarszanie się stanu technicznego zabytków. • Trudności z regulacją spraw własnościowych.
---	--

Wnioski: Będzin posiada bogaty zasób dziedzictwa kulturowego. Najmocniejszą jego stroną jest bezsprzecznie zamek obronny z XIV wieku, a także zabytki sakralne i zespoły pałacowo-parkowe. Wielką wartość posiada również historyczne centrum miasta, jak i historycznie ukształtowane jednostki osadnicze: Łagisza i Grodziec. Dużym atutem jest także zachowanie zieleni komponowanej. Będzin posiada kilka dominant

wysokościowych z otwarciami widokowymi: Góra Zamkowa z zamkiem, Kościół św. Trójcy, Góra Kijowa, Góra Parcina (szybowcowa), Góra „Dorotka”. Miasto posiada również bogate dziedzictwo niematerialne: tradycje przemysłowe, handlowe i rzemieślnicze, było miejscem wielu historycznych zdarzeń. Znaczący jest też udział dziedzictwa kultury żydowskiej. Duża część zabytków rejestrowych znajduje się w dobrym lub bardzo dobrym stanie technicznym. W poniższej tabeli przedstawiono stan zachowania obiektów wpisanych do rejestru zabytków z uwzględnieniem planowanych działań inwestycyjnych.

Tab.4. Stan zachowania obiektów zabytkowych

L.P.	OBIEKT	ADRES	WŁASNOŚĆ	STAN ZACHOWANIA/ PRZEPROWADZONE DZIAŁANIA	PLANOWANE DZIAŁANIA
1	<p>Zamek obronny z XIV wieku</p> <p>Granice ochrony obejmują zamek górny, ruiny zamku dolnego, przyległe fosy i najbliższe otoczenie</p>	Zamkowa 1	<p><u>Właściciel</u> Gmina Będzin</p> <p><u>Użytkownik wieczysty</u> Muzeum Zagłębia w Będzinie</p>	<p>Stan średni</p> <p><u>Przeprowadzone działania:</u></p> <p><u>2016</u> wykonanie prac interwencyjnych przy murze obwodowym Zamku, podstemplowanie muru balami, zabezpieczenie muru przed wnikaniem wody, zabezpieczenie przed osuwaniem się skarpy.</p> <p><u>2017</u> wzmocnienie, renowacja i naprawa na Zamku w Będzinie: wyrzuszonych fragmentów kamiennego lica obwodowego muru zewnętrznego Zamku wraz z przyległymi przyporami od strony północno – wschodniej, etap I, etap II.</p> <p><u>2017</u> wykonanie dokumentacji projektowej wraz z</p>	

				<p>modernizacją istniejącego systemu sygnalizacji pożarów w obiekcie Zamek.</p> <p><u>2017</u> remont, renowacja i naprawa z częściową wymianą elementów architektonicznych Zamku w Będzinie ze szczególnym uwzględnieniem dachu stróżówki, metalowego stropu widokowego na szczycie baszty wraz z masztem, balustrad przy schodach terenowych przed wejściem na dziedziniec i do okrągłej baszty.</p> <p><u>2017</u> wykonanie i montaż gablot ekspozycyjnych w obiekcie zamek.</p> <p><u>2018</u> wzmocnienie, renowacja i naprawa przy jednoczesnym zachowaniu oryginalnej substancji zabytko wejobwodowego muru zewnętrznego Zamku wraz z przyporami – I etap prac.</p> <p><u>2019</u> zabezpieczenie siatką polipropylenową połowy obwodu wieży Zamku w Będzinie.</p>	
2	Zespół pałacowo – parkowy w Będzinie - Gzichowie	Gzichowska 15	<u>Właściciel:</u> Gmina Będzin	<p>Stan średni</p> <p><u>Przeprowadzone działania:</u></p>	

			<p><u>Użytkownik wieczysty:</u> Muzeum Zagłębia w Będzinie</p>	<p><u>2017</u> renowacja naprawa i remont obiektów składowych zabytkowego zespołu pałacowo – parkowego ze szczególnym uwzględnieniem kolumn, tarasu, portalu, rzeźb parkowych oraz pomieszczenia sanitarnego.</p> <p><u>2017</u> zamontowanie w obiekcie Pałac Mieroszewskich aparaty rejestrującej zjawiska sejsmiczne.</p> <p><u>2019</u> prace remontowo – konserwatorskie w Pałacu Mieroszewskich (rynny).</p> <p><u>2019</u> poprawa sprawności przewodów kominowych w Pałacu Mieroszewskich poprzez montaż nowych nasad kominowych</p>	
3	Dekoracja malarska (polichromia) w Domu Modlitwy – Sali Męskiej synagogi Mizrahi	Ignacego Potockiego 3	<p><u>Właściciel:</u> Gmina Będzin</p>	<p>Stan dobry</p> <p><u>Przeprowadzone działania:</u></p> <p>2019 montaż systemu wentylacji</p>	
4	Rzeźba parkowa Bachantka, późnobarokowa z pocz. XVIIIw., pełnoplastyczna, wykonana w kamieniu	Będzin, Gzichów	<p><u>Właściciel:</u> Gmina Będzin</p> <p><u>Użytkownik wieczysty:</u> Muzeum Zagłębia w Będzinie</p>	<p>Stan bardzo dobry</p> <p><u>Przeprowadzone działania:</u></p> <p>2017 konserwacja obiektu przeprowadzona pod względem technicznym</p>	

				<p>i estetyczno – plastycznym, działania o charakterze profilaktycznym, usunięto warstwę patyny i zabezpieczono kamień przed oddziaływaniem substancji chemicznych występujących w atmosferze, wykonano zabiegi wzmacniające kamień i hydrofobizacji</p>	
5	<p>Rzeźba parkowa Bachus, późnobarokowa z pocz. XVIIIw., pełnoplastyczna, wykonana w kamieniu</p>	Będzin Gzichów	<p>Właściciel: Gmina Będzin</p> <p>Użytkownik wieczysty: Muzeum Zgłębia w Będzinie</p>	<p>Stan bardzo dobry</p> <p><u>Przeprowadzone działania:</u></p> <p><u>2017</u> konserwacja obiektu przeprowadzona pod względem technicznym i estetyczno – plastycznym, działania o charakterze profilaktycznym, usunięto warstwę patyny i zabezpieczono kamień przed oddziaływaniem substancji chemicznych występujących w atmosferze, wykonano zabiegi wzmacniające kamień i hydrofobizacji.</p>	

Potencjał Miasta osłabiają w dość dużym stopniu czynniki o charakterze społecznym, ekonomicznym oraz niski stopień świadomości i wiedzy społeczności lokalnej, dotyczący wartości kulturowych, którymi odznacza się miasto. Przypadkowe remonty i modernizacje obiektów prowadzą często do całkowitego zatarcia ich walorów zabytkowych. Zmieniające się warunki społeczno-polityczne (m.in. otwarcie na współpracę międzyregionalną, członkostwo w Unii Europejskiej i możliwość korzystania z jej funduszy, poprawa

warunków komunikacyjnych) stwarzają wielką szansę do właściwego wykorzystania wyżej wymienionego potencjału przez właściwe działania rewaloryzacyjne elementów krajobrazu kulturowego. Działania takie winny być starannie zaplanowane, kontrolowane i prowadzone przez specjalistów. Niewłaściwe remonty czy inwestycje mogą bowiem doprowadzić do zatarcia lub pomniejszenia wartości kulturowych.

VII. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa, iż opracowanie programu opieki nad zabytkami ma na celu:

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania przestrzennego kraju.
2. Uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanów ich zachowania.
4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
5. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Gminny program opieki nad zabytkami miasta Będzin służy ochronie i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego, w różnych dziedzinach życia społecznego. Realizacja wyznaczonych celów, wymaga przede wszystkim zmiany w świadomości, szczególnie w obszarze odpowiedzialności jednostki samorządu terytorialnego, podmiotów, instytucji i sfer funkcjonalnych, które odpowiadają za ochronę środowiska kulturowego i naturalnego, za ład i zagospodarowanie przestrzenne, a także wyznaczone kierunki rozwoju miasta. Ważne jest także, aby właściciele zabytkowych obiektów, zmienili swoje podejście, przyczyniając się w ten sposób do poprawy stanu zachowania wszelkich dóbr środowiska kulturowego i naturalnego. Zadaniem samorządu jest przejęcie roli inicjującej i stymulującej opiekę nad dziedzictwem kulturowym gminy, jako wartości podlegającej szczególnej trosce uwarunkowanej względami polityczno – społecznymi.

PRIORYTETY GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Na podstawie przeprowadzonej oceny stanu dziedzictwa kulturowego miasta, za pomocą analizy SWOT, zostały opracowane trzy priorytety, do których realizacji wyznaczono kierunki działania wraz z zadaniami. Priorytety te osiągnięte zostaną w perspektywie długofalowej, wieloletniej, których ostatecznym rezultatem będzie przywrócenie zabytkom miasta właściwych im walorów historycznych i estetycznych.

Priorytet I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego

Priorytet II: Kształtowanie krajobrazu kulturowego i jego ochrona

Priorytet III: Promocja zasobu dziedzictwa kulturowego Będzina

KIERUNKI DZIAŁAŃ I ZADANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA BĘDZINA

PRIORYTET I: REWALORYZACJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Dla priorytetu pierwszego, ustalono następujące kierunki działań, wraz z zadaniami dla każdego z kierunków.

Kierunek działań:

K .1. Ochrona i rewaloryzacja obiektów i zespołów zabytkowych

NUMER ZADANIA	NAZWA ZADANIA	INSTYTUCJA ODPOWIEDZIALNA	OKRES REALIZACJI	PRZYKŁADOWE ŹRÓDŁA FINANSOWANIA
K.I.1.1.	Opracowanie planu remontów, ekspertyz, dokumentacji projektowej dla zabytków stanowiących własność gminy.	Urząd Miejski w Będzinie, Muzeum Zagłębia w Będzinie	2020 – 2023	Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Dotacja Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Środki budżetowe gminy
K.I.1.6.	Konserwacje eksponatów <u>Konserwacja w I kolejności:</u> MB 28-sztandar, MB 39-plan miasta Będzina, MB 140-dokument z budowy zamku sieleckiego, MB 141-dokument z prac remontowych prowadzonych w zamku sieleckim, MB 189-tabela likwidacyjna wsi Małobądz, MB 343-prasa, MB 352 – mapa powiatu będzińskiego, MB 405- dokumenty rodziny Więcków,	Muzeum Zagłębia w Będzinie <u>Przeprowadzone konserwacje:</u> <u>2016</u> solniczka MB226/H, zabytki archeologiczne 21 sztuk, sztandar MB/28, zegar kominkowy MB/S/266. <u>2017</u> misa MB/A/81:91 zabytki	2020 – 2023	Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego

<p>MB 418-księga posiedzeń komitetu budowy kościoła w Grodźcu,</p> <p>MB 428-książka żydowska,</p> <p>MB 430-książka żydowska,</p> <p>MB 431-książka żydowska,</p> <p>MB 432-książka żydowska,</p> <p>MB 435-książka żydowska,</p> <p>MB 436-książka żydowska,</p> <p>MB 437-książka żydowska,</p> <p>MB 438-książka żydowska,</p> <p>MB 439-książka żydowska,</p> <p>MB 441-książka żydowska,</p> <p>MB 442-książka żydowska,</p> <p>MB 451-rosyjska mapa sztabowa,</p> <p>MB 526-księga zapowiedzi i ślubów,</p> <p>MB 529-księgi zakładów Reich&Co. z Zawiercia,</p> <p>MB 534-fragment Tory,</p> <p>MB/S/30-barek,</p> <p>MB/S/218-makata z manufaktury Potockich,</p> <p>MB/S/132/1-5 komplet mebli,</p> <p>MB/S/131/1-stół z kompletu mebli,</p> <p>MB/S/131/6-witryna z kompletu mebli,</p> <p>MB/S/247-stolik,</p> <p>MB/S/243-makata, MB/S/241-makata z manufaktury Potockich,</p> <p>MB/S/233-komoda, MB/S/242-makata z manufaktury Potockich.</p> <p><u>Konserwacja w II kolejności:</u></p> <p>MB 3-mapa,</p> <p>MB 13-mapa,</p> <p>MB 14- mapa,</p> <p>MB 150-sztandar</p> <p>MB 290-akt kupna-sprzedaży z Żarek,</p> <p>MB 291-dokument sądowy,</p> <p>MB 298-mapa powiatu będzińskiego,</p> <p>MB 318-dyplom,</p> <p>MB 434-książka żydowska,</p> <p>MB 443-książka żydowska,</p> <p>MB 447-mapa plan sieci międzymiastowej,</p> <p>MB 521-kopia postanowienia Izby Sądowej,</p> <p>MB/S/54-obraz olej na płótnie,</p> <p>MB/S/53-obraz olej na płótnie,</p> <p>MB/S/230-naczynie, MB/S/224-komoda w stylu</p>	<p>numizmatyczne w ilości 531 sztuk.</p> <p><u>2018</u></p> <p>153 zabytki metalowe ze stanowiska Żarnowiec,</p> <p>45 zabytków metalowych ze stanowiska Będzin – Zamek,</p> <p>komoda MB/S/119,</p> <p>komoda MB/S/118,</p> <p>komoda MB/S/234</p> <p>krzesło MB/S/176,</p> <p>szafa ubraniowa MB/S/265,</p> <p>biurko MB/S/257.</p> <p><u>2019</u></p> <p>zegar kominkowy MB/S/124</p>		
---	--	--	--

	<p>Biedermeier, MB/S/136-lustro, MB/S/294-makata z manufaktury Potockich, MB/S/306-modlitewnik, MB/S/15-litografia, przebywa w magazynie.</p> <p><u>Konserwacja w III kolejności:</u> MB 15-mapa, MB 128-medal okolicznościowy, MB 375-dowód osobisty, MB 379-dziennik ogłoszeń, MB 386-dyplom majstra ślusarskiego, MB 425-plan pól górniczych, MB 440-książka żydowska, MB 502-ekstrakt z dokumentu, MB 520-księga domu, MB 522-kopia postanowienia Piotrkowskiej Osobowej Komisji, MB 523-wypis z aktu notarialnego, MB 524-dokument przedstawiający Towarzystwo skutnicze z Małobądzka, MB 532-zbiór dokumentów.</p>			
K.I.1.7.	<p>Prowadzenie prac remontowo – konserwatorskich przy obiektach i terenach zabytkowych w tym:</p> <p><u>Pałac Mieroszewskich:</u> Renowacja wszystkich drzwi, podłóg drewnianych w salach wystawowych i pozostałych, wymiana drewnianych cokołów przypodłogowych, renowacja drewnianych schodów prowadzących z holu na piętro, renowacja drewnianych schodów znajdujących się na klatkach bocznych, kompleksowa i specjalistyczna naprawa murów wewnętrznych i zewnętrznych lewego traktu, malowanie wewnątrz uwzględniając kompleksowy remont ścian/sufitów na pierwszym piętrze, na którym są ślady po zalaniach (sale: centralna, dwie wystawowe czasowe prawego traktu),</p>	Urząd Miejski w Będzinie Muzeum Zagłębia w Będzinie	2020 – 2023	<p>Dotacja Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków</p> <p>Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego</p>

	<p>remont elewacji zewnętrznej uwzględniający remont balkonu, remont piwnic, odświeżenie polichromii (pęknięcia, rysy, zabrudzenia – te głównie na Myśliwskiej i turniejowej).</p> <p><u>Zamek w Będzinie:</u> Część muzealna w tym m.in.: renowacja schodów drewnianych oraz drzwi, renowacja lub wymiana podłóg drewnianych na salach wystawowych, zamontowanie systemu monitoringu zewnętrznego. Wieża widokowa w tym m.in. remont/modernizacja schodów prowadzących na szczyt wieży, remont zadaszenia wraz z wymianą drzwi (forma budki), zabezpieczenie i odświeżenie okratowania.</p>			
K.I.1.10	<p>Rewaloryzacja cennych historycznie ciągów jezdnych i pieszych w obrębie wpisanego do rejestru zabytków układu urbanistycznego miasta w tym: remont drogi dojazdowej do Zamku (demontaż kamienia oraz selekcja materiału w celu wtórnego wykorzystania, uzupełnienie z wykorzystaniem wapienia jurajskiego ze złóż lokalnych, wykonanie podbudowy, wykonanie obrzeży.</p>	<p>Urząd Miejski w Będzinie</p> <p>Muzeum Zagłębia w Będzinie</p>	2020 – 2023	<p>Dotacja Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków</p> <p>Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego</p> <p>Środki budżetowe gminy</p>
K.I.1.14	<p>Aplikowanie ośrodki zewnętrzne na prace konserwatorskie, restauratorskie, roboty budowlane dla obiektów wpisanych do rejestru zabytków</p>	<p>Urząd Miejski w Będzinie</p> <p>Muzeum Zagłębia w Będzinie</p>	2020 – 2023	<p>Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego</p> <p>Dotacje Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków</p>

K.2. Wyeksponowanie zabytków i walorów krajobrazu kulturowego

NUMER ZADANIA	NAZWA ZADANIA	INSTYTUCJA ODPOWIEDZIALNA	OKRES REALIZACJI	PRZYKŁADOWE ŹRÓDŁA FINANSOWANIA
K.I.2.1.	<p>Iluminacja obiektów zabytkowych w oparciu o opracowane wytyczne dotyczące formy, natężenia</p>	<p>Urząd Miejski w Będzinie</p> <p>Muzeum Zagłębia</p>	2020 – 2023	Środki budżetowe gminy

	oraz barwy światła podkreślające zabytkowe elewacje w tym iluminacja Pałacu Mieroszewskich oraz parku.	w Będzinie		
K.I.2.2.	Aranżacja pomieszczeń pałacowych (buduar) oraz pomieszczeń z pamiątkami	Muzeum Zagłębia w Będzinie	2020 – 2023	
K.I.2.3.	Aranżacja pomieszczenia z pamiątkami w obiekcie Zamek	Muzeum Zagłębia w Będzinie	2020 – 2023	
K.I.2.4.	Aranżacja multimedialna podziemi wzgórza zamkowego w Będzinie. Realizacja projektu "Kalejdoskop historii – trasa ekspozycyjna pod wzgórzem Zamkowym".	Urząd Miejski w Będzinie Muzeum Zagłębia w Będzinie W 2017 roku zrealizowano zadanie "Aranżacja Podziemi Będzińskich" – zakres wykonanych prac: modernizacja instalacji elektrycznej wraz z dokumentacją, wykonanie strefy bezpieczeństwa (brama zabezpieczająca, wieszak do kasków, zakup i oznaczenie kasków), zakup, montaż oprogramowanie zestawu multimedialnego, wykonanie i montaż nowych gablot ekspozycyjnych, wyposażenie ich w eksponaty, wykonanie, projekt, montaż plansz PCV dla bloków tematycznych, zakup, montaż, zabezpieczenie i aranżacja elementów wystawy stałej w podziemiach zgodnie z projektem koncepcyjnym.	2020 – 2023	

Jako jeden z celów wymienić należy odnowę funkcjonalną i estetyczną przestrzeni miejskiej Miasta Będzina. Lokalizacja projektu – Stare Miasto – Rybny Rynek, Plac Kazimierza Wielkiego. Planowane działania do podjęcia to:

- przebudowa/budowa infrastruktury technicznej terenu rewitalizowanego;
- zagospodarowanie terenu zielenią;
- wprowadzenie elementów małej architektury;
- remont nawierzchni placów i chodników;

remont elewacji kamienic oraz roboty budowlane części wspólnych budynków mieszkalnych.

Prognozowane rezultaty:

- przestrzeń publiczna, której nadano estetyczną i funkcjonalną formę;
- wielorodzinne budynki mieszkalne poddane remontom / termomodernizacji;
- ciągi komunikacji pieszej, których stan techniczny uległ poprawie;
- podniesienie atrakcyjności obszarów zdegradowanych jako miejsca zamieszkania

PRIORYTET II: KSZTAŁTOWANIE KRAJOBRAZU KULTUROWEGO I JEGO OCHRONA

Dla priorytetu drugiego, ustalono następujące kierunki działań, wraz z zadaniami dla każdego z kierunków.

Kierunki działań:

K.1. Podjęcie działań mających na celu podniesienie atrakcyjności krajobrazu kulturowego i przyrodniczego miasta na potrzeby edukacyjne, społeczne i turystyczne.

NUMER ZADANIA	NAZWA ZADANIA	INSTYTUCJA ODPOWIEDZIALNA	OKRES REALIZACJI	PRZYKŁADOWE ŹRÓDŁA FINANSOWANIA
K.II.1.3.	<p>Rewaloryzacja ogrodów miejskich – ogród francuski przy Pałacu Mieroszewskich:</p> <ul style="list-style-type: none"> - wykonanie nasadzeń z tyłu Pałacu, przy skwerze i przed oficyną zgodnie z projektem zaakceptowanym przez WUOZ - wykonanie projektu alejek z uwzględnieniem oświetlenia zewnętrznego oraz kompleksowego systemu nawadniającego, a także remontu schodów i donic. 	Muzeum Zagłębia w Będzinie	2020 – 2023	<p>Dotacja Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków</p> <p>Środki budżetowe gminy</p> <p>Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Katowicach</p>

PRIORYTET III: PROMOCJA ZASOBU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO BĘDZINA

Dla priorytetu trzeciego, ustalono następujące kierunki działań, wraz z zadaniami dla każdego z kierunków.

Kierunki działań:

K.1. Szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym miasta

NUMER ZADANIA	NAZWA ZADANIA	INSTYTUCJA ODPOWIEDZIALNA	OKRES REALIZACJI	PRZYKŁADOWE ŹRÓDŁA FINANSOWANIA
K.III.1.2.	Digitalizacja regionalnych i lokalnych zasobów zabytkowych (digitalizacja zasobu gwarantuje powszechny dostęp do niego oraz ochronę dziedzictwa kulturowego przed bezpowrotnym zniknięciem z zasobów kultury).	Muzeum Zagłębia w Będzinie	2020 – 2023	
K.III.1.3.	Opracowanie mapy zabytków w czytelnej, przystępnej formie, służącej mieszkańcom i turystom	Muzeum Zagłębia w Będzinie	2020 – 2023	

K.2. Edukacja i promocja służąca budowaniu tożsamości kulturowej

NUMER ZADANIA	NAZWA ZADANIA	INSTYTUCJA ODPOWIEDZIALNA	OKRES REALIZACJI	PRZYKŁADOWE ŹRÓDŁA FINANSOWANIA
K.III.2.1.	Aktywizacja lokalnej społeczności w zakresie opieki nad regionalnym dziedzictwem kulturowym, propagowaniem wśród niej wiedzy na ten temat	Urząd Miejski w Będzinie Muzeum Zagłębia w Będzinie	2020 – 2023	
K.III.2.2.	Promocja zabytków poprzez udział w zorganizowanych obchodach Europejskich Dni Dziedzictwa. Zgodnie z założeniami EDD w całej Europie wszystkie wydarzenia są bezpłatne a instytucje i organizacje biorące w nich udział nie czerpią z tego korzyści.	Urząd Miejski w Będzinie Muzeum Zagłębia w Będzinie	2020 – 2023 zadanie ma charakter cykliczny	
K.III.2.3.	Promowanie przykładów dobrych praktyk w sferze konserwacji i rehabilitacji obiektów zabytkowych (prawidłowe prowadzenie prac remontowych, właściwe rozpoznanie obiektu, przestrzeganie zasady kompozycji bryły, stosowanie właściwych materiałów itp.)	Urząd Miejski w Będzinie Muzeum Zagłębia w Będzinie	2020 – 2023 zadanie ma charakter cykliczny	
K.III.2.4.	Wspieranie wydawania publikacji (folderów promocyjnych, informatorów, przewodników) poświęconych dziedzictwu kulturowemu miasta w ujęciu	Urząd Miejski w Będzinie Muzeum Zagłębia w Będzinie	2020 – 2023 zadanie ma charakter cykliczny	Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego

	materialnym i niematerialnym.			
K.III.2.5.	Organizowanie i wspieranie realizacji działań edukacyjnych z zakresu kultury, organizacji konkursów – np. plastycznych, fotograficznych, wiedzy o zabytkach miasta, wystaw plenerowych poświęconych historii miasta i innych działań edukacyjnych, informacyjnych i prezentujących dobra kultury na terenie miasta, skierowanych głównie do dzieci i młodzieży.	Urząd Miejski w Będzinie Muzeum Zagłębia w Będzinie	2020 – 2023 zadanie ma charakter cykliczny	Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego
K.III.2.6.	Współdziałanie z organizatorami różnych imprez i przedsięwzięć związanych z obchodami rocznic historycznych i wydarzeń szczególnie istotnych dla dziejów miasta	Urząd Miejski w Będzinie Muzeum Zagłębia w Będzinie	2020 – 2023 zadanie ma charakter cykliczny	Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego
K.III.2.7.	Inwentaryzacja zasobu dziedzictwa kulturowego Będzina (tradycje i przekazy ustne w tym: przysłowia, bajki, historia i język jako nośnik informacji, obrzędy, zwyczaje i rytuały w tym świąteczne, rzemiosło tradycyjne, wiedza i praktyki związane z funkcjonowaniem wszechświata i przyrody.	Urząd Miejski w Będzinie Muzeum Zagłębia w Będzinie	2020 – 2023 zadanie ma charakter cykliczny	Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego
K.III.2.8.	Wspieranie działalności kulturalnej związanej z ochroną zabytków i tradycji w tym działalności prowadzonej przez organizacje pozarządowe.	Urząd Miejski w Będzinie Muzeum Zagłębia w Będzinie	2020 – 2023 zadanie ma charakter cykliczny	
K.III.2.9.	Kontynuacja realizacji imprez kulturalnych i wydarzeń artystycznych celem aktywizacji przestrzeni historycznych – przedpole zamku, odnowiony skwer przed murami miejskimi, zrewaloryzowany park na wzgórzu zamkowym.	Urząd Miejski w Będzinie Muzeum Zagłębia w Będzinie	2020 – 2023 zadanie ma charakter cykliczny	Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego
K.III.2.10.	Realizacja projektów edukacyjnych w tym z zakresu edukacji kulturalnej i artystycznej.	Urząd Miejski w Będzinie Muzeum Zagłębia w Będzinie	2020 – 2023 zadanie ma charakter cykliczny	Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA BĘDZIN NA LATA 2021-2024

K.III.2.11.	Promocja walorów przyrodniczo – krajobrazowych, historycznych m.in. poprzez opracowanie i wydawanie specjalistycznych publikacji	Urząd Miejski w Będzinie Muzeum Zagłębia w Będzinie	2020 – 2023 zadanie ma charakter cykliczny	
-------------	--	--	---	--

VIII. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawę niniejszego instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawne i zawarte w nich regulacje dotyczące instrumentów prawno - ekonomicznych i finansów publicznych. Przyjmuje się, że zadania Gminnego programu opieki nad zabytkami będą realizowane poprzez wspólne działania władz samorządowych, właścicieli oraz zarządców obiektów, diecezje, organizacje pozarządowe i stowarzyszenia, lokalne środowisko naukowe. Zadania będą wykonywane przez gminne jednostki organizacyjne (szkoły, instytucje kultury i inne) oraz wydziały Urzędu Miasta w ramach zadań własnych, poprzez istniejące i planowane instrumenty: prawne (poprzez wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów o wartościach artystycznych i zabytkowych, prowadzenie gminnej ewidencji zabytków wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków, uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego), finansowe (korzystanie z programów uwzględniających dofinansowanie ze środków zagranicznych, nagrody, ulgi finansowe dla właścicieli i zarządców obiektów zabytkowych, dotacje na prace remontowe, konserwatorskie i prace budowlane), kontrolne (aktualizacja gminnej ewidencji zabytków, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego), społeczne (edukacja, promocja, informacja, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami), koordynacyjne (realizacje projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi itp.).

IX. ZASADY OCENY REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zgodnie z art. 87 ust. 1 i ust. 5 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Gminny program opieki nad zabytkami jest sporządzany na okres 4 lat, a co 2 lata wójt gminy (burmistrz, prezydent miasta) sporządza sprawozdanie z realizacji programu, które przedstawia radzie gminy.

Wnioskuje się, żeby sprawozdanie z realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami były przekazywane do wiadomości Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Katowicach.

Sprawozdanie powinna poprzedzić ocena poziomu realizacji gminnego programu, uwzględniająca wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania gminnego programu opieki nad zabytkami oraz efektywność ich wykonania. Wskaźniki realizacji planowanych zadań należy oprzeć na monitoringu działań prowadzonych w ramach założeń programowych określonych w rozdziale VIII Gminnego programu opieki nad zabytkami.

Kryteria oceny realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami:

Tab.5. Wskaźniki oceniające poziom realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami w ramach Priorytetu I, II, III.

NAZWA PRIORYTETU	WSKAŹNIKI
<p>Priorytet I</p> <p>Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego</p>	<ul style="list-style-type: none"> Ilość wniosków o wpis do Rejestru zabytków obiektów, obszarów i zespołów zabytkowych. Procentowy udział wydatków finansowych z budżetu miasta na ochronę i opiekę nad zabytkami. Wartość pozyskanych środków finansowych ze źródeł pozabudżetowych przez miasto. Ilość obiektów poddanych pracom remontowo - konserwatorskim oraz wartość wykonanych prac. Ilość zmodernizowanych bądź nowo utworzonych elementów infrastruktury służącej rozwojowi turystyki kulturowej. Ilość złożonych wniosków o dofinansowanie. Ilość udzielonych dotacji organizacjom pozarządowym. Liczba sporządzonych ekspertyz, dokumentacji, koncepcji dla obiektów zabytkowych i historycznych. Liczba wykonanych aranżacji pomieszczeń i obiektów. Liczba obiektów, eksponatów poddanych konserwacji.
<p>Priorytet II</p>	<ul style="list-style-type: none"> Procentowy poziom objęcia terenu miasta obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego. Liczba utworzonych szlaków turystycznych związanych z dziedzictwem kulturowym, otwartych

<p>Kształtowanie krajobrazu kulturowego i jego ochrona</p>	<p>wystaw, zorganizowanych konkursów, wystaw, szkoleń i innych działań edukacyjnych.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ilość przeprowadzonych prac porządkowo - pielęgnacyjnych na terenach zielonych. • Liczba utworzonych parków kulturowych. • Liczba przeprowadzonych kontroli stanu zachowania obiektów zabytkowych stanowiących własność miasta.
<p>Priorytet III</p> <p>Promocja zasobu dziedzictwa kulturowego Będzina</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba wydanych opracowań, map, folderów reklamowych, przewodników służących promocji dziedzictwa kulturowego miasta. • Liczba zwiedzających Muzeum Zagłębia. • Liczba zorganizowanych eventów, wystaw, konkursów. • Liczba zrealizowanych projektów edukacyjnych.

X. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zasady finansowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami określa rozdział 7 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.

Finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych spoczywa na właścicielu (posiadaczu) obiektu zabytkowego - osobie prawnej lub fizycznej posiadającej tytuł prawny do zabytku. Dla jednostki samorządu terytorialnego, będącej właścicielem zabytku, opieka nad zabytkiem stanowi jego zadanie własne. Finansowanie nie spoczywa wyłącznie na władzach samorządowych, opieka nad zabytkami, a więc i finansowanie spoczywa na właścicielu obiektu. Na wniosek właściciela (j.s.t. czy osoby prawnej i fizycznej może być udzielona dotacja celowa). Finansowanie może pochodzić z różnych źródeł: krajowych i zagranicznych.

DOTACJE WOJEWÓDZKIEGO KONSERWATORA ZABYTKÓW

Udzielane są w celu poprawy stanu zachowania zabytków poprzez ochronę i zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, konserwację i rewaloryzację zabytków, udostępnianie zabytków na cele publiczne. Kwalifikują się prace prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, realizowane bez udziału środków europejskich. Planowane w roku udzielenia dotacji lub prowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (refundacja). Uprawnionymi wnioskodawcami są jednostki posiadające tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego.

PROGRAM „KREATYWNA EUROPA 2021 – 2027”

Programem tym Unia Europejska chce zaoferować większe wsparcie europejskim artystom i twórcom, a tym samym przyczynić się do dalszego rozwoju europejskiej kultury i tożsamości.

Konkretne cele programu „Kreatywna Europa” to m.in.:

- zwiększenie współpracy artystycznej i kulturalnej (w tym mobilność artystów i specjalistów) na szczeblu Unii;
- propagowanie współpracy, konkurencyjności i innowacyjności potencjału europejskiej branży audiowizualnej;
- wspieranie tworzenia, rozprowadzania i promowania europejskich utworów;
- promowanie zróżnicowanych, pluralistycznych środowisk medialnych;
- promowanie umiejętności korzystania z mediów.

Ponadto program obejmuje swoim zakresem:

- wsparcie dla tłumaczenia i promowania utworów literackich w całej UE;
- opracowywanie dzieł audiowizualnych, w tym gier wideo
- produkcję innowacyjnych treści telewizyjnych, koprodukcje europejskie i międzynarodowe;
- wsparcie dla międzynarodowej sprzedaży i międzynarodowego obiegu niekrajowych utworów europejskich na wszystkich platformach.

"Kreatywna Europa" będzie też wspierać:

- projekty z zakresu architektury i ochrony dziedzictwa;
- europejskie festiwale filmowe oraz sektor muzyczny;
- europejskie stolicy kultury – eksponujące bogactwo i zróżnicowanie kultur w Europie;
- Europejską Nagrodę Literacką – wyróżniającą najlepszych debiutantów w Europie
- znak dziedzictwa europejskiego – identyfikujący miejsca o dużym znaczeniu z punktu widzenia historii i jedności UE.

PROGRAM EUROPA DLA OBYWATELI

"Europa dla obywateli" to program Unii Europejskiej wspierający organizacje pozarządowe i samorządy, a także inne organizacje i instytucje nienastawione na zysk, działające w obszarze społeczeństwa obywatelskiego, kultury i edukacji, w realizacji projektów związanych z tematyką obywatelstwa europejskiego, inicjatyw lokalnych, zaangażowania społecznego i demokratycznego oraz pamięci europejskiej.

Cele Programu:

- przyczynianie się do lepszego zrozumienia historii i różnorodności Unii Europejskiej przez jej obywateli;
- wzrost świadomości obywatelskiej w zakresie pamięci o przeszłości, wspólnej historii i wartościach;
- zachęcanie do demokratycznego uczestnictwa obywateli na szczeblu UE, rozwijanie ich wiedzy na temat procesu kształtowania polityki Unii i promowanie możliwości społecznego zaangażowania i międzykulturowego dialogu oraz wolontariatu w skali całej UE.

PROGRAMY OPERACYJNE MINISTRA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką

zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

Program „Dziedzictwo Kulturowe”

Celem programu jest ochrona polskiego dziedzictwa kulturowego w kraju i za granicą, wspieranie działalności muzeów oraz popularyzacja kultury ludowej. Program „Dziedzictwo kulturowe” składa się z następujących priorytetów:

- Ochrona zabytków;
- Wspieranie działań muzealnych;
- Kultura ludowa;
- Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą;
- Ochrona zabytków archeologicznych;
- Ochrona i cyfryzacja dziedzictwa kulturowego;
- Miejsca Pamięci Narodowej.

Program „Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego”

Celem programu jest zwiększenie efektywności wykorzystania środków europejskich na rzecz rozwoju kultury, w tym ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego. Program polega na dofinansowaniu przez Ministra Kultury wkładu własnego do wybranych projektów realizowanych przy udziale środków europejskich.

Możliwość ubiegania się o Promesę MKiDN dotyczy m.in. wsparcia dla wkładu własnego polskich podmiotów biorących udział bądź planujących wziąć udział w projektach programu Kreatywna Europa, w obszarach:

- ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego;
- realizacji międzynarodowych przedsięwzięć kulturalnych;
- wydatków niekwalifikowanych związanych bezpośrednio z kulturą, ujętych w umowie o dofinansowanie w ramach programów europejskich (niemożliwych do odzyskania oraz niefinansowanych z innych źródeł).

Program „Infrastruktura kultury”

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

Program Kultura Dostępna

Systemowe rozwiązanie, które ma służyć niwelowaniu barier kompetencyjnych, finansowych, szczególnie dla grup narażonych na wykluczenie – to program Kultura Dostępna, wdrażany przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Mechanizm finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG)

Mechanizm Finansowy EOG, obok funduszy strukturalnych, stanowi największe źródło zewnętrznego finansowania kultury w Polsce. Środki przeznaczone przez trzy kraje Europejskiego Obszaru Gospodarczego: Norwegię, Islandię i Liechtenstein, aktywnie wspierają działania między innymi z zakresu kultury.

Program Dom Kultury +

Celem działań podejmowanych w ramach programu jest poszerzenie dostępu do kultury, stworzenie warunków sprzyjających rozwojowi współpracy, komunikacji, pobudzenie aktywności obywatelskiej w przestrzeni kultury, wykreowanie warunków sprzyjających nowoczesnej edukacji kulturalnej i artystycznej.

Program Narodowego Centrum Kultury Kultura – Interwencje

Jego celem strategicznym jest tworzenie warunków dla wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie regionalnym, lokalnym i krajowym poprzez finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym.

Koncepcja programu została oparta na założeniu, że uczestnictwo w kulturze sprzyja podnoszeniu kompetencji społeczeństwa, tworzeniu warunków do rozwijania aktywności twórczej i przygotowaniu obywateli do aktywnego udziału w różnych formach życia społecznego.

Program Bardzo Młoda Kultura

Realizacja programu ma przyczynić się do wzmacniania roli edukacji kulturowej w Polsce poprzez pobudzenie i wykorzystanie edukacyjnego potencjału kultury. Program ma zbudować system, w ramach którego działania podejmowane w sferze kultury przyczynią się do kształtowania cenionych społecznie umiejętności i postaw, m.in. Kreatywności, innowacyjnego działania, współpracy, zaufania, kompetencji medialnych oraz komunikacyjnych. Podstawowym środkiem realizacji tych założeń jest stworzenie

i rozwijanie organizacyjnych i merytorycznych podstaw współpracy pomiędzy sferami kultury i edukacji, a więc tymi sektorami życia społecznego, które odpowiedzialne są za kształtowanie różnorodnych kompetencji jednostek. Osiągnięciu wymienionych celów ma służyć wyłonienie sieci wojewódzkich operatorów, którzy podejmą się zbudowania zwartej oferty edukacyjnej, wykorzystywanej z jednej strony do wzmocnienia procesu ustawicznej edukacji w zakresie kultury, z drugiej – do zintegrowania lokalnych podmiotów sfery edukacji, zarówno tej formalnej, jak i nieformalnej. Istotnym aspektem działalności operatora będzie utrzymywanie współpracy z władzami samorządowymi. Jej efektem będzie wspólne koordynowanie działań z zakresu edukacji kulturowej w regionie oraz prowadzenie szerokiej działalności informacyjnej, popularyzującej działania i ofertę lokalnego operatora wśród nauczycieli, dyrektorów placówek oświatowo - dydaktycznych, przedstawicieli NGO i instytucji kultury, władz samorządowych, rodziców i prawnych opiekunów dzieci i młodzieży.

Program Fundusz Inicjatyw Obywatelskich NOWEFIO na lata 2021 – 2030

Program Fundusz Inicjatyw Obywatelskich NOWEFIO na lata 2021–2030 stanowi kontynuację oferty programowej skierowanej do sektora organizacji pozarządowych, po pozytywnych doświadczeniach wynikających z realizacji Rządowego Programu – Fundusz Inicjatyw Obywatelskich w latach 2005–2007, Programu Fundusz Inicjatyw Obywatelskich 2008 realizowanego z rezerwy celowej budżetu państwa, Programu Operacyjnego Fundusz Inicjatyw Obywatelskich na lata 2009–2013 oraz Programu Fundusz Inicjatyw Obywatelskich na lata 2014-2020.

Głównym celem Programu jest zwiększenie zaangażowania obywateli i organizacji pozarządowych w życie publiczne przez poprawę samoorganizacji społecznej, wzrost znaczenia sektora obywatelskiego w życiu publicznym oraz wzmocnienie instytucjonalne sektora obywatelskiego w Polsce.

Cele szczegółowe Programu NOWEFIO

- Cel szczegółowy 1.: Poprawa samoorganizacji społecznej;
- Cel szczegółowy 2.: Wzrost znaczenia sektora obywatelskiego w życiu publicznym;
- Cel szczegółowy 3.: Wzmocnienie instytucjonalne sektora obywatelskiego w Polsce

Program Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2021 – 2025

Celem Programu jest poprawa jakości i poziomu życia osób starszych oraz zagospodarowanie ich potencjału poprzez umożliwienie im aktywności społecznej.

Obecnie osoby starsze, w porównaniu do innych grup wieku, w ograniczonym stopniu angażują się w takie formy działalności. Przyczyny tego często wynikają z braku oferty, która umożliwiałaby aktywne spędzanie wolnego czasu. Projekty, realizowane w ramach ASOS, powinny skutecznie wypełnić tę lukę.

Fundacja LOTTO Milion Marzeń

Fundacja powstała, aby wypełniać misję społeczną Totalizatora Sportowego. Misją Fundacji jest wspieranie polskiego społeczeństwa na drodze do odpowiedzialnego i szczęśliwego życia. Fundacja zachęca do działania, w celu podnoszenia jakości życia, poprzez popularyzowanie aktywności fizycznej, ułatwianie dostępu do kultury oraz rozwijanie świadomości całych rodzin na temat odpowiedzialnej rozrywki. Jednym z głównych obszarów działalności jest sfera kultury i sztuki. Fundacja LOTTO Milion Marzeń była partnerem programu „1/1 Mistrz i Uczeń”, realizowanego przez Towarzystwo Inicjatyw Twórczych „ę”. Do celów programu należało wspieranie młodych twórców i animatorów kultury poprzez zapewnianie im opieki doświadczonych i uznanych artystów oraz dofinansowanie autorskich projektów. Formuła programu zakładała wymianę doświadczeń, wiedzy i poglądów dwóch pokoleń artystów i animatorów kultury. Wszyscy uczestniczący w programie uczniowie zrealizowali autorskie projekty pod okiem swoich mistrzów, a następnie publicznie przedstawili efekty swojej pracy.

Fundacja KGHM Polska Miedź

Fundacja KGHM od lat jest mecenasem polskiej kultury, narodowego dziedzictwa i wspólnego dobra. Niezależnie od tego, czy zabytek ma wartość historyczną, artystyczną, czy naukową, Fundacji zależy na tym, by utrzymać go w jak najlepszym stanie. Darowizny trafiają nie tylko do właścicieli obiektów, ale także do fundacji i stowarzyszeń, które skupiają wokół siebie ludzi pełnych troski o lokalne zabytki. Wszystkie zabytki są naszym dziedzictwem i częścią narodowej, regionalnej czy lokalnej tradycji. Ich wartości nie mierzy się kwotami, ale bez stałych nakładów finansowych nie sposób utrzymać ich w dobrym stanie, a niekiedy ocalić od ruiny i zapomnienia. Dlatego Fundacja KGHM Polska Miedź chce je ratować oraz pielęgnować.

Cele Fundacji:

- Ochrona oryginalnych i unikatowych zabytków w regionie;
- Budowanie świadomości oraz utrwalanie tożsamości historycznej i narodowej;
- Kształtowanie wśród mieszkańców regionu wrażliwości na wartość dziedzictwa

historycznego i kulturowego;

- Troska o architektoniczne wizytówki regionu, takie jak m.in.: Zespół Pocysterski w Krzeszowie, Zespół Pocysterski w Lubiążu, Kolegiata w Głogowie czy Zespół Pobenedyktyński w Legnickim Polu;
- Restauracja, rewaloryzacja, konserwacja, rewitalizacja – wspieranie darowiznami wszelkich działań prowadzących do zachowania w jak najlepszym stanie obiektów architektury sakralnej i świeckiej, zabytków ruchomych i obiektów kultury materialnej (w tym przemysłowej).

Fundacja PGNiG im. Ignacego Łukasiewicza

PGNiG uczestniczy w wielu przedsięwzięciach istotnych dla polskiej kultury i sztuki, zarówno w wymiarze ogólnopolskim, jak i lokalnym. Wspiera inicjatywy ważne dla społeczności. Czuje się odpowiedzialna za dobrą energię, jaką niosą ze sobą wartościowe akcje i projekty. Fundacja finansuje lub współfinansuje projekty zgodnie z celami określonymi w statucie Fundacji, tj. promocja i wspieranie: kultury jako dziedzictwa narodowego, szczególnych osiągnięć w zakresie nauk podstawowych i technicznych, ochrony zabytków przemysłu gazowniczego i muzeów, sportu, z uwzględnieniem rywalizacji sportowej jako narzędzia wychowawczego dzieci i młodzieży, ochrony zdrowia.

Dofinansowanie przekazywane jest podmiotom nieprowadzącym działalności gospodarczej, w szczególności takim jak: fundacje, stowarzyszenia, szkoły, młodzieżowe kluby sportowe, biblioteki, szpitale, jednostki samorządu terytorialnego.

Fundacja Orange

Misja Fundacji Orange brzmi: „Łączy, uczy, inspiruje”. Fundacja, realizując tę misję, dąży do budowania synergii między własnymi programami i wpisuje program dotacji w obszar Bezpiecznie Tu i Tam. Ideą programu dotacji jest wspieranie oddolnych inicjatyw edukacyjnych, związanych z bezpieczeństwem: w sieci i w stosowaniu nowoczesnych technologii.

Projekty zgłaszane do programu dotacji powinny zaskakiwać innowacyjnością i oryginalnym podejściem do tematu bezpiecznego korzystania z nowych mediów. Beneficjentami Programu są dzieci, młodzież i osoby dorosłe (edukatorzy) oraz organizacje pozarządowe, publiczne placówki oświatowe i instytucje kultury, które realizują projekty edukacyjne na rzecz dzieci, młodzieży i osób dorosłych.

O dotacje mogą ubiegać się: organizacje pozarządowe, publiczne instytucje kultury, w tym biblioteki, domy kultury, szkoły i inne publiczne placówki oświatowe.

Cele szczegółowe:

1. Finansowanie innowacyjnych projektów edukacyjnych z zakresu bezpieczeństwa w sieci i odpowiedzialnego korzystania z nowych technologii
2. Realizacja projektów umożliwiających Beneficjentom aktywny w nich udział.
3. Realizacja projektów wpisujących się w misję Fundacji Orange, wykorzystujących nowe technologie, jako narzędzia użyteczne i pomocne przy świadomym korzystaniu z ich zasobów.
4. Edukacja zaangażowana, w której stosowana jest narracja pozytywna (zalecająca ostrożność, budująca świadomość i dobre nawyki), a nie negatywna (wywołująca strach, lęk i niechęć do używania nowych technologii).

Fundacja BRE Banku

Fundacja koncentruje się głównie na wspieraniu projektów z obszarów:

- nauki i edukacji;
- ochrony zdrowia i opieki społecznej;
- kultury i dziedzictwa narodowego.

Fundacja Bankowa im. Leopolda Kronenberga (Citibank)

Fundacja Kronenberga wspiera działania na rzecz dobra publicznego w zakresie edukacji i rozwoju lokalnego. Udziela dofinansowań instytucjom non-profit na przedsięwzięcia mieszczące się w ramach dwóch głównych obszarów programowych:

1. Edukacja: innowacje w edukacji, edukacja ekonomiczna, dziedzictwo kulturowe i tradycje, twórczość artystyczna dzieci i młodzieży.
2. Rozwój lokalny - priorytety opieki zdrowotnej, polityka społeczna, nauka przedsiębiorczości.

Fundacja Bankowa im. dr Mariana Kantona (Grupa Pekao S.A.)

Cele statutowe Fundacji obejmują wspieranie działań w zakresie: oświaty i wychowania dzieci i młodzieży, przedsięwzięć naukowo - badawczych oraz dydaktycznych instytucji naukowych i szkół, popularyzowania wiedzy bankowej, niesienia pomocy osobom chorym i niepełnosprawnym, upowszechniania kultury fizycznej i sportu, ochrony środowiska, realizacji projektów i działalności organizacji charytatywnych, upowszechniania kultury.

Programy Fundacji BGŻ BNP Paribas

Fundacja BGŻ BNP Paribas podejmuje inicjatywy wynikające z odpowiedzialności Banku jako instytucji zaufania publicznego na rzecz rozwoju lokalnych środowisk, zwłaszcza na rzecz zdolnych, młodych ludzi, którzy wykazują ponadprzeciętny talent i pasję intelektualną. Działania mają charakter inwestycji społecznych i potwierdzają pozycję Banku, jako zaangażowanego partnera lokalnych społeczności.

Fundacja została powołana w celu:

- prowadzenia wszechstronnej działalności społecznie użytecznej, w tym podejmowania i wspierania inicjatyw w zakresie rozwoju edukacji, nauki, kultury, pomocy społecznej i ochrony zdrowia;
- wspierania i propagowania inicjatyw służących podnoszeniu poziomu edukacyjnego społeczeństwa, w szczególności wyrównywania szans rozwoju intelektualnego, edukacyjnego i zawodowego utalentowanej młodzieży z różnych środowisk, przede wszystkim z regionów i rodzin dotkniętych ubóstwem;
- wspierania idei wolontariatu oraz popularyzacji tej formy w środowisku bankowym i finansowym.

Fundacja PKO Banku Polskiego

Fundacja angażuje się w projekty z różnych obszarów programowych. Działania wspierane przez Fundację wraz z zakresem, jaki obejmują:

- EDUKACJA oświaty i nauki,
- TRADYCJA wychowania, w tym wychowania patriotycznego,
- NADZIEJA pomocy społecznej,
- ZDROWIE ochrony zdrowia i profilaktyki zdrowotnej,
- KULTURA opieka nad sztuką i zabytkami, w tym ochrona dziedzictwa narodowego,
- EKO ochrona środowiska naturalnego,
- SPORT osób niepełnosprawnych (w tym ich aktywizacja).

Bank Gospodarstwa Krajowego powołał w 2004 roku **Fundację BGK im. J. K. Steczkowskiego**, która w imieniu fundatora prowadzi działania społeczne i filantropijne. Działania Fundacji koncentrują się na zagadnieniach wyrównywania szans edukacyjnych oraz tworzeniu przyjaznego, bezpiecznego i inspirującego otoczenia do rozwoju dzieci i młodzieży, które z racji miejsca zamieszkania i sytuacji materialnej rodziny mają utrudniony dostęp do podstawowych dóbr edukacji, nauki i kultury.

Fundacja PZU

Konkursy dotacyjne, to rodzaj programu własnego Fundacji, skierowanego do organizacji pozarządowych. Fundacja prowadzi obecnie trzy programy dotacyjne:

- "Z PZU po lekcjach" ,
- "Młodzi niepełnosprawni – sprawni z PZU" ,
- "PZU z kulturą".

Zgodnie z procedurami konkursowymi, spośród wniosków, które wpływają do biura Fundacji PZU po wstępnej weryfikacji, do komisji konkursowej trafiają formalnie poprawne wnioski, z których wybierane są najciekawsze projekty. Ich autorami są przedstawiciele lokalnych organizacji pozarządowych, a więc osoby najlepiej znające lokalne problemy, a fakt dostrzegania tych potrzeb gwarantuje właściwą realizację projektu.

Przyznane dotacje wspierają kreatywność i nagradzają aktywność społeczną osób, które swoją działalnością pomagają rozwiązywać problemy społeczne i bariery lokalne.

Fundacja Tauron

Fundacja wspiera projekty na rzecz dobra publicznego głównie w zakresie edukacji, oświaty i wychowania oraz nauki. Dodatkowo o wsparcie mogą obiegać się projekty w zakresie ochrony zdrowia, rozwoju gospodarki, kultury i sztuki, opieki i pomocy społecznej, sportu i rekreacji, ochrony środowiska, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego oraz promocji i organizacji wolontariatu.

Narodowe Centrum Kultury

Wspiera inicjatywy zewnętrzne, instytucje i organizacje poprzez prowadzone programy dotacyjne i stypendialne. Programy dotacyjne:

- Bardzo Młoda Kultura – to wieloletni program wspierania edukacji kulturowej. Strategicznym celem programu jest wzmacnianie roli edukacji kulturowej w Polsce poprzez pobudzenie i wykorzystanie edukacyjnego potencjału kultury.
- Dom Kultury + - organizatorem jest Narodowe Centrum Kultury, realizowany jest zgodnie z założeniami Paktu dla Kultury. Celem programu jest poszerzenie dostępu do kultury, stworzenie warunków sprzyjających rozwojowi współpracy, komunikacji, pobudzenie aktywności obywatelskiej w przestrzeni kultury, wykreowanie warunków sprzyjających nowoczesnej edukacji kulturalnej i artystycznej.
- Etnopolska – jest odpowiedzią na potrzeby społeczności lokalnych i regionalnych, dla których ważne jest dziedzictwo kulturowe. Celem programu jest tworzenie

warunków dla wzmocnienia tożsamości kulturowej i uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym i regionalnym. W ramach programu dofinansowane będą przedsięwzięcia popularyzujące dziedzictwo kulturowe, szczególnie w miejscowościach liczących nie więcej niż 50 tysięcy mieszkańców.

- **Kultura – Interwencje** – celem strategicznym programu jest tworzenie warunków dla wzmocnienia tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie regionalnym, lokalnym i krajowym poprzez finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym.
- **Kultura w Sieci** – celem programu jest finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym, których odbiór następuje poprzez narzędzia on-line.
- **Ojczysty – Dodaj do Ulubionych** – celem strategicznym programu jest kształtowanie twórczych, odpowiedzialnych i świadomych postaw wobec języka polskiego, budowanie kompetencji językowych, doskonalenie umiejętności posługiwania się językiem ojczystym poprzez realizację projektów popularyzujących wiedzę o języku.
- **Polsko – Ukraińska Wymiana Młodzieży** – program skierowany jest do dzieci i młodzieży w wieku 12-18 lat. W ramach Programu możliwe jest dofinansowanie projektów obejmujących pobyt w Polsce grupy ukraińskiej młodzieży wraz z opiekunami, realizującej projekt wspólnie z grupą polskiej młodzieży.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury

Narodowe Centrum Kultury jest instytucją zarządzającą dla trzech programów dotacyjne MKiDN.

1. **Infrastruktura domów kultury** ma na celu zapewnienie optymalnych warunków dla działalności domów i ośrodków kultury oraz centrów kultury i sztuki w zakresie edukacji kulturalnej i animacji kultury poprzez modernizację i rozbudowę ich infrastruktury.
2. **Kultura Dostępna** – wspiera zadania służące ułatwieniu dostępu do kultury, skierowane do szerokiego grona odbiorców i sprzyjające integracji społecznej.
3. **Edukacja kulturalna** – wspiera zadania z zakresu edukacji kulturalnej, ważne dla rozwoju kapitału społecznego. Wsparcie finansowe kierowane będzie do projektów, obejmujących działania edukacyjno - animacyjne, stymulujące kreatywność i aktywizujące twórczo uczestników reprezentujących wszystkie grupy wiekowe i społeczne.

XI. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ MIASTO ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ustawą o samorządzie gminnym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach jest również obowiązkiem jednostki samorządu terytorialnego, do którego należy gmina. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest jej zadaniem własnym.

Możliwości finansowe Miasta określa budżet oraz Wieloletnia Prognoza Finansowa, gdzie zidentyfikowane są projekty i zadania inwestycyjne zgodnie z kierunkami rozwoju Miasta.

Część zadań należących do gminy może być zrealizowana w całości ze środków budżetowych, np. w formie dotacji celowych na zadania własne gminy, do których należą również kultura i ochrona zabytków. Niektóre z nich mogą być zrealizowane jako projekty finansowane przy dużym udziale funduszy pomocowych.

Zadania GPONZ mogą być również realizowane przez instytucje kulturalne Miasta:

Bibliotekę, Muzeum Zagłębia i inne.

Miasto Będzin corocznie zabezpiecza w budżecie środki finansowe na dotacje dla samorządowej instytucji kultury – Muzeum Zagłębia Będzina (właściciela/użytkownika zabytków).

Ponadto, na podstawie Uchwały Nr XIV/142/2011 Rady Miejskiej Będzina z dnia 26 września 2011 roku w sprawie określenia zasad i trybu udzielania dotacji celowej na sfinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków Miasto Będzin udziela dotacji dla wnioskodawców, którzy złożą wniosek w terminie 15 września każdego roku i spełnią warunki określone w przedmiotowej uchwale.

W Wieloletniej Prognozie Finansowej Miasta Będzina na lata 2019-2028, zatwierdzonej uchwałą Nr III/6/2018 Rady Miejskiej Będzina z dnia 13 grudnia 2018 roku, przyjęto do realizacji następujące zadanie "Remont i nadanie nowych funkcji nitowanej wieży ciśnień w Grodźcu – miasto Będzin" – podniesienie atrakcyjności nitowanej wieży ciśnień.

W kolejnych latach Muzeum Zagłębia w Będzinie zamierza upowszechniać dziedzictwo historyczne miasta poprzez organizację wystaw, wydawanie publikacji, przygotowywanie artykułów publikowanych na stronie internetowej muzeum, oprowadzanie zwiedzających w obiektach muzeum i na terenie miasta, wprowadzanie nowych tematów lekcji

związanych z historią Będzina, organizację konkursów, bezpłatnych zajęć dla różnych grup wiekowych – dzieci, seniorów, rodzin. Kontynuowane też będą projekty edukacyjne, współpraca z fundacjami, instytucjami.

Przykładowe projekty:

1. Wystawa "Będzin dawniej i dziś" – prezentacja zdjęć dawnego Będzina zestawionych z widokiem współczesnym danego miejsca (wystawa ze zbiorów Działu Fotografii Muzeum Zagłębia).
2. Projekt skierowany do zwiedzających Pałac: "Nasz Będzin – pokój zagadek historycznych".
3. Zabawy historyczne dla dzieci zwiedzających Pałac Mieroszewskich w czasie wakacji. "Pałac Mieroszewskich i Wersal" wątki Historyczne dotyczące Gzichowa.
4. Kontynuacja współpracy z Fundacją Trasa dla Bobasa przy projekcie internetowej platformy edukacyjnej "Szpiedzywiedzy.pl".
5. Wydanie nowego przewodnika po wystawach w Muzeum Zagłębia.
6. Opracowanie kilku tras historycznych w mieście:

I Trasa: Dawne Miejsca w Będzinie

Początkiem trasy powinien być Zamek w Będzinie, który jest jednym z najstarszych obiektów w Będzinie.

- Zamek w Będzinie;
- Pozostałości wału grodu na Wzgórzu Zamkowym;
- Kirkót, którego początki przypadają na rok 1831 zlokalizowany przy ulicy Podzamcze, zawierający około 800 macew lub ich większych fragmentów;
- Kościół parafialny pod wezwaniem Świętej Trójcy z XIV wieku, powiększony w XIX wieku;
- Zabytkowy cmentarz katolicki z XVIIIw., zlokalizowany na Wzgórzu Zamkowym;
- Kościół pod wezwaniem świętego Tomasza wzniesiony w XVIw.;
- Pozostałości dawnych murów obronnych miasta Będzina z XIVw.;
- Budynek mieszkalny zwany Domem Wójta, wzniesiony w 1889 roku w stylu eklektycznym;
- Pałac z XVIIIw., łącznie z dwoma budynkami gospodarczymi po lewej i prawej stronie pałacu oraz założeniem parkowym.

II. Trasa: Szlak multikulturowy w Będzinie

Będzin już od XVI wieku był miastem współistnienia kultur, do XIX wieku były to kultura Polska i Żydowska. Sytuacja zmieniła się w XIX wieku wraz z rozwojem przemysłowym. Wtedy zaczęli do Będzina lub w jego okolice napływać przedstawiciele innych narodowości: przybysze z krajów niemieckich (Prus, Saksonii itp.), Rosjanie (od lat 70-tych XIX wieku), wreszcie Francuzi (koniec XIX wieku). Przynosili oni ze sobą swoją kulturę i wyznanie, co znalazło swoje odzwierciedlenie w dokumentach, budynkach itp.

- Zamek, jako miejsce w którym spotykały się na przełomie wieków różne kultury. Zamek jako siedziba starosty był miejscem sądów nad ówczesnymi mieszkańcami Będzina (Polakami i Żydami). W XIX wieku Zamek służył jako kaplica ewangelicka górnikom ze Śląska, Saksonii i innych krajów niemieckich;
- Budynek danego szpitala położniczego dla ludności żydowskiej przy ulicy Podzamcze;
- Kirkut na Wzgórzu Zamkowym, który funkcjonował od 1831 roku do końca lat 80-tych XIX wieku;
- Cmentarz na Wzgórzu Zamkowym, który jest miejscem ostatniego spoczynku Będzinian (głównie Polaków). Część tego cmentarza stała się miejscem ostatniego spoczynku prawosławnych gdzie do dziś niestety nie zachowały się same groby;
- W pobliżu cmentarza zlokalizowane jest II Liceum Ogólnokształcące im. Stanisława Wyspiańskiego, które mieści się w dawnym budynku Gimnazjum Koedukacyjnego Szymona Fürstenberga;
- Aleja Hugona Kołłątaja 34, kamienica związana z osobami Kardynała Jeana Marie Lustigera oraz Arona Lustigera;
- Aleja Hugona Kołłątaja 24, kamienica wybudowana przez Nuchima Cukermana, gdzie zachowało się część polichromii żydowskiego domu modlitwy. W tej kamienicy do 1914 roku mieściło się jedno z rosyjskich stowarzyszeń;
- Plac 3 Maja 5, kamienica gdzie do 1940 roku mieściła się siedziba Kahału Będzińskiego;
- Kamienica przy ulicy Ignacego Potockiego 3, gdzie jest zachowany wraz z zabytkowymi polichromiami Dom Modlitwy "Mizrachi" powstały na początku lat 20-tych XX wieku;

- Ulica Modrzejowska, gdzie zlokalizowane są pozostałości po najstarszym cmentarzu żydowskim w Będzinie (skrzyżowanie z ulicą Zawale, skwer);
- Ulica Modrzejowska wraz z pozostałą zabudową, gdzie dominowała ludność żydowska. Przy tej ulicy zlokalizowane zostały hale targowe, gdzie handlowali głównie kupcy chrześcijańscy (Polacy, Niemcy);
- Dworzec kolejowy Będzin – Miasto stanowi cenny zabytek architektury modernistycznej znanego architekta Edgara Norwertha, wybudowany w latach 1927 – 1931);
- Za dworcem zlokalizowane są następujące zakłady: Huta "Będzin" (powstała w roku 1890, jak zakład cinkowy przez Żydów sosnowieckich Oppenheima i Tilmansa. Następnie wykupiony przez Szymona Fürstenberga. Huta zlokalizowana jest przy ulicy Sieleckiej); Fabryka Przewodów Elektrycznych (zlokalizowana w miejscu zakładów lin i drutu Wilhelma Meyerholda – niemieckiego fabrykanta, który jest pochowany na cmentarzu ewangelickim w Sosnowcu);
- Ulica Kazimierza Promyka – pozostałość po koszarach 14 Pułku Kozaków Dońskich, gdzie zlokalizowana była kaplica prawosławna. W pułku tym służyli w większości Rosjanie i Ukraińcy;
- Koszelew – osiedle, gdzie mieszkali od 1890 roku do 1939 roku Francuzi – urzędnicy, wyższa kadra techniczna oraz zarządzająca. Przynależeli do parafii pod wezwaniem św. Trójcy w Będzinie, gdzie zawierali małżeństwa, chrzcili dzieci.

III Trasa: Getto w II wojnie światowej

Getto utworzono w sierpniu 1942 roku na kamionce (najuboższym osiedlu Będzina, stanowiącej część Warpia, zostało zlikwidowane w sierpniu 1943 roku. Do najważniejszych miejsc należą:

- Plac Bohaterów Getta – z symbolicznym pomnikiem upamiętniającym zagładę 30 tysięcy będzińskich Żydów. Była to też droga, którą przeszli w swoją ostatnią podróż do obozu Auschwitz – Birkenau;
- Budynek przy ulicy Rutki Laskier 24 – miejsce wali zbrojnej z niemieckimi żołnierzami likwidującymi będzińskie getto;
- Pozostałości zabudowy w rejonie ulic: Wilczej, Wincentego Pola, Stanisława

Wygodzkiego;

- Ulica Wyzwolenia – część dawnej zabudowy z czasów funkcjonowania getta. Przejście przy dawnej bazie PKS Będzin, gdzie do lat 60-tych XX wieku mieścił się cmentarz żydowski (jego likwidacja rozpoczęła się jeszcze w czasie II wojny i trwała po wojnie).

IV Trasa: Śródmieście

- Dworzec kolejowy Będzin – Miasto;
- Budynek Urzędu Pocztowego, ulica Ignacego Krasickiego 1;
- Plac 3 Maja: "Będzińska Nike" – pomnik upamiętniający żołnierzy 11 pp. Kamienica, przy Placu 3 Maja 5, w budynku do 1940 roku mieściła się siedziba Kahału Będzińskiego;
- Ulica Modrzekowska;
- Pozostałości dawnych murów obronnych miasta Będzina z XIV wieku;
- Hale targowe, ulica Modrzejowska 50;
- Kamienica Chila Wienera przy ulicy Ignacego Potockiego 3, tzw. "Mały Będzin";
- Kamienica Aleja Hugona Kołłątaja 24 wybudowana przez Nuchima Cukermana;
- Kamienica Aleja Hugona Kołłątaja 34;
- II Liceum Ogólnokształcące im. Stefana Wyspiańskiego;
- Dom Katolicki – obecnie Teatr Dzieci Zagłębia im. Jana Dormana, ulica Teatralna 4;
- Ulica Kazimierza Promyka.

V Trasa: "Śladami będzińskiego przemysłu"

- Skwer przy murach – ulica Zawale;
- Rybny Rynek – miejsce handlu m.in. rybami;
- Stary Rynek – centrum handlu na przestrzeni kilku wieków istnienia miasta Będzina;
- "Nerka", przy której do lat 70-tych XX wieku znajdował się Browar;
- Pałac Mieroszewskich – od lat 90-tych XIX wieku do września 1939 roku siedzibą Dyrekcji Lasów Towarzystwa Kopalń i Zakładów Hutniczych;
- ulica Wolności, którą dochodzimy do wiaduktu kolei piaskowej Kopalni "Paryż" zlikwidowanej w latach 90-tych XX wieku a wybudowanej w latach 50-tych XX wieku

- Grodziec – zabudowania browaru, zabudowania dawnego folwarku Ciechanowskich, którzy byli inicjatorami budowy cementowni, kopalni;
- Cementownia "Grodziec" – nieczynny zabytkowy kompleks przemysłowy, to najstarsza cementownia na ziemiach polskich;
- Osiedle KWK "Grodziec" – kompleks zabudowanych przy ulicy Marii Konopnickiej zabytkowych kamienic (familoków), pochodzących z przełomu XIX i XX wieku;
- Zabudowania po zlikwidowanej kopalni "Grodziec", której początki sięgają lat 20-tych XIX wieku;
- Żelazna wieża ciśnień z końca XIX wieku;
- Powrót w kierunku ulicy Wojska Polskiego i Fryderyka Chopina, gdzie można zobaczyć pozostałości kolonii urzędniczo – robotniczej Cementowni "Grodziec";
- Ulica Adama Mickiewicza i osiedle huta, gdzie w pierwszej połowie XIX wieku istniała huta cynku;
- Szlak zielony (Las Grodziecki, ulica Niepodległości). Elektrownia Łagisza, jej budowę rozpoczął okupant niemiecki w 1942 roku;
- Zielony Szlak do przejścia przez Czarną Przemszę; następnie przejście wzdłuż rzeki do ulicy Siemońskiej, którą dochodzimy do Koszelewa;
- "Verbum" zakłady graficzne, Będzin Aleja Hugona Kołłątaja 34. Fabryka Ksiąg Handlowych. Dostawa do kopalń, hut i fabryk;
- Kujawski Sz., ul. Stanisława Małachowskiego 1, fabryka mebli giętych;
- Gold M., skład drzewa, dawny budynek gminy żydowskiej, miejsce zamieszkania rabina do 1942 roku, Plac 3 Maja;
- Browar "Korona", ulica Stanisława Małachowskiego 15;
- Zylberberg Izrael, ulica Stanisława Małachowskiego 24 – fabryka mebli;
- Pański A., ulica Stanisława Małachowskiego 26, drzewny przemysł i handel;
- Skład materiałów budowlanych oraz kafli i przyborów do pieców A. Meryn, ulica Stanisława Małachowskiego 54;
- Dworzec kolejowy wraz z linią kolejową, odnogą Kolei Warszawsko – Wiedeńskiej na Śląsk, rok 1859;
- Parowa Fabryka farb mineralnych i chemicznych Bracia Inwald i A. Sercarz, ulica Tadeusza Kościuszki 10;

- ulica Tadeusza Kościuszki – kamienice z końca XIX wieku, Młyn z połowy XIX wieku, ulica Tadeusza Kościuszki 66;
- Parowa Fabryka Mydła, Lustiger J.D., ulica Tadeusza Kościuszki 82;
- Zabudowania po Hucie "Będzin", Będzińska Walcownia Cynku, Fabryka blach dziurkowanych, Tillmanns i Oppenheim. Zakład po I wojnie został przejęty i rozbudowany przez Szymona Fürstenberga;
- Dworzec Kolejowy "Będzin" wybudowany w drugiej połowie XIX wieku (1859 rok);
- Elektrownia Okręgowa Zagłębia Dąbrowskiego, budowę rozpoczęto w 1913 roku, ulica Małobądzka.

Zgodnie z Ustawą o wolontariacie Gmina miejska Będzin wspiera działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (m. in. Stowarzyszenia):

Miasto Będzin corocznie organizuje konkursy na realizację zadań publicznych gminy w dziedzinie kultury przyznając dotacje dla organizacji pozarządowych (fundacji, stowarzyszeń).

ZAŁĄCZNIK NR 1

WYKAZ ZABYTKÓW UJĘTYCH W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW MIASTA BĘDZINA

ZABYTKI REJESTROWE

L.P	OBIEKT	ADRES	NR DZIAŁKI	NUMER REJESTRU ZABYTKÓW DATA WPISU	WŁASNOŚĆ
1.	<p>Układ urbanistyczny miasta Będzina wraz ze Wzgórzem Zamkowym. Założone na planie zbliżonym do owalu, ośrodkiem czworoboczny rynek, z którego narożników wybiegają pod kątem prostym dwie ulice.</p> <p>Granice wytyczają ulice:</p> <ul style="list-style-type: none"> - od północy Góra Zamkowa i przyległy park - od wschodu Boczna i Modrzejowska - od południa Zawale - od zachodu Zawale i Podzamcze 	Góra Zamkowa – Boczna i Modrzejowska – Zawale i Podzamcze		A 810/67 18.02.1969r.	Właściciel Wzgórze Zamkowe – Gmina Będzin
2.	<p>Zamek obronny z XIV w.</p> <p>Granice ochrony obejmują zamek górny, ruiny zamku dolnego, przyległe fosy i najbliższe otoczenie</p>	Zamkowa 1	160 km 22	A 1/60 23.02.1960r. Województwo Katowickie A 227/51 15.10.1951r. Województwo Śląsko - Dąbrowskie	Właściciel Gmina Będzin Użytkownik wieczysty Muzeum Zagłębia w Będzinie
3.	<p>Pozostałości dawnych murów obronnych miasta Będzina z XIV w.</p> <p>Granice ochrony obejmują cały pas murów wzdłuż ulic: Zaulek, Zawale, Modrzejowska, łącznie z basztą obronną i częściowo ulicą Podzamcze</p>	Zaulek, Zawale, Modrzejowska, Podzamcze		A 2/60 23.02.1960r.	Użytkownik Gmina Będzin – w trakcie komunalizacji
4.	<p>Kościół parafialny pw. Świętej Trójcy z XIV w., powiększony w XIX w.</p> <p>Granice ochrony obejmują całość obiektu łącznie z wyposażeniem wnętrza, w ramach ogrodzenia</p>	Plebańska 2	158 km 22	A 730/2020	Właściciel Rzymско – Katolicka Parafia Świętej Trójcy w Będzinie

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA BĘDZIN NA LATA 2021-2024

5.	Kościół cmentarny pw. Świętego Tomasza Becketa wzniesiony w XVI w. Granice ochrony obejmują również wnętrze kościoła	Górna	61 km 20	A /594/2020	Właściciel Rzysko – Katolicka Parafia Świętej Trójcy w Będzinie
6.	Budynek mieszkalny zwany "Domem Wójta" wzniesiony w 1889r. w stylu elektycznym, w miejscu pierwotnej siedziby wójta będzińskiego Hinko Ethiopusa Granice ochrony obejmują cały budynek	Czeladzka 2	129 km 22	A /622/2020	Właściciel prywatny
7.	Kościół pw. Świętej Doroty z XVII w. Granice ochrony obejmują cały obiekt wraz z najbliższym otoczeniem	Góra Św. Doroty	2108 km 7	A 11/60 23.02.1960r.	Właściciel Rzysko – Katolicka Parafia Świętej Katarzyny w Będzinie
8.	Pałac Ciechanowskich późnoklasycystyczny, zbudowany w latach 1835-1836 przez Franciszka Marię Lanciego Granice ochrony obejmują cały obiekt i otoczenie parkowe	Adama Mickiewicza 2	6360/5 km 21	A 12/60 23.02.1960r.	Właściciel Skarb Państwa Użytkownik Dom Pomocy Społecznej
9.	Zespół pałacowo – parkowy w Będzinie - Gzichowie	Gzichowska 15	63/2 km 3	A 178/06 województwo śląskie A 3/60 23.02.1960r. województwo katowickie A 314/50 22.05.1950r. województwo śląsko - dąbrowskie	Właściciel Gmina Będzin Użytkownik wieczysty Muzeum Zagłębia w Będzinie
10.	Prezbiterium Kościoła pw. Świętej Katarzyny	Wolności 295	6378/2 km 21	A /657/2020	Właściciel Rzysko – Katolicka Parafia Świętej Katarzyny w Będzinie
11.	Dekoracja malarska / polichromia/ w Domu Modlitwy – sali męskiej synagogi Mizrahi	Ignacego Potockiego 3	25 km 36	B 129/08 12.08.2008r.	Właściciel Gmina Będzin
12.	Pomnik Jana III Sobieskiego w formie kolumny	Stok Góry Zamkowej		B 25/01 17.09.2001r.	Użytkownik Gmina Będzin – w trakcie komunalizacji

13.	Figura Bachantka, późnobarokowa, pochodząca z początku XVIII w., pełnoplastyczna rzeźba parkowa, wykonana w kamieniu	Będzin, Gzichów	65 km 3	B 63/68 13.08.1968r.	<u>Właściciel</u> Gmina Będzin <u>Użytkownik wieczysty</u> Muzeum Zagłębia w Będzinie
14	Figura Bachus, późnobarokowa, pochodząca z początku XVIII w., pełnoplastyczna rzeźba parkowa, wykonana w kamieniu	Będzin, Gzichów	65 km 3	B 64/68 13.08.1968r.	<u>Właściciel</u> Gmina Będzin <u>Użytkownik wieczysty</u> Muzeum Zagłębia w Będzinie
15	Grobowiec Wojciecha i Franciszka Boreckich oraz Ignacego Prochackiego	Teren cmentarza Rzymsko-katolickiej Parafii pw. Świętej Trójcy	61 km 20	B 56/05 15.02.2005r.	<u>Właściciel</u> Rzysko – Katolicka Parafia Świętej Trójcy w Będzinie
16	Pięć nagrobków i krzyż na cmentarzu parafialnym: - nagrobek Jakóba i Katarzyny Chorzelskich, - nagrobek Walentego Walasa, - nagrobek Eugenii Bogusławskiej i jej córki, - nagrobek Feliksy i Teodora Kahlów, - nagrobek Ludwiki i Konrada Siedleckich, - krzyż	Na terenie cmentarza między ulicami Górną, Teatralną i Podzamcze	61 km 20	B 75/06 06.09.2006r.	<u>Właściciel</u> Rzysko – Katolicka Parafia Świętej Trójcy w Będzinie
17	Malowidła ścienne (polichromie) o charakterze religijnym znajdujące się w dawnym Domu Modlitwy (tzw. Synagodze Cukermana)	Al. H. Kołłątaja 24/28	84 km 21	B 142/09 24.02.2009r.	<u>Właścicielami budynku w którym znajdują się malowidła są:</u> 1. Janusz Baliński – zamieszkały w Będzinie przy ulicy Rycerskiej 1/13 2. Waldemar Baliński zamieszkały w Oleśnie przy ulicy Słowackiego 10/63 3. Teresa Balińska zamieszkała w Będzinie przy ulicy Chrobrego 4/7 4. Paweł Baliński zamieszkały w Będzinie przy ulicy Rycerskiej 1/13 5. Bogusław Baliński zamieszkały w Będzinie przy Al. Kołłątaja 24 6. Jacek Klikowicz

					<p>zamieszkały w Chelmie Śląskim przy ulicy Chelmskiej 61</p> <p><u>7. Jan Krzemiński</u> zamieszkały w Będzinie przy ulicy Radosnej 11a</p> <p><u>8. Andrzej Krzemiński</u> zamieszkały w Pajęcznie przy ulicy Sienkiewicza 23</p> <p><u>9. Małgorzata Rodenholm</u> zamieszkała Okselwegen 49, 13-832 LTA – Sztokholm, Szwecja</p> <p><u>10. Tomasz Klikowicz</u> zamieszkały w Tarnowie przy ulicy Gałczyńskiego 9</p> <p><u>11. Jerzy Klikowicz</u> zamieszkały w Będzinie przy Al. Kołtąją 24</p> <p><u>12. Cecylia Klikowicz</u> zamieszkała w Dąbrowie Górniczej przy ulicy Norwida 1</p> <p><u>13. Janusz Klikowicz</u> zamieszkały w Zielonej Górze przy ulicy Osiedle Pomorskie 16B/7</p> <p><u>14. Krzysztof Klikowicz</u> zamieszkały w Sosnowcu przy ulicy Lubelskiej 21/1</p>
18	<p>Stanowisko archeologiczne – grodzisko z okresu brązu i żelaza</p> <p>Granice obejmują teren zaznaczony na mapie</p>	<p>Będzin</p> <p>Grodziec na górze Dorotka</p>	<p>2108</p> <p>km 7</p>	<p>C 820/67</p> <p>21.12.1967r.</p>	<p>Właściciel</p> <p>Rzymko – Katolicka Parafia Świętej Katarzyny w Będzinie</p>
19	<p>Część założenia pałacowo-parkowego</p>	<p>Będzin</p> <p>Gzichów</p>	<p>63/4 i 63/10</p> <p>(obręb 0001 Będzin)</p>	<p>A/514/2019 z 18 IV 2019</p> <p>Województwo śląskie</p>	<p>Właściciel:</p> <p>Romuald Malina, Linda Tracz</p>
20	<p>Zespół zabudowy Cementowni „Grodziec” wraz z tradycyjną nazwą zabytku „Cementownia Grodziec”</p>	<p>Będzin</p> <p>Grodziec ul. Norberta Barlickiego</p>	<p>6749/5</p> <p>(obręb 0002 Grodziec)</p>	<p>A/763/2021 z dnia 19.02.2021r.</p>	<p>Właściciel:</p> <p>Gmina Będzin</p>

BUDYNKI

L.P	OBIEKT	ULICA/PLAC	NR	STAN ZACHOWANIA UWAGI
1	Kamienica	Św. Brata Alberta	2	dobry
2	Kamienica	Św. Brata Alberta	13	dobry
3	Willa	Św. Brata Alberta	30	dobry
4	Budynek mieszkalny	Barlickiego	16	oryginalna stolarka okienna zastąpiona PCV
5	Budynek mieszkalny	Barlickiego	18	oryginalna stolarka okienna zastąpiona PCV
6	Budynek mieszkalny	Barlickiego	20	oryginalna stolarka okienna zastąpiona PCV
7	Budynek mieszkalny	Barlickiego	22	oryginalna stolarka okienna zastąpiona PCV
8	Budynek mieszkalny	Barlickiego	24	oryginalna stolarka okienna zastąpiona PCV
9	Budynek mieszkalny	Barlickiego	49	oryginalna stolarka okienna zastąpiona PCV
10	Budynek mieszkalny (dawny klub dla urzędników kopalni Grodziec, później zakładowy dom kultury	Barlickiego	71	dobry
11	Willa budynek pierwszego dyrektora KWK Gro- dziec, dziś w budynku mieści się Przedszkole Miejskie	Barlickiego	75	dobry
12	Dom	Bory	41	Dostateczny (zachowana oryginalna stolarka okienna, zachowane deskowanie elewacyjne), pustostan, występujące oznaki spróchnienia drewna oraz zaatakowania przez grzyby i pleśń, znaczące ubytki w strukturze ścian i deskowaniu na elewacji
13	Dom	Bory	55	Dostateczny zachowana oryginalna stolarka okienna, zachowane deskowanie elewacyjne
14	Dom	Bory	57	Niedostateczny, pustostan, zachowana oryginalna stolarka okienna, liczne ubytki w deskowaniu elewacji – korozja biologiczna deskowania, występujące oznaki spróchnienia drewna oraz zaatakowania przez grzyby i pleśń, zniszczenia pokrycia dachowego powodujące uszkodzenia więźby dachowej
15	Dom	Bory	65	dobry

				częściowo oryginalna stolarka okienna zastąpiona PCV, zachowany historyczny detal kompozycyjny elewacji, zachowania historyczna geometria dachu
16	Willa obecnie Dom Pomocy Społecznej	Chopina	1	dobry
17	Kamienica	Czeladzka	5	dostateczny
18	Kamienica	Czeladzka	7	dostateczny
19	Kamienica	Czeladzka	10	Bardzo dobry ciekawy detal kompozycyjny elewacji – na karcie jest wpis że jest to Czeladzka 4 – zapytać co zrobić z Podzamczem 4a które też powinno być jako zabytek
20	Kamienica	Czeladzka	15	Bardzo dobry ciekawy detal kompozycyjny elewacji – na karcie jest wpis, że jest to Czeladzka 4 – zapytać co zrobić z Podzamczem 4a które też powinno być jako zabytek
21	Kamienica	Czeladzka	11	dobry
22	Dom	Dąbrowska	25	dobry
23	Dom	Dąbrowska	43	Zły (wymaga pilnego remontu i zabezpieczeń)
24	Dom	Dąbrowska	97	Dostateczny (brak zachowanej oryginalnej stolarki okiennej, deskowanie elewacyjne zachowane tylko częściowo, ściany budynku zostały pokryte nowym deskowaniem elewacyjnym, co pozbawiło budynek oryginalnych detali architektonicznych, utracono walory architektoniczne i zabytkowe)
25	Dom	Dąbrowska	107	Dobry
26	Dom	Dąbrowska	161	Dobry (zachowany detal kompozycyjny elewacji)
27	Dom	Dąbrowska	192	Dostateczny (zachowana oryginalna stolarka okienna, zachowane deskowanie elewacyjne, remontu wymaga dach)
28	Budynek mieszkalny	Górnica	1	Dobry zachowany detal kompozycyjny elewacji
29	Budynek mieszkalny	Górnica	2	Dobry zachowany detal kompozycyjny elewacji
30	Budynek mieszkalny	Górnica	4	Dobry zachowany detal kompozycyjny elewacji
31	Dom	Góra Zamkowa	2	Bardzo dobry
32	Dom	Góra Zamkowa	16	Dostateczny okna do wymiany

33	Dom parafialny wraz z bramą	Góra Zamkowa	9	Dostateczny
34	Zespół budynków mieszkalnych wraz z komórkami	Hutnicza	24	Dostateczny duży stopień zawilgocenia elewacji, zaawansowane i postępujące zacieki wzdłuż linii okapu, porażenie mikrobiologiczne o dużym zakresie
35	Kamienica	Jasna	6	Zły wymaga remontu i zabezpieczeń
36	Kamienica	Joselewicza	2	Dostateczny elewacja pozbawiona warstwy tynku, odpadające fragmenty elewacji, znaczne ubytki w warstwie tynku odsłaniające strukturę, liczne spękania i odspojenia, zamurowana część otworów okiennych
37	Kamienica	Joselewicza	8	Dobry (wykonany remont elewacji w 2015 roku) W wyniku remontu utracona została część detali architektonicznych elewacji
38	Dom	Kempy	37	Bardzo zły (wymaga pilnego remontu; widoczne spękania, brak części szyb, odpadający tynk)
39	Dom	Kijowska	1	Dostateczny zachowany detal kompozycyjny elewacji
40	Kamienica	Al. Kołłątaja	12	Dobry
41	Kamienica	Al. Kołłątaja	14	Dostateczny (w części gminny) utracono historyczny kształt otworów okiennych
42	Kamienica	Al. Kołłątaja	18	Dostateczny
43	Kamienica	Al. Kołłątaja	22	Dobry elewacja frontowa dostateczny
44	Kamienica z oficynami	Al. Kołłątaja	24	Z domem modlitwy Cukermana Dobry (ciekawy detal architektoniczny elewacji)
45	Kamienica	Al. Kołłątaja	26	Dobry
46	Kamienica	Al. Kołłątaja	28	Dostateczny (w wyniku utraty elementy budynku – balkonu, znaczna utrata walorów historycznych i zabytkowych)
47	Kamienica	Al. Kołłątaja	30	Dobry
48	Kamienica	Al. Kołłątaja	34	Dobry remont elewacji 2015r.
49	Kamienica	Al. Kołłątaja	36	Dostateczny
50	Kamienica	Al. Kołłątaja	42	Dobry
51	Kamienica	Al. Kołłątaja	54	Dostateczny
52	Kamienica	Al. Kołłątaja	55	Dostateczny
53	Kamienica	Al. Kołłątaja	57	Dobry
54	Kamienica	Al. Kołłątaja	58	Dostateczny

				Znaczne ubytki w warstwie tynku odsłaniające strukturę muru. Porażenie mikrobiologicznie o dużym zakresie, widoczne pęknięcia na elewacji. Widoczna wilgoć na elewacji
55	Budynek mieszkalny „familok”	Konopnickiej	2	Dobry „PEKIN” - osiedle patronackie kopalni Grodziec
56	Budynek mieszkalny „familok”	Konopnickiej	3	Dobry
57	Budynek mieszkalny „familok”	Konopnickiej	4	Dobry
58	Budynek mieszkalny „familok”	Konopnickiej	5	Dobry
59	Budynek mieszkalny „familok”	Konopnickiej	6	Dobry
60	Budynek mieszkalny „familok”	Konopnickiej	7	Dobry część ceglanej elewacji pokryta farbą
61	Budynek mieszkalny „familok”	Konopnickiej	8	Dobry
62	Budynek mieszkalny „familok”	Konopnickiej	9	Dobry
63	Budynek mieszkalny „familok”	Konopnickiej	10	Dobry
64	Budynek mieszkalny „familok”	Konopnickiej	12	Dobry
65	Budynek szkoły podstawowej	Konopnickiej	13	Dobry
66	Budynek mieszkalny „familok”	Konopnickiej	14	Dobry
67	Budynek mieszkalny „familok”	Konopnickiej	15	Dobry
68	Budynek mieszkalny „familok”	Konopnickiej	16	Dobry
69	Budynek mieszkalny „familok”	Konopnickiej	17	Dobry
70	Budynek mieszkalny „familok”	Konopnickiej	18	Dobry
71	Budynek mieszkalny „familok”	Konopnickiej	19	Dobry
72	Budynek mieszkalny „familok”	Konopnickiej	20	Dobry
73	Budynek mieszkalny „familok”	Konopnickiej	22	Dobry
74	Budynek mieszkalny „familok”	Konopnickiej	24	Dobry
75	Budynek mieszkalny „familok”	Konopnickiej	26	Dobry
76	Budynek mieszkalny	Konopnickiej	28	Dobry

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA BĘDZIN NA LATA 2021-2024

	„familok”			
77	Budynek mieszkalny „familok”	Konopnickiej	30	Dobry
78	Dom	Kopernika	7	Dobry
79	Dom	Krakowska	8	Dobry
80	Willa	Krakowska	16	Dobry
81	Willa	Krakowska	32	Dobry
82	Dom	Krakowska	60	Dobry
83	Budynek poczty	Krasickiego	1	Bardzo dobry
84	Szkoła	Koszelew	7	Bardzo dobry
85	Dom	Koszelew	20	Dobry (wykonany remont elewacji)
86	Kamienica	Kościuszki	2	Dobry
87	Kamienica	Kościuszki	8	Dobry
88	Kamienica	Kościuszki	10	Dostateczny Po remoncie elewacji, zachowano detale architektoniczne
89	Kamienica	Kościuszki	14	Dobry - wcześniej, teraz gorszy stan, znaczne ubytki w warstwie tynku odsłaniające strukturę muru. Liczne spękania i odspojenia sięgające. Widoczne pęknięcia na detalach architektonicznych. Zasłonięta część otworów okiennych. Widoczne okablowanie.
90	Kamienica	Kościuszki	16	Dostateczny wymaga remontu elewacji i wymiany okien
91	Kamienica	Kościuszki	18	Dostateczny wymaga remontu elewacji, wymienione okna
92	Kamienica	Kościuszki	20	Dobry
93	Willa obecnie Wojskowa Komisja Uzupełnień	Kościuszki	32	Dobry
94	Kamienica	Kościuszki	52	Dobry
95	Kamienica	Kościuszki	64	Dostateczny wymaga remontu elewacji
96	Kamienica	Kościuszki	82	Dostateczny
97	Kamienica	pl. Kazimierza Wielkiego	5	Dostateczny
98	Kamienica	pl. Kazimierza Wielkiego	10	Dobry remont elewacji w 2014r.
99	Kamienica	pl. Kazimierza Wielkiego	11	Dostateczny wymaga remontu elewacji, częściowo wymienione okna
100	Kamienica	pl. Kazimierza Wielkiego	15	Dobry
101	Kamienica	pl. Kazimierza Wielkiego	27	Wydane pozwolenie o rozbiórce budynku pod warunkiem odtworzenia kształtu

				zasadniczej bryły budynku oraz oryginalnego kształtu i wystroju elewacji frontowej. W terminie do 01.11.2025r. bezwzględna odbudowa obiektu po wcześniejszym uzyskaniu pozwolenia konserwatorskiego.
102	Kamienica	pl. Kazimierza Wielkiego	28	Dostateczny Widoczne okablowanie budynku Brak detali historycznych i zabytkowych
103	Kamienica	pl. Kazimierza Wielkiego	29	Dostateczny
104	Dom	Limanowskiego	13	Dobry oryginalna stolarka okienna zastąpiona PCV
105	Dom	Limanowskiego	15	Dobry zmienione okucia balkonowe
106	Dom	Limanowskiego	28	Zły (wymaga pilnego remontu i zabezpieczeń, obecnie pustostan, odpadające fragmenty elewacji, zły stan zachowania stolarki okiennej i drzwiowej, liczne pęknięcia widoczne na ścianach budynku)
107	Dom	Limanowskiego	62	Dobry
108	Dom	Wojciecha Kilara	30	Dobry oryginalna stolarka okienna zastąpiona PCV – wymieniono częściowo bez podziału nawiązującego do historycznego
109	Kamienica	1-Maja	6	Dobra okna do wymiany
110	Kamienica	1-Maja	10	Dobry Niewielkie porażenie biologiczne. Wysoki stopień zawilgocenia fundamentów i części górnej budynku
111	Kamienica	1-Maja	18	Wcześniej: Zły pustostan Wg mnie stan dostateczny / dobry Na poziomie parteru część otworów okiennych zasłonięta. Widoczne zawilgocenie fundamentów i elewacji
112	Dom	1-Maja	20	Dobry Na poziomie parteru otwory okienne zasłonięte, na piętrze zbite szyby. Wyraźne zawilgocenie elewacji. Nielegalne malunki typu graffiti
113	Kamienica	1-Maja	28	Dostateczny wymaga remontu elewacji, remontu balkonów, wymiany okien. Ubytki w warstwie tynku, częściowo odsłaniające strukturę muru
114	Dom	1-Maja	25	Dobry Częściowe usunięcie detali architektonicznych
115	Oficina	1-Maja	29	Dostateczny

				wymaga remontu elewacji, wymiany okien
116	Dom	1-Maja	34	Dostateczny wymaga remontu elewacji, wymiany okien
117	Kamienica z oficynami	pl. 3-Maja	2	Bardzo dobry
118	Kamienica z oficynami	pl. 3-Maja	3	Bardzo dobry
119	Kamienica	pl. 3-Maja	4	Dostateczny wymaga remontu elewacji, wymienione wszystkie okna
120	Kamienica	pl. 3-Maja	5	Dostateczny wymaga remontu elewacji, wymiany okien
121	Kamienica	pl. 3-Maja	7	Dostateczny wymaga remontu elewacji, wymiany okien
122	Kamienica	pl. 3-Maja	8	Dobry budynek frontowy – remont elewacji w 2012r., oficyna stan dostateczny
123	Kamienica	pl. 3-Maja	9	Dostateczny
124	Kamienica	pl. 3-Maja	10	Dostateczny
125	Kamienica	pl. 3-Maja	11	Dobry budynek frontowy – remont elewacji w 2013r., oficyna stan dostateczny
126	Budynek banku	pl. 3-Maja	12	Dobry
127	Kamienica	Małachowskiego	2	Dostateczny zachowany detal kompozycyjny elewacji, wymagany remont elewacji, wymienione okna
128	Kamienica	Małachowskiego	3	Dostateczny wymaga remontu elewacji, wymieniony okien, remontu balkonów
129	Kamienica	Małachowskiego	4	Dostateczny ciekawy detal kompozycyjny elewacji, wymagany remont elewacji
130	Kamienica	Małachowskiego	6	Dobry wymaga remontu elewacji
131	Kamienica	Małachowskiego	8	Dostateczny wymaga pilnego remontu górnej części elewacji, wymienione wszystkie okna
132	Kamienica	Małachowskiego	9	Bardzo dobry
133	Kamienica	Małachowskiego	10	Dostateczny wymaga remontu elewacji, wymienione wszystkie okna
134	Kamienica	Małachowskiego	13	Dobry budynek frontowy – remont elewacji w 2010r., oficyna stan dostateczny
135	Kamienica	Małachowskiego	14	Dobry remont elewacji w 2010r.
136	Kamienica	Małachowskiego	16	Dobry remont elewacji w 2006r.
137	Kamienica	Małachowskiego	17	Dobry budynek frontowy i prawa oficyna –

				remont elewacji w 2009r., tylna oficyna stan dostateczny
138	Kamienica	Małachowskiego	19	Dobry
139	Kamienica	Małachowskiego	20	Dostateczny
140	Kamienica	Małachowskiego	22	Dostateczny
141	Kamienica	Małachowskiego	28	Dobry
142	Kamienica	Małachowskiego	32	Dostateczny
143	Kamienica	Małachowskiego	29	Dostateczny
144	Bank	Małachowskiego	33	Bardzo dobry
145	Kamienica	Małachowskiego	36	Dobry wymaga remontu elewacji, wymienione wszystkie okna
146	Kamienica	Małachowskiego	38	Dobry wymaga remontu elewacji, wymienione wszystkie okna
147	Kamienica	Małachowskiego	39	Dostateczny wymaga remontu elewacji, wymienione wszystkie okna
148	Kamienica	Małachowskiego	40	Dobry zachowany detal kompozycyjny elewacji
149	Kamienica	Małachowskiego	41	Dostateczny wymaga remontu elewacji
150	Kamienica	Małachowskiego	42	Dobry budynek frontowy i tylna oficyna – remont w 2013r., oficyna prawa 2015
151	Kamienica	Małachowskiego	43	Dobry wymaga remontu elewacji, wymiany okien
152	Kamienica	Małachowskiego	44	Dostateczny konieczny pilny remont elewacji
153	Kamienica	Małachowskiego	45	Bardzo dobry
154	Kamienica	Małachowskiego	46	Dostateczny wymaga remontu elewacji i wymiany okien
155	Kamienica	Małachowskiego	47	Bardzo dobry
156	Kamienica	Małachowskiego	52	Dostateczny wymaga remontu elewacji i wymiany okien
157	Kamienica	Małachowskiego	54	Dostateczny wymaga remontu elewacji i wymiany okien
158	Kamienica	Małachowskiego	58	Dobry
159	Kamienica	Małachowskiego	60	Dostateczny wymaga remontu elewacji i wymiany okien
160	Budynek banku	Małachowskiego	64	Dostateczny wymaga remontu elewacji i wymiany okien
161	Kamienica	Modrzejowska	15	Dostateczny
162	Kamienica	Modrzejowska	20	Dostateczny
163	Kamienica	Modrzejowska	22	Dostateczny

164	Kamienica	Modrzejowska	40	Dostateczny wymaga remontu elewacji
165	Dom	Modrzejowska	42	Dobry budynek frontowy oficyna – remont elewacji w 2013r., stan oficyny dostateczny
166	Kamienica	Modrzejowska	44	Dostateczny wymaga remontu
167	Kamienica	Modrzejowska	46	Dobry
168	Kamienica	Modrzejowska	47	Dostateczny wymaga remontu elewacji
169	Kamienica	Modrzejowska	49	Dostateczny wymaga remontu elewacji i wymiany okien
170	Hala targowa	Modrzejowska	50	Dobry
171	Kamienica	Modrzejowska	51	Dostateczny
172	Kamienica	Modrzejowska	54	Dobry
173	Kamienica	Modrzejowska	55	Dostateczny wymaga remontu, częściowo wymienione okna
174	Kamienica	Modrzejowska	57	Dostateczny wymaga remontu elewacji, częściowo wymienione okna
175	Kamienica	Modrzejowska	58	Dostateczny wymaga remontu
176	Kamienica	Modrzejowska	59	Dobry
177	Kamienica	Modrzejowska	60	Dobry budynek frontowy – remont elewacji w 2011r., oficyny – remont w 2012r.
178	Kamienica z oficyną	Modrzejowska	66	zły wymaga pilnego remontu elewacji
179	Kamienica	Modrzejowska	67	Dostateczny
180	Kamienica	Modrzejowska	68	Dostateczny Otwory okienne zasłonięte. Znaczne ubytki w warstwie tynku odsłaniające strukturę muru. Widoczne zawilgocenie fundamentów. Budynek utracił walory historyczne i zabytkowe
181	Kamienica	Modrzejowska	72	Dostateczny
182	Kamienica	Modrzejowska	80	Dobry
183	Kamienica	Modrzejowska	82	Dostateczny
184	Kamienica	Modrzejowska	84	Dostateczny
185	Kamienica	Modrzejowska	87	Dobry remont elewacji budynku frontowego w 2014r., stan oficyny dostateczny
186	Kamienica	Modrzejowska	89	Dostateczny
187	Kamienica	Modrzejowska	93	Zły (wymaga pilnego remontu) Pustostan. Znaczne ubytki w warstwie

				tynku odsłaniające strukturę muru. Silne porażenie biologiczne. Widoczne zawilgocenie elewacji i fundamentów. Stopień zniszczenia stolarki wysoce zaawansowany. Brak szkła w części otworów okiennych. Zasłonięte otwory drzwiowe. Rośliny wyrastające na balkonie i dachu. Budynek utracił walory historyczne i zabytkowe
188	Dom	Małobądzka	92	Dostateczny wymaga remontu: zniszczona stolarka okienna, brak szyb w części okien, widoczne nacieki na elewacji
189	Dom	Małobądzka	96	Dobry elewacja budynku wymaga modernizacji
190	Dom	Małobądzka	142	Dostateczny oryginalna stolarka okienna zastąpiona PCV, wymagany remont elewacji
191	Dom	Małobądzka	154	Dostateczny
192	Willa	Małobądzka	156	Bardzo dobry
193	Dom	Małobądzka	172	Zły wymaga remontu, wysoki stopień zniszczenia elewacji – liczne ubytki tynku odsłaniające cegłę; zły stan zachowania stolarki okiennej i drzwiowej, brak części szyb
194	Dom	Mickiewicza	34	Zły wymaga kompleksowego remontu; część otworów okiennych zasłonięta deskami
195	Dom	Mickiewicza	36	Zły wymaga kompleksowego remontu, otwory okienne pozbawione szyb, liczne spękania widoczne na elewacji budynku
196	Kamienica	Moniuszki	2	Dostateczny wymaga pilnego remontu elewacji, remontu balkonów, wymiany okien
197	Kamienica	Moniuszki	3	Dostateczny
198	Kamienica	Moniuszki	4	Ruina do wyburzenia Brak stolarki okiennej lub drzwiowej. Głębokie porażenie biologiczne elementów. Zamurowane otwory okienne i drzwiowe. Elewacja pozbawiona warstwy tynku. Silne porażenie biologiczne. Usunięto jedną kondygnację. Utracono detale architektoniczne. Budynek utracił wartości historyczne i zabytkowe
199	Kamienica	Moniuszki	5	Dostateczny wymaga pilnego remontu elewacji, remontu balkonów, wymiany okien. Wysoki stopień zawilgocenia fundamentów, znaczne ubytki w warstwie tynku odsłaniające strukturę muru
200	Kamienica	Moniuszki	6	Dostateczny

				budynek frontowy i oficyna – stan zły W części parterowej otwory okienne zastłonięte. Miejscowe ubytki tynku odsłaniające cegłę na elewacji. Widoczne zawilgocenie fundamentów i elewacji.
201	Kamienica	Moniuszki	8	Dostateczny wymaga pilnego remontu elewacji, remontu balkonów, wymiany okien
202	Kamienica	Moniuszki	10	Dostateczny
203	Dom	Niepodległości	66	Dostateczny
204	Dom	Niepodległości	70	Dobry zachowane deskowanie elewacyjne i stolarka okienna
205	Dom	Niepodległości	77	Dostateczny zachowane deskowanie elewacyjne i stolarka okienna, wymagany remont
206	Dom	Ogrodowa	2	Dostateczny zachowane deskowanie elewacyjne i stolarka okienna, wymaga remontu
207	Dom	Okrzei	3	Dobry
208	Dom	Okrzei	10	Dostateczny
209	Dom	Okrzei	11	Bardzo dobry
210	Dom	Okrzei	18	Bardzo dobry
211	Kamienica	Piłsudskiego	3	Dostateczny wymaga pilnego remontu elewacji, wymienione okna
212	Kamienica	Piłsudskiego	4	Bardzo dobry
213	Kamienica	Piłsudskiego	6	Dostateczny wymaga pilnego remontu
214	Kamienica	Piłsudskiego	7	Dobry
215	Kamienica	Piłsudskiego	8	Dobry
216	Kamienica	Piłsudskiego	10	Dostateczny wymaga remontu elewacji i balkonów, wymiany okien
217	Kamienica	Piłsudskiego	12	Dostateczny wymaga remontu elewacji
218	Kamienica	Piłsudskiego	13	Dostateczny wymaga remontu elewacji, wymienione okna
219	Kamienica	Piłsudskiego	14	Dobry
220	Kamienica	Piłsudskiego	15	Dostateczny wymaga remontu elewacji, częściowo wymienione okna
221	Kamienica	Piłsudskiego	17	elewacja frontowa – dobry elewacja ściany tylnej - dostateczny
222	Kamienica	Piłsudskiego	19	elewacja frontowa – dobry elewacja ściany tylnej - dostateczny
223	Kamienica	Piłsudskiego	20	Dostateczny

				wymaga remontu elewacji, wymienione okna
224	Kamienica	Piłsudskiego	22	Dostateczny wymaga remontu elewacji, wymienione okna jedynie w parterze budynku
225	Kamienica	Piłsudskiego	24	Dobry
226	Plebania	Plebańska	2	Bardzo dobry
227	Kamienica	Plebańska	10	Dostateczny
228	Kamienica	Plebańska	11	Dostateczny – planowany remont elewacji 2016r
229	Kamienica	Plebańska	13	Dostateczny – planowany remont elewacji 2016r
230	Dom	Podłósie	9	Dobry zachowane deskowanie elewacyjne i stolarka okienna
231	Dom	Rutki Laskier	55	Dobry
232	Kamienica z oficyną	Podwale	4	Dostateczny wymaga remontu elewacji, remontu balkonów, wymiany okien
233	Kamienica	Podwale	20	Dostateczny
234	Kamienica	Podwale	21	Dostateczny wymaga remontu elewacji, remontu balkonów, wymiany okien
235	Kamienica	Podzamcze	29	Dostateczny
236	Dom	Pokoju	24	Dostateczny Miejscowe ubytki tynku odsłaniające cegłę na elewacji
237		Pokoju	26	Dostateczny Miejscowe ubytki tynku odsłaniające cegłę na elewacji
238	Dom	Pokoju	28	Dostateczny wymaga remontu Miejscowe ubytki tynku odsłaniające cegłę na elewacji
239	Dom	Pokoju	33	Dobry
240	Dom	Pokoju	37	Dobry
241	Dom	Pokoju	41	Dobry
242	Dom	Pokoju	93	Dobry ciekawy detal
243	Kamienica	Potockiego	1	Dobry remont elewacji 2010/2011
244	Kamienica	Potockiego	3	Dobry wraz z domem modlitwy „Mirzachi” - remont elewacji 2010/2011
245	Kamienica	Potockiego	5	Dobry remont elewacji 2012/2013
246	Kamienica	Potockiego	7	Dobry remont elewacji 2013

247	Kamienica	Potockiego	9	Dobry remont elewacji 2013
248	Kamienica	Potockiego	13	Dostateczny
249	Dom	Promyka	9	Dobry
250	Dom	Promyka	11	Dostateczny
251	Dom	Promyka	15	Dobry
252	Dom	Promyka	17	Dostateczny Miejscowe ubytki w warstwie tynku odslaniające strukturę muru, zawilgocenie elewacji
253	Szkoła Widok fasady od ul. Kopernika	Promyka	26	Dobry
254	Dom	Promyka	28	Dobry
255	Dom	Promyka	31	Dostateczny
256	Dom	Promyka	71	Bardzo dobry
257	Kamienica	Reja	4	Bardzo dobry W miejscach ubytków w elewacji widoczne zamurowania
258	Kamienica	Rybna	2	Dostateczny wymaga remontu elewacji, częściowo wymienione okna
259	Kamienica	Rybna	5	
260	Kamienica	Joselewicza	8	Bardzo dobry
261	Kamienica	Rybna	10	Dostateczny Miejscowe ubytki tynku odslaniające cegłę na elewacji Zachowane detale architektoniczne
262	Kamienica	Rybna	20	Dobry
263	Kamienica	Rynek Rybny	2	Dostateczny wymaga remontu elewacji, wymienione okna
264	Budynek banku	Sączewskiego	4	Dostateczny
265	Budynek starostwa	Sączewskiego	6	Bardzo dobry
266	Kamienica	Sączewskiego	7	Dostateczny wymaga remontu elewacji, remontu balkonów, wymiany okien
267	Kamienica	Sączewskiego	9	Dostateczny wymaga remontu elewacji, remontu balkonów, wymiany okien
268	Kamienica	Sączewskiego	11	Dostateczny
269	Kamienica	Sączewskiego	13	Dostateczny
270	Kamienica	Sączewskiego	15	Bardzo dobry
271	Bank	Sączewskiego	17	Bardzo dobry
272	Kamienica	Sączewskiego	19	Dobry – budynek frontowy – remont elewacji w 2010r., dostateczny oficyna
273	Kamienica	Sączewskiego	21	Bardzo dobry

274	Budynek Sądu	Sączewskiego	23	Bardzo dobry
275	Kamienica	Sączewskiego	25	Dostateczny wymaga remontu elewacji, remontu balkonów, wymiany okien
276	Kamienica	Sączewskiego	27	Dostateczny wymaga remontu elewacji, remontu balkonów, wymiany okien
277	Kamienica	Sączewskiego	29	Dobry
278	Kamienica	Sielecka	11	Bardzo dobry
279	Kamienica	Sielecka	23	Dobry
280	Budynek mieszkalny	Sielecka	83	Zły wymaga pilnego remontu
281	Budynek mieszkalny	Sielecka	85	Dostateczny
282	Budynek mieszkalny	Sienkiewicza	3	Dobry
283	Budynek d. szpitala	Sienkiewicza	17	Zły wymaga pilnego remontu
284	Willa	Sienkiewicza	21	Dobry
285	Dom kultury	Słowackiego	2	Dobry
286	Dom	Słowackiego	5	Dostateczny wymagany remont elewacji
287	Dom	Słowackiego	8	Dobry
288	Dom	Słowackiego	42	Dobry
289	Dom	Słowiańska	4	Dobry
290	Dom	Gzichowska	28	Zły w wyniku przeprowadzonego częściowo remontu zamurowano jeden z otworów, wymieniono częściowo stolarkę okienną, odpadające otynkowanie
291	Kamienica	Gzichowska	32	Zły wymaga pilnego remontu, odpadające otynkowanie
292	d. Budynek szkoły obecnie dom mieszkalny	Szkolna	1	Dostateczny
293	Budynek „Teatru Dzieci Zagłębia”	Teatralna	2-4	Dostateczny
294	Willa	Teatralna	17	Dobry
295	Liceum Ogólnokształcące	Teatralna	5	Dobry
296	Dom	Tuwima	8	Dostateczny
297	Stodoła widok od strony wschodniej	Węgroda		Dobry
298	Budynek mieszkalny	Wojska Polskiego	7	Dostateczny część stolarki okiennej wymieniona bez nawiązania do historycznych podziałów okien

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA BĘDZIN NA LATA 2021-2024

299	Budynek mieszkalny	Wojska Polskiego	9	Dobry
300	Budynek mieszkalny	Wojska Polskiego	14	Dobry
301	Budynek mieszkalny	Wojska Polskiego	15	Dobry pokryta farbą/ otynkowana część elewacji
302	Budynek mieszkalny	Wojska Polskiego	18	Dobry
303	Budynek mieszkalny	Wojska Polskiego	20	Dobry
304	Budynek mieszkalny	Wojska Polskiego	22	Dobry
305	Dom	Wolności	203	Dostateczny zachowany detal architektoniczny
306	Dom	Wolności	205	Dostateczny
307	Dom z oficyną	Wolności	256 256 a	Dostateczny
308	Dom	Wolności	257	Dostateczny zachowany detal architektoniczny
309	Zespół folwarczny	Wolności	269- 271	Dostateczny
310	Dom	Wolności	336	Dobry
311	Dom	Wolności	390	Dobry
312	Dom	Zagórska	53	Dobry
313	Dom	Zagórska	55	Bardzo dobry
314	Dom	Zagórska	63	Zły wymaga pilnego remontu i zabezpieczeń
315	Dom	Zagórska	65	Bardzo zły
316	Dom	Zawale	22	Bardzo dobry
317	Kamienica	Zawale	24	Bardzo dobry
318	Schron pod wzgórzem zamkowym	Al. Kołtataja		Bardzo dobry

ZABYTKI ARCHITEKTURY PRZEMYSŁOWEJ

L.P.	OBIEKT	ULICA / PLAC	NR	UWAGI
1	Wieża ciśnień	Willowa		Na wzgórzu nad przedszkolem przy ul. Barlickiego 75, w odległości 150m na południe od siedziby byłej Kopalni Węgla Kamiennego "Grodziec". Użytkowanie wieży wodnej zakończono z początkiem lat 60-tych. Stan techniczny bardzo dobry.
2	dawny hangar szybowcowy	Wzgórze Parcina		Ruina
3	Zespół dawnej „Huty Będzin” i dawnej kuźni przy ul. Zagórskiej	Sielecka	63	Teren podzielony: portiernia, willa, 4 hale, 1 kominy
4	Budynek zbiornika retencyjnego	Góra Zamkowa		Wodociągi miejskie, z pocz. XX w.
5	Dworzec PKP Będzin	Kościuszki	5	Nieczynny
6	Dworzec PKP Będzin Miasto	Plac Kolei Warszawsko - Wiedeńskiej	3	Wyremontowany w 2012r.
7	Browar dawna Gorzelnia	Wolności	254	Opuszczony Na dużej powierzchni elewacji ubytki tynku odsłaniające cegłę. Część otworów okiennych zamurowana, część pozbawiona szklenia. Widoczne zawilgocenie elewacji. Zaawansowane i postępujące zacieki wzdłuż linii okapu
8	Zespół dawnej fabryki kabli	Sielecka	1	Budynek administracyjny, portiernia, stara hala
9	Zespół elektrowni Będzin	Małobądzka	141	Dwa budynki administracyjne Elektrowni Będzin przy ulicy Małobądzkiej
10	Budynek dawnej fabryki z oficyną	Małobądzka	60	Stan dostateczny
11	Zespół młyna przemysłowego	Kościuszki	70	Obiekt w okresie powojennym uległ modernizacji związanej ze zmianami procesu technologicznego. W latach 70-tych XX wieku budynki produkcyjne zostały otynkowane co wpłynęło na zmianę wyglądu ich elewacji. Zachował się w niezmienionej bryle budynek młyna oraz część urządzeń (pędnie, wlewniki, odsiewacze).
12	Budynki po dawnym szybie Paryż	Koszelew	1	budynek adm., cechownia
13	Zespół dawnej kopalni węgla kamiennego Grodziec	Barlickiego	26	Zespół budynków adm., maszynowni, warsztatów oraz stolarnia i maszynownia (obiekt leży w gruzach po katastrofie budowlanej i praktycznie nie istnieje) d. szybu „Zygmunt” przy ul. Wojska Polskiego
14	Zespół dawnej cementowni	Barlickiego	4	Budynek zbiorników szlamowych i 5 silosów połączonych pomostem
15	Oficyna pofabryczna	Modrzejowska	68	Stan dostateczny

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA BĘDZIN NA LATA 2021-2024

16	Zespół Kopalni Grodziec – budynek administracyjny	Barlickiego	22	Stan dobry
17	Wieżowa stacja trafo	Barlickiego / Woj- ska Polskiego		Stan dobry
18	Wieżowa stacja trafo	Al. Kołłątaja		Stan dobry

MIEJSCA KULTU

L.P.	OBIEKT	ULICA / PLAC	NR	UWAGI
1	Kaplica MB	Góra Zamkowa		
2	Figura MB Niepokalanie Poczętej	Na placu przy kościele pw. Św. Trójcy – Plebańska / Kościelna	2	
3	Kaplica grzebalna	Pokoju	40	
4	Figura św. Jana Nepomucena	Al. Kołłątaja		
5	Dawny cmentarz żydowski	Podzamcze		
6	Cmentarz parafialny	Góra Zamkowa / Podzamcze		
7	Cmentarz parafialny	Różyckiego		
8	Cmentarz komunalny	Małobądzka		
9	Figura MB	Plac Kolei Warszawsko - Wiedeńskiej		
10	Kapliczka św. Floriana	Modrzejowska	74	
11	Kapliczka MB - przyścienna	Siemońska	12	
12	Kapliczka MB Siewnej - przyścienna	Dąbrowska	15	
13	Kapliczka słupowa	Wiśniowa/Kwiatowa / Limanowskiego		
14	Krucyfiks	Wolności / Mickiewicza		
15	Krucyfiks	Sielecka / Zagórska		
16	Krucyfiks	Promyka		
17	Sala modlitw „Cukermana”	Al. Kołłątaja	24	
18	Kaplica św. Jana Nepomucena	Wojska Polskiego		
19	Kapliczka	Rzeczna / Niepiekło		
20	Kaplica św. Barbary	Siemońska	4	
21	Kościół parafialny, dawna kaplica p.w. św. Barbary	Koszelew	1	
22	Krucyfiks	Koszelew	1	
23	Figura św. Barbary	Koszelew	1	

STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE

L.P.	STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE	POŁOŻENIE	CHRONOLOGIA	RODZAJ STANOWISKA
1	Będzin – Grodziec	Będzin, stanowisko nr 16, na obszarze AZP 2/96-48	Neolit Łużycka, V Brąz – halsztat Średniowiecze	Nieokreślone Osada obr.? Miejsce kultu? Nieokreślone
2	Będzin – Grodziec	Będzin, stanowisko nr 17, na obszarze AZP 3/96-48	Wczesne średniowiecze połowa X-XIw.	Cmentarzysko szkieletowe (28 grobów)
3	Będzin – Grodziec	Będzin, stanowisko nr 18, na obszarze AZP 4/96-48	Wczesne średniowie- cze X-XIIIw.	Ślad osadniczy
4	Będzin – Grodziec	Będzin, stanowisko nr 19, na obszarze AZP 5/96-48	Wczesne średniowie- cze X-XIIIw.	Ślad osadniczy
5	Będzin – Grodziec	Będzin, stanowisko nr 22, na obszarze AZP 8/96-48	X – XIV w.	nieokreślone
6	Będzin – Łagisza	Będzin, stanowisko nr 25, na obszarze AZP 11/96-48	Pradzieje X-XIIIw. średniowiecze	Nieokreślone Ślad osadniczy Nieokreślone
7	Będzin – Niepiekło	Będzin, stanowisko nr 2, na obszarze AZP 1/96-49	Łużycka, epoka brązu?	Osada
8	Będzin – Łagisza	Będzin, stanowisko nr 4, na obszarze AZP 2/96-49	Bliżej nieokreślony okres pradziejowy, wczesna EB?	Osada
9	Będzin – Stary Rynek	Będzin, stanowisko nr 11, na obszarze AZP 19/97-48	Bd	Miasto – rynek – budy- nek dawnego ratusza
10	Będzin – Góra Zamkowa	Będzin, stanowisko nr 10, na obszarze AZP 18/97-48	średniowiecze	Sakralne, kościół św. Trójcy, ul. Plebańska (ul. Kościelna)
11	Będzin – Gzichów	Będzin, stanowisko nr 28, na obszarze AZP 12/97-48	Epoka kamienia	Punkt osadniczy
12	Będzin – Góra Zamkowa	Będzin, stanowisko nr 1, na obszarze AZP 14/97-48	Wczesne średniowie- cze XI-XIIIw. Średniowiecze, druga połowa XIIIw. Z lat od 1386	Gród zamek skarb monet
13	Będzin – Góra Zamkowa	Będzin, stanowisko nr 2, na obszarze AZP 15/97-48	Wczesne średniowie- cze XII- pierwsza poło- wa XIIIw. Kultura Łużycka	Cmentarzysko osada
14	Będzin – Góra Zamkowa	Będzin, stanowisko nr 3, na obszarze AZP 16/97-48	Epoka kamienia	Znalezisko luźne, ślad osadniczy
15	Będzin – Góra Zamkowa	Będzin, stanowisko nr 4, na obszarze AZP 17/97-48	Łużycka, V brąz - halsz- tat	Znalezisko luźne, ślad osadniczy

ZAŁĄCZNIK NR 2

MIEJSCA PAMIĘCI NA TERENIE GMINY BĘDZIN

NUMER EWID.	RODZAJ OBIEKTU RODZAJ MATERIAŁU	TREŚĆ NAPISU	DATA POWSTANIA, AUTOR, FUNDATOR, DANE HISTORYCZNE DOTYCZĄCE OBIEKTU	LOKALIZACJA
1/43	Grób płyta kamienna na której postawiono płytę nagrobną z czerwonego piaskowca, zwieńczoną krzyżem o wymiarach 100 x 184	TU SPOCZYWA +/- Ś. P. IGNACY KACZMARSKI/ WETERAN POWSTANIA 1863 R. /ZM. DN. 12.II 1937 R. / ŻYŁ LAT 92/ SPOKÓJ JEGO DUSZY.	Data powstania obiektu, autor, fundator brak danych	Cmentarz Komunalny ul. Małobądzka Lokalizacja: współrzędne GPS 50.304883950000004 19.133039376384996 Od bramy cmentarnej przy ul. Małobądzkiej, idziemy główną aleją w kierunku cmentarnej kaplicy. Po 50 m odchodzimy alejką w prawo i po lewej stronie, w pierwszym rzędzie mogił, znajduje się grób weterana.
WKOPWiM 1/42	Tablica Wykonana z czarnego granitu o wymiarach 65 x 51	W hołdzie „Żołnierzom Wyklętym” Armii Krajowej, Narodowych Sił Zbrojnych, Zrzeszenia Wolność i Niezawisłość, którzy w latach 1945-1956 podjęli walkę o Wolną Polskę z sowieckim okupantem i narzuconym siłą reżimem komunistycznym. Cześć ich pamięci! 1.03.2015 Mieszkańcy Powiatu Będzińskiego	Marzec 2015 r. z inicjatywy członków Klubu Gazety Polskiej Będzin II Fundator: Powiat Będziński	Tablica zamontowana na monumencie kamiennym znajdującym się na terenie parafii pw. św. Barbary w dzielnicy Koszelew (Będzin, ul. Koszelew 1) Lokalizacja: współrzędne GPS 50.323074, 19.158191
WKOPWiM 1/41	Tablica. Wykonana z czarnego granitu o wymiarach 65 x 140	Pamięci Bohaterów Zagłębia, którzy w 1863 roku rzucili wyzwanie carskiemu ciemieniu, składając swe życie na ołtarzu najdroższej Ojczyzny, tę tablicę poświęcamy.	31.10.2013 r. Autor: Sebastian Zalewski Fundator: Miasto Będzin Uroczyste odsłonięcie tablicy	Zewnętrzna ściana kościoła pw. Nawiedzenia NMP w Będzinie przy ul. bp. Adama Śmigielskiego 2 Lokalizacja: współrzędne GPS

		<p>Pokonanym, lecz niezwyciężonym</p> <p>W 150 rocznicę wybuchu powstania styczniowego wdzięczni mieszkańcy Będzina</p>	<p>upamiętniającej bohaterów powstania styczniowego odbyło się podczas uroczystości z okazji Narodowego Święta Niepodległości 11.11.2013 r</p>	50.319935, 19.113783
WKOPWiM 1/40	<p>Tablica granitowa o wymiarach 0,7 m x 0,55 m</p>	<p>Na wieczną pamięć mieszkańców Będzina i Powiatu Będzińskiego zamordowanych przez niemieckich nazistów</p> <p>W 75. rocznicę wybuchu II wojny światowej Społeczeństwo Miasta Będzina i Powiatu Będzińskiego NON OMNIS MORIAR</p> <p>Będzin, wrzesień 2014</p>	<p>30.10.2014 r. Autor: Związek Kombatantów RP i BWP Fundator: Powiat Będziński, Miasto Będzin.</p> <p>Uroczyste odsłonięcie tablicy upamiętniającej mieszkańców Będzina i powiatu będzińskiego zamordowanych podczas II wojny światowej nastąpiło podczas uroczystości z okazji Narodowego Święta Niepodległości 11 listopada 2014 r.</p>	<p>Tablica zamontowana na monumencie kamiennym znajdującym się na terenie parafii pw. św. Barbary w dzielnicy Koszelew (Będzin, ul. Koszelew 1)</p> <p>Lokalizacja: współrzędne GPS 50.323074, 19.158191</p>
WKOPWiM 1/39	<p>Tablica Wykonana jest z czarnego granitu o wymiarach 140 m x 65 m</p>	<p>W 70. rocznicę zbrodni Wołyńskiej, pamięci 150 tysięcy bezdomnych, cywilnych Polaków zakatowanych przez Ukraińskich nacjonalistów na kresach II Rzeczypospolitej w latach 1941-1947</p> <p>Cześć ich pamięci!</p> <p>Weterani II Wojny Światowej i Mieszkańcy Królewskiego miasta Będzina</p>	<p>Wrzesień 2012 r. Autor: Związku Kombatantów RP i Byłych Więźniów Politycznych. Fundator: Miasto Będzin</p> <p>Uroczystość odsłonięcia tablicy upamiętniającej zbrodnię wołyńską w będzińskiej Golgocie Wschodu odbyła się 30 września 2012 r.</p> <p>W lipcu 1943 roku rozpoczęła się masowa akcja przeciwko mniejszości polskiej przeprowadzona przez Ukraińską Powstańczą Armię na Wołyniu. Ataki dokonane 11 lipca były jednymi z najbardziej krwawych, jakich dopuścili się ukraińscy nacjonaści w latach 1942-44. Szacuje się, że na Wołyniu zamordowanych zostało około 60 tysięcy osób</p>	<p>Kościół pw. Nawiedzenia NMP w Będzinie przy ul. bp. Adama Śmigielskiego 2 Tablica została umieszczona obok Krzyża Katyńskiego</p> <p>Lokalizacja: współrzędne GPS 50.319935, 19.113783</p>
WKOPWiM	Tablica	„Nie za wszystkich umarli”	2011 rok	Kościół p.w. Nawiedzenia NMP

1/38	Wykonana jest z granitu o wymiarach 140 m x 65 m	<p>Dnia 10 kwietnia 2010 zginęli w katastrofie lotniczej pod Smoleńskiem Prezydent RP wraz z małżonką, oraz elita narodu polskiego, wśród nich Poseł naszej ziemi Grzegorz Dolniak. Powierzamy ich boskiej opatrności i ludzkiej pamięci.</p> <p>NSZZ Solidarność oraz Społeczeństwo miasta i powiatu Będzińskiego</p> <p>AD. 2011</p>	<p>Autor: NSZZ Solidarność oraz Społeczeństwo miasta i powiatu Będzińskiego.</p> <p>Tablica upamiętniająca katastrofę polskiego samolotu rządowego w Smoleńsku do której doszło w Smoleńsku w sobotę, 10 kwietnia 2010 roku o godz. 8:41.</p> <p>Zginęło w niej 96 osób wśród nich: prezydent RP Lech Kaczyński z małżonką, ostatni prezydent RP na uchodźstwie Ryszard Kaczorowski, wicemarszałkowie Sejmu, Senatu, grupa parlamentarzystów, dowódcy wszystkich rodzajów Sił Zbrojnych, pracownicy Kancelarii Prezydenta, szefowie instytucji państwowych, duchowni, przedstawiciele ministerstw, organizacji kombatanckich i społecznych oraz osoby towarzyszące, stanowiący delegację polską na uroczystości związane z obchodami 70. rocznicy zbrodni katyńskiej a także załoga samolotu.</p> <p>Była to druga pod względem liczby ofiar katastrofa w historii polskiego lotnictwa i największa pod względem liczby ofiar katastrofa w dziejach polskich Sił Powietrznych. Katastrofy nie przeżyła żadna z osób obecnych na pokładzie.</p>	<p>w Będzinie przy ul. bp. Adama Śmigielskiego 2</p> <p>Lokalizacja: współrzędne GPS 50.319935, 19.113783</p>
WKOPWiM 1/37	Tablica wykonana jest z granitu o wymiarach 140 m x 65 m	<p>1939 ZA UDZIAŁ W WOJNIE OBRONNEJ – OJCZYŻNA</p> <p>z tyłu BOHATEROM POLA BITEW SOSNOWIECKIEGO BATALIONU OBRONY NARODOWEJ</p>	<p>MRN Sosnowiec art. rzeźb. Bolesław Massalski</p> <p>We wrześniu 1939 r w wojnie obronnej z okupantem hitlerowskim walczyli patrioci polscy skupienie w Batalionie Obrony Narodowej. Pomnik upamiętnia wrześniowe walki.</p>	<p>Przed kaplicą po prawej stronie na dziedzińcu Cmentarza Komunalnego w Będzinie</p> <p>Lokalizacja: współrzędne GPS 50.305472, 19.136600</p>
WKOPWiM	Pomnik	1939 ZA UDZIAŁ W WOJNIE	MRN Sosnowiec art. rzeźb. Bolesław	Przed Kaplicą po prawej stronie na

1/36 omyłkowo wpisany również pod nr 1/24	Piaskowiec Kielecki	OBRONNEJ – OJCZYŻNA z tyłu BOHATEROM POLA BITEW SOSNOWIECKIEGO BATALIONU OBRONY NARODOWEJ	Massalski We wrześniu 1939 r w wojnie obronnej z okupantem hitlerowskim walczyli patrioci polscy skupienie w Batalionie Obrony Narodowej. Pomnik upamiętnia wrześniowe walki.	dziedzińcu Cmentarza Komunalnego w Będzinie Lokalizacja: współrzędne GPS 50.305472, 19.136600
WKOPWiM 1/35	<p>mogiła zbiorowa żołnierzy polskich poległych w latach 1919 – 1921</p> <p>Opaska granitowa wokół kwatery 37 krzyży granitowych, płyta upamiętniająca (marmur czarny) na postumencie betonowym, nachylonym pod kątem ok 15 st. inskrypcja – grawer wklęsły bez pozłoceń wymiary kwatery 590 x 1630 cm wymiary tablicy pamiątkowej 110 x 85 ścieżki – kosatka granitowa</p>	<p>W TEJ DZIAŁCE SPOCZYWAJĄ ŻOŁNIERZE POLSCY POLEGLI W LATACH 1919 – 1921</p> <p>SIERŻ. SKALSKI STANISŁAW INT. FRONT SZER. JAKUBCZAK FRANCISZEK 1 B.Z SIERŻ. GÓRALSKI JAN ARM. GEN. HAL SZER. BEREK WILHELM 6.P.P KAPRAŁ SZEBEKA ANTONI AM. P.S.14 SZER. KARPIUK MICHAŁ 7.P.P SZER. SZNAJDESKI GUSTAW ODDZ. HAR. SZER. PAGOCHA FRANCISZEK I.P.A-.P. SZER. JEZIRSKI MICHAŁ 13 P.A.C SZER. KRETKOWSKI STANISŁAW D. 5.PL.Z SZER. CHMURZYŃSKI HENRYK OB. K. WART. SZER. SZCZEPA JAN 8.P.UŁ SZER. BUDA ROMAN B. WART. 2-3 SZER. WÓJCIK ANTONI II .P.P. SZER. KOZA MACIEJ II 1-3 SZER. KARBOWIAK ANDRZEJ 7.P.A.P SZER. ŚLIWKA HENRYK 7 P.UŁ SZER. KOLARSKI ANTONI II.P.D.B.Z SZER. NOWAK ALEKSANDER II.P.P SZER. LEWANDOWSKI WŁADYSŁAW 26.P.P SZER. ŚWIĘCKOWSKI FRANCISZEK III B.L.K SZER. DMITROCA MICHAŁ V.B.Z SZER. CHMURA WŁADYSŁAW 20 P.P.4.K</p>	<p>W zbiorowej mogile spoczywają żołnierze, uczestniczący w walkach zbrojnych w walce o kształtowanie się granic II RP Data 1919 – 1921 wskazuje na wojnę polsko - bolszewicką.</p>	<p>Będzin, ul. Małobądzka W odległości ok 39 -40 metrów od wejścia na cmentarz parafii pw. Św. Tomasza po prawej stronie w głębi w odległości 10 - 15 m od alei głównej.</p> <p>Lokalizacja: współrzędne GPS 50.304581, 19.136846</p>

		<p>SZER. KWIATOSIŃSKI KAZIMIERZ 10.P.A.C SZER. FIŁA FRANCISZEK 7.P.A.P SZER. FROTOW ALEKSANDER 6.P.P SZER. OLSZAK WŁADYSŁAW 106.P.P SZER. TARGOSZ JAN 5 P. STRZ.PODH SZER. NOGAS MICHAŁ II.P.P SZER. CIEŚLIŃSKI WACŁAW 2.P.POZ SZER. CZAJKA WALENTY 157.P.P SZER. GINAŁ STANISŁAW 66.P.P SZER. MICHAŁSKI JAN 7 P.UŁ SZER. ŁEDZWA JÓZEF II SZER. LIZAK JAN I.P.STRZ SZER. DRAC JÓZEF 9.P.A.C</p> <p>I NIEZNANY ŻOŁNIERZ POL. ŚPIJ ŻOŁNIERZU . . .</p>		
WKOPWiM 1/34	<p>Grób</p> <p>Płyta z czerwonego piaskowca 80 x 160 cm grubości 10 cm z fakturą i obrzeżami z ozdobną opaską. Płyta o wymiarach 80 x 158 leży na 20 cm postumencie 100 x182 cm. Wokół grobu obejście – opaska z czerwonej kostki betonowej o szerokości od 20 do 30 cm z szarymi krawężnikami. Nad napisem emblemat – atrybut poety (lira i gałązka)</p>	EMIL ZEGADŁOWICZ 1888 – 1941	<p>lata 40- te</p> <p>Autor: zakład kamieniarski „Zagórski” z Sosnowca</p> <p>Emil Zegadłowicz zmarł w Sosnowcu w wieku 52 lat, 24 lutego 1941 roku, o godz. 14:30 27 lutego – pogrzeb Zegadłowicza na cmentarzu małobądzkim w Sosnowcu Emil Zegadłowicz (20 Lipca 1888 - 24 luty 1941), poeta, prozaik, znawca sztuki i tłumacz. Debiutował 1908 r. W latach 1919 -1921 pracował w Ministerstwie Kultury i Sztuki. W 1921 roku pracował w redakcji czasopisma „Ponowa” Twórczość m.in.: „Żywoć Mikołaja Srebrempisanego”, „Zmory”, „Motory”, „Głaz Graniczny”. Tłumacz z j. Niemieckiego Fausta Geothego. Muzeum Emila Zegadłowicza oraz Fundacji Czartak mieści się w miejscowości Gorzeń Górny od 1946 roku.</p>	<p>ul. Małobądzka</p> <p>Cmentarz sosnowieckiej parafii pw. św. Tomasza</p> <p>KW.6 Lewa D nr 2963 n.1</p> <p>Lokalizacja: współrzędne GPS 50.305472, 19.136611</p>
WKOPWiM 1/33	<p>Płyta</p> <p>Lastriko o wymiarach 1,8 m x 0,90 m na niej czarna płyta o</p>	<p>ś.p. Józef Pawlik</p> <p>09.03.1923 – 07.05.1946</p> <p>Żołnierz AK i NSZ</p>	<p>Maj 1946 r.</p> <p>Powstał staraniem rodziny.</p>	<p>Cmentarz katolicki przy parafii Św. Trójcy ul. Podzamcze 85</p>

	wymiarach 30x25 cm		Grób powstał w 1946 roku własnym kosztem i staraniem żyjących braci żołnierza	kwatery Nr 11 Od bramy głównej na prawo. Poniżej kwatery wojennej 11 Pułku Piechoty w Będzinie poległych w wojnie polsko-rosyjskiej w latach 1920-1921, na prawo w pobliżu muru cmentarnego Lokalizacja: współrzędne GPS 50.3263025, 19.1378616
WKOPWiM 1/32	Pomnik pamięci wymordowanych będzińskich Żydów granit, żelbeton, tablica granitowa	Pamięci ponad 30-tysiącom Będzińskich Żydów osiadłych tu od wieków i pokoleń wywiezionych i wymordowanych przez nazistowskie Niemcy w latach drugiej wojny światowej 1939-1945 Władze miasta i mieszkańcy Będzina Sierpień 2005	Sierpień 2005 Autor: Adam Szydłowski, Mirosław Starzyński Projekt: dr inż. arch. Romuald Malina Urząd Miejski w Będzinie Pomnik usytuowany jest na Placu Bohaterów Getta Będzińskiego. Na terenie tym do 1944 roku znajdowało się Getto - „Kamionka”. Z tego miejsca Żydzi byli deportowani do obozu Auschwitz w Oświęcimiu.	Będzin – Warpie Plac Bohaterów Getta Będzińskiego przylegający do ul. Rutki Laskier Lokalizacja: współrzędne GPS 50.317180, 19.144350
WKOPWiM 1/30	Tablica granit	KATORGĄ SYBIRU SKAZANI NA ZAGŁADĘ W NAJWIĘKSZYM WIĘZIENIU BEZ KRAT, ZNIEWOLENI, POZBAWIENI LUDZKIEJ GODNOŚCI, NIGDY NIE ZATRACILI WIARY W BOGA I OJCZYZNĘ. Tą tablicą w Sanktuarium Golgoty Wschodu w Będzinie -Syberce pamięć o losie polskich Sybiraków utrwała Koło Związku Sybiraków Dąbrowa Górnicza AD 2004	17.09.2004 Koło Związku Sybiraków Dąbrowa Górnicza Tablica została odsłonięta 17.09.2004 roku w dniu 65 rocznicy wkroczenia Armii Radzieckiej na ziemie polskie. Data 17 września 1939 ma jeszcze inne konsekwencje zdobyte przez sowietów. Wschodnie ziemie pozostały na kilkadziesiąt lat w rękach ZSRR, naród polski zapłacił milionami ofiar w wyniku powojennych represji. Tablica ta w zamierzeniu autorów a zarazem	Parafia pw. Nawiedzenia N.M.P. w Będzinie przy ul. 9-go Maja 2 przy krzyżu katyńskim Lokalizacja: współrzędne GPS 50.319935, 19.113783

			fundatorów, stanowić ma trwały symbol upamiętniający losy Sybiraków - Polaków zesłanych na Sybir. Sybir to umowna nazwa dla rozległych terenów byłego ZSRR (obejmująca przede wszystkim obszar Syberii), na które zsyłano Polaków. Większość z nich już nigdy nie powróciła do swej ojczyzny...	
WKOPWIM 1/29	Obelisk fundament oraz postument z szarego granitu, tablica z czarnego granitu	STACJONUJĄCYM W KOSZARACH IM. JÓZEFA PIŁSUDSKIEGO ŻOŁNIERZOM WOJSKA POLSKIEGO 11 PUŁKU PIECHOTY SFORMOWANEGO W BĘDZINIE 1919 ROKU 23 PUŁKU ARTYLERII LEKKIEJ STACJONUJĄCEGO W BĘDZINIE W LATACH 1922-1939 W HOŁDZIE KRWI PRZELANEJ ZA OJCZYZNĘ W WOJNACH 1920 I 1939 r. W IMIENIU SPOŁECZEŃSTWA BĘDZINA ZWIĄZEK KOMBATANTÓW R.P. I BYŁYCH WIĘŹNIÓW POLITYCZNYCH. TOWARZYSTWO PRZYJACIÓŁ BĘDZINA 15 SIERPIEŃ 2002 r.	15.08.2002 r. dr inż. arch. Romuald Malina Związek Kombatantów RP i Byłych Więźniów Politycznych, Towarzystwo Przyjaciół Będzina, Przedsiębiorstwa, Instytucje oraz Społeczność Będzina. Obelisk powstał w celu upamiętnienia chwalebnego udziału w wojnie 1920 i 1939 r. żołnierzy z 11 pułku piechoty oraz 23 pułku artylerii lekkiej stacjonujących w Będzinie. 11 pułk piechoty powstał w listopadzie 1918 roku wywodząc swój rodowód z niepodległościowych związków ochotniczych Zagłębia Dąbrowskiego, takich jak Polska Organizacja Wojskowa. 23 pułk artylerii lekkiej powstał w Wielkopolsce, gdzie w lipcu 1920 roku rozpoczęto formowanie 214 ochotniczego pułku artylerii polowej. Obydwa pułki, z których wielu oficerów osiadło na stałe w Będzinie odegrały znaczącą rolę w międzywojennym życiu miasta (regularnie uświetniały wszystkie uroczystości państwowe, organizowano wieczornice, koncerty, imprezy kulturalne dla dzieci, współpracowano z ZHP, szkołami). 11 pułk piechoty oraz 23 pułk artylerii lekkiej brały udział w wojnie obronnej 1939 roku. Wiele żołnierzy wówczas poległo, część trafiła do niewoli,	Będzin przy ul. Sienkiewicza 33, na terenie by-łych koszar im. Józefa Piłsudskiego Lokalizacja: współrzędne GPS 50.3199051,19.1362811

			pozostali wrócili do domów.	
WKOPWiM 1/27	Pomnik nagrobny Tumba z piaskowca w stylu klasycystycznym	WOYCIECHOWI i FRANCISZKOWI BRACIOM BORECKIM oraz IGNACEMU PROCHACKIEMU GÓRNIKOM w d. 25 Maja 1836 r. między godzina 5 i 6 rano, przy opuszczaniu Góry Węgiel kamienny pokrywający, w Kopalni Reden pod Dąbrową, Gruzem zawalonym. Urzędnicy, Górnicy, Hutnicy i inni Towarzysze Braterscy z dobrowolnych Ofiar Pomnik ten wzniesli.	Brak danych Jest to jeden z najstarszych w Polsce pomników nagrobnych wzniesionych ku czci ofiar katastrofy górniczej, która miała miejsce w KWK „Reden” 23 maja 1836 r.	Będzin – cmentarz parafialny na Górze Zamkowej Lokalizacja: współrzędne GPS 50.326320, 19.135540
WKOPWiM 1/26	Tablica poświęcona poległym żołnierzom 11 Pułku Piechoty w Będzinie granit	W tym miejscu w 1923 roku wmurowano tablicę pamiątkową z nazwiskami żołnierzy 11 Pułku Piechoty w Będzinie poległych w wojnie 1920-21 Cześć ich pamięci. 15 VIII 2000 Społeczeństwo Miasta Będzina.	Odsłonięcie nastąpiło 15.08.2000 r. fundator: Urząd Miejski w Będzinie	Cmentarz katolicki przy parafii Św. Trójcy ul. Podzamcze 85 Tablica umiejscowiona jest na prawo od głównej bramy. Lokalizacja: współrzędne GPS 50.327716, 19.137344
WKOPWiM 1/25	Metalowy krzyż wraz z tabliczkami Odlew z brązu	Katyń Pomóż przebaczyć 1940 Kozielsk Ostaszków Starobielsk Golgota Wschodu Fund: Parafia Syberka Będzin Ofiary zsyłek Łagry sybirskie Łagry jakuckie Ofiary z AK Ofiary UB i SB Ks. J. Popiełuszko	24.05.1997 r. Parafia Rzymsko-Katolicka pw. Nawiedzenia NMP. Zezwolenie na budowę kościoła zostało wydane przez Urząd Wojewódzki 14.10.1980 r. Krzyż znajduje się na ścianie w/w kościoła.	Będzin, osiedle Syberka Lokalizacja: współrzędne GPS 50.319935, 19.113783
WKOPWiM 1/24 omyłkowo wpisany również pod nr 1/36	Pomnik piaskowiec Figura żołnierza na wysokim postumencie	1939 ZA UDZIAŁ W WOJNIE OBRONNEJ OJCZYZNA	Brak danych Z uzyskanych informacji: pomnik powstał dzięki staraniom Urzędu Miasta w Sosnowcu.	Cmentarz Komunalny w Będzinie ul. 27 Stycznia Lokalizacja: współrzędne GPS 50.305472, 19.136600
WKOPWiM 1/23	Tablica upamiętniająca fundatorów liceum granit	W budynku mieściło się gimnazjum dla żydowskich uczniów z Zagłębia ufundowane przez rodzinę Furstenbergów W początkach	Odsłonięcie nastąpiło 1 września 1993 roku. Urząd Miejski w Będzinie Przed II wojną światową bogata rodzina Furstenbergów	Liceum mieści się w Będzinie przy ul. Teatralnej 5. Tablica została wmurowana w klatkę schodowej szkoły.

		okupacji niemieckiej w 1939 r. gimnazjum zostało zamknięte	sfinansowała wybudowanie liceum dla młodzieży żydowskiej z Będzina i okolic. W 1939 r. gimnazjum zostało zamknięte. Po wojnie stało się Państwowym Liceum im. H. Sawickiej.	Lokalizacja: współrzędne GPS 50.326409, 19.138760
WKOPWiM 1/22	Pomnik granit	Poległym za wolną Polskę Towarzystwo Przyjaciół Będzina 11.11.1995	Październik 1995 rok. Autor: dr inż. arch. Romuald Malina Projekt orła: Eugeniusz Samek Pomysłodawcą oraz głównym inicjatorem pomnika było Towarzystwo Przyjaciół Będzina. Wykonanie sfinansowało Towarzystwo i sponsorzy. W miejscu tym stał pomnik poświęcony poległym w wojnie polsko – rosyjskiej w 1920 r. Pomnik postawiono w 1933 roku i zburzono w okresie II wojny światowej.	Centrum miasta Plac 3-go Maja Lokalizacja: współrzędne GPS 50.3239681,19.1331933
WKOPWiM 1/21	Pomnik granit	Poległym za wolną Polskę Towarzystwo Przyjaciół Będzina 11.11.1995.	Październik 1995 rok. Autor: dr inż. arch. Romuald Malina Projekt orła: Eugeniusz Samek Pomysłodawcą oraz głównym inicjatorem pomnika było Towarzystwo Przyjaciół Będzina. Wykonanie sfinansowało Towarzystwo i sponsorzy. W miejscu tym stał pomnik poświęcony poległym w wojnie polsko – rosyjskiej w 1920 r. Pomnik postawiono w 1933 roku i zburzono w okresie II wojny światowej.	Centrum miasta Plac 3-go Maja Lokalizacja: współrzędne GPS 50.3239681,19.1331933
WKOPWiM 1/20	Obelisk piaskowiec	NIEZNANEMU ŻOŁNIERZOWI GRODŹCZANIE DN. 19.VII.1925 R.	Odsłonięcie nastąpiło 3 maja 1997 roku. Projekt: dr inż. arch. Romuald Malina Tablica z 1925 roku odnaleziona w trakcie remontu Szkoły Podstawowej nr 3. Decyzją Towarzystwa Przyjaciół Grodźca postanowiono postawić obelisk	Będzin – Grodziec na rogu ul. Barlickiego/Kempy Lokalizacja: współrzędne GPS 50.3522338,19.0854079
WKOPWiM 1/19	Grób wojenny bezimiennego uczestnika Powstania Styczniowego 1863 r.	Brak	Materiał fotograficzny znajdujący się w poprzednich opracowaniach wskazuje na grób bojowników o pokój wolność socjalizm ZBOWID 1905 -1945.	Cmentarz katolicki przy parafii Św. Trójcy ul. Podzamcze 85 kwatery Nr 15

			Wg oświadczenia administratora cmentarza pana Marka Łyszczarza wspomnianego grobu brak. Obok grobu Walentego Walasa wskazał na grób powstańca z 1863 r. Wojciecha Podrygały - grób rodzinny	Lokalizacja: współrzędne GPS 50.327708, 19.137395
WKOPWiM 1/18	Kwaterna groby wojenne obmurowane z krzyżami o łącznej powierzchni 132 m kw.	W tym miejscu w 1923 roku wmurowano tablicę pamiątkową z nazwiskami żołnierzy 11 Pułku Piechoty w Będzinie poległych w wojnie 1920-1921. Cześć ich pamięci 15 VIII 2000 Społeczeństwo Miasta Będzina	1921-1922 brak danych	Cmentarz katolicki przy parafii Św. Trójcy ul. Podzamcze 85 kwaterna Nr 22 Lokalizacja: współrzędne GPS 50.327708, 19.137395
WKOPWiM 1/17	Grób wojenny Płyta kamienna	32-OM ZAMORDOWANYM PRZEZ HITLEROWCÓW WRZESIEŃ 1939	1942-1952 brak danych	Cmentarz katolicki przy parafii Św. Trójcy ul. Podzamcze 85 kwaterna Nr 1 Lokalizacja: współrzędne GPS 50.327708, 19.137395
WKOPWiM 1/16	Kapliczka Kamień	Tadeuszowi Kościuszce Grodźczanie 1817-1917 Odnowił Zw. Weter. Powst. Śląskich w Grodźcu 1949	Prawdopodobna data 1917 rok. Kapliczka postawiona prawdopodobnie z okazji 100-lecia śmierci Tadeusza Kościuszki, która miała miejsce w 1817 roku w Szwajcarii.	Przy ul. Barlickiego na granicy Grodźca i Wojkowic Lokalizacja: współrzędne GPS 50.35448, 19.06711
WKOPWiM 1/15	Figura - pomnik kamień upamiętnia miejsce pochowania powstańców 1863 r.	Królowo Korony Polskiej Módl się za Nami	Prawdopodobnie okres międzywojenny. Jest to figura upamiętniająca miejsce pochowania powstańców 1863 roku. Figura ta znajdowała się prawdopodobnie bliżej dworca. Upamiętnia stoczoną bitwę 5 maja 1864r.	Na Placu Kolei Warszawsko - Wiedeńskiej, naprzeciwko dworca kolejowego Lokalizacja: współrzędne GPS 50.319259, 19.134331
WKOPWiM 1/14	Tablica poświęcona Janowi Dormanowi twórcy i wieloletniemu dyrektorowi Teatru Dzieci Zagłębia	Janowi Dormanowi Artyście Teatru i Przyjacielowi Dzieci. Towarzystwo Przyjaciół Będzina 25.3.1992	Odsłonięcie tablicy nastąpiło 26 marca 1992 roku. Towarzystwo Przyjaciół Będzina Projekt: Eugeniusz Samek Jan Dorman był założycielem Teatru Dzieci Zagłębia oraz jego wieloletnim	Na ścianie w holu Teatru Dzieci Zagłębia ul. Teatralna 4 Lokalizacja: współrzędne GPS 50.325872, 19.137666

			dyrektorem. Twórcą szeroko znanym poza granicami Będzina.	
WKOPWiM 1/13	Tablica na budynku granit	W budynku mieścił się sierociniec dla żydowskich dzieci. W czasie niemieckiej okupacji urządzono w nim punkt zborny dla wysiedlonych Żydów. W 1943 r. sierociniec zlikwidowano.	1 września 1993 roku. Urząd Miejski w Będzinie W okresie przed II wojną światową istniał w tym budynku sierociniec dla żydowskich dzieci. W czasie wojny był to punkt zborny dla wysiedlonych Żydów. Po wojnie został zaadaptowany na Szpital Dziecięcy nr III w Będzinie.	Na budynku przy ul. Sienkiewicza 17 w Będzinie Lokalizacja: współrzędne GPS 50.322976, 19.137753
WKOPWiM 1/12		Wykreślono z ewidencji obiekt nie jest związany z upamiętnieniem walk i męczeństwa . Pomnik usunięto w 2018 r.		
WKOPWiM 1/11	Obelisk z tablicą upamiętniający więźniów KL Auschwitz podobozu w Łagiszy. Kamień	Pamięci więźniów podobozu oświęcimskiego w Łagiszy zamordowanych w latach 1941-1945 Społeczeństwo dzielnicy Łagisza	Odślonięcie obelisku nastąpiło 1 września 1989 r. Elektrownia Łagisza Projekt: Czesław Haczekiewicz W latach 1941-1945 na terenie Łagiszy – obecnie Elektrowni Łagisza znajdował się podobóz Łagisza podporządkowany obozowi koncentracyjnemu Auschwitz III. W roku 1941 na terenie ówczesnego podobozu podjęto wstępne roboty. Wydawnictwo Państwowego Muzeum Oświęcim-Brzezinka: „Auschwitz Nazistowski Obóz Śmierci” podaje, że w okresie IX 1943 r. w Łagiszy trwała budowa elektrowni ciepłej „Walter”. Zajmowała się nią firma Energie-Versorgung Oberschleisen AG. Przy budowie pracowało ok. 1000 więźniów.	Ulica Pokoju Elektrownia Łagisza Lokalizacja: współrzędne GPS 50.3491073 19.1366393
WKOPWiM 1/10		wykreślono z ewidencji na podst stanowiska IPN co do charakteru różnych organizacji czy instytucji komunistycznych		

WKOPWiM 1/09	Tablica upamiętniająca 40 obywateli Będzina narodowości żydowskiej i polskiej zamordowanych przez hitlerowców 9.IX.1939r. metal	Pamięci 40 obywateli będzińskich narodowości żydowskiej i polskiej zamordowanych przez hitlerowskich barbarzyńców 9 września 1939 r. na dziedzińcu dawnego Starostwa. Społeczeństwo Miasta Będzina 1987	Odsłonięcie tablicy nastąpiło 25 września 1988 roku. PPP „Prodryn Metalowy” i Huta „Będzin” W dniu 9 września 1939 r. Niemcy rozstrzelali w tym miejscu 40 zakładników – mieszkańców miasta. Ludzie ci byli oskarżeni o rzekome podpalenie synagogi w Będzinie.	Będzin, ul. Sączewskiego 17 Getin Noble Bank S.A (Bankomat) Lokalizacja: współrzędne GPS 50.323508, 19.136577
WKOPWiM 1/08		Wykreślono z ewidencji na podstawie stanowiska IPN co do charakteru różnych organizacji czy instytucji komunistycznych. Pomnik usunięto 13 lipca 2016 r		
WKOPWiM 1/07		Usunięto na podstawie pisma Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa z 11 lutego 2016 r. Tablicę usunięto w lipcu 2016 r.		
WKOPWiM 1/06	Pomnik upamiętniający spalenie synagogi i śmierć mieszkańców miasta granit	Pamięci Żydów – obywateli miasta Będzina i okolicy zamordowanych przez hitlerowców w okresie II wojny światowej. Towarzystwo Przyjaciół Będzina. Pomnik ten ufundowało na miejscu synagogi spalonej przez okupanta w nocy z 8-9 września 1939 r. Niech będzie on symbolem pamięci o tych tragicznych latach bezprawia, okrucieństwa i przemocy. Niech stanie się też symbolem odrodzenia i pojednania narodów wolnych żyjących w pokoju i braterstwie.	Odsłonięcie nastąpiło 1 września 1993 r. Towarzystwo Przyjaciół Będzina Projekt: dr inż. arch. Romuald Malina We wrześniu 1939 roku zaraz po wkroczeniu wojsk niemieckich do miasta, żandarmeria niemiecka spędziła mieszkańców miasta wyznania mojżeszowego do synagogi i okolicznych domów. Cały teren został otoczony przez wojsko i podpalono domy i synagogę.	Na skwerze pod Zamkiem przy Alei Kołłątaja w Będzinie (na miejscu dawnej synagogi) Lokalizacja: współrzędne GPS 50.326405, 19.128114
WKOPWiM 1/05	Tablica upamiętniająca Księdza Prałata Mieczysława Zawadzkiego granit	Dla uczczenia pamięci Ks. Prałata Mieczysława Zawadzkiego – Sprawiedliwego Wśród Narodów Świata, który 8.9.1939 r. w czasie pożaru podpalonej przez Niemców synagogi uratował Żydów, otwierając im bramy kościoła.	Odsłonięcie tablicy nastąpiło 1 września 1993 roku. Urząd Miejski w Będzinie 8 września 1939 roku Niemcy spędzili do synagogi i okolicznych domów mieszkańców Będzina wyznania mojżeszowego. Wojsko otoczyło cały teren i podpało	Na murze okalającym Kościół Św. Trójcy. Lokalizacja: współrzędne GPS 50.32639002364994 19.131029745851457

		Od Żydów Będzina	okoliczne domy i synagogę, a do uciekających ludzi strzelano. Ksiądz Zawadzki otworzył drzwi kościoła, którym to czynem uratował część uciekających ludzi.	
WKOPWiM 1/04	Kolumna zwieńczona krzyżem i tablicą upamiętniającą pobyt Jana III Sobieskiego w Będzinie, w drodze pod Wiedeń. W źródłach historycznych nazywana figurą „Bożej męki”	W podzięcie Bogu przez Maryję za Wiktorię Wiedeńską - w 1863 roku pod wodzą Króla Jana III Sobieskiego. W 300 rocznicę pobytu króla w Będzinie w drodze pod Wiedeń. Będzinianie 1983	Kolumna powstała najprawdopodobniej w XVIII wieku jako uświetnianie szlaku przemarszu wojsk króla Jana III Sobieskiego na Wiedeń. W 1983 roku na kolumnie umieszczono tablicę z napisem upamiętniającą 300 rocznicę pobytu Króla w Będzinie.	Skwer przy Alei Kołłątaja w Będzinie. Lokalizacja: współrzędne GPS 50.325794181022395 19.13615871590029
WKOPWiM 1/03		Usunięto na podstawie Oświadczenia Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa o stanie i statusie rosyjskich miejsc pamięci w Polsce z 13 października 2015 r.		
WKOPWiM 1/02		Wykreślono z ewidencji na podstawie stanowiska IPN co do charakteru różnych organizacji czy instytucji komunistycznych.		
WKOPWiM 1/01	Pomnik ku czci poległym w czasie II wojny światowej piaskowiec	„Poległym w walce o wyzwolenie spod hitleryzmu”	Ufundowany w latach 50-tych Pomnik ku czci poległym w czasie II wojny światowej	Będzin-Łagisza ul. Krótka i Pokoju Lokalizacja: współrzędne GPS 50.356900, 19.140370